

Bjørnar Aaseng

Kampen om Kloden

Carl Schmitt og den liberale verdenstilstand

Masteroppgave i Filosofi

Veileder: Kjartan Koch Mikalsen

Mai 2023

NTNU
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for filosofi og religionsvitenskap

Max Ernst, Europe after the Rain II

Bjørnar Aaseng

Kampen om Kloden

Carl Schmitt og den liberale verdenstilstand

Masteroppgave i Filosofi
Veileder: Kjartan Koch Mikalsen
Mai 2023

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for filosofi og religionsvitenskap

Kunnskap for en bedre verden

Abstrakt

Denne oppgaven utforsker de sentrale tankene i Carl Schmitts sene verk, *The Nomos of the Earth in the International Law of the Jus Publicum Europaeum* (1950). Schmitt har blitt drøftet og tatt i bruk av de som, på høyre- og venstresiden, søker etter antiliberale alternativer i politisk tenkning og filosofi. Denne oppgaven utforsker også Schmitts antiliberalisme, men et originalt trekk er at den, på norsk, forsøker å kartlegge antiliberalsmen i et av Schmitts sene og sentrale verk. Oppgaven spør hva som kjennetegner Schmitts antiliberalisme og hans kritikk av den nyeste perioden i folkeretten (fra og med første verdenskrig), nærmere bestemt krigens regler, verkets sentrale tema. Dette gjøres ved å plassere verket i forbindelse med viktige sider i Schmitts forfatterskap: Rettsteori, det politiske og politisk teologi. Denne delen av oppgaven viser hvordan dette sene verk av Schmitt og dets tema, folkerett, kan ses i forbindelse med Schmitts tidligere forfatterskap. Etter denne delen kommer en drøfting som bruker de allerede diskuterte sidene i en eksegese av *The Nomos of the Earth*. Denne delen utforsker Schmitts tanker om folkerett og tar opp de sentrale temaene i Schmitts tekst: Nomos som begrep; den før-globale folkeretten og middelalderen; Schmitts beskrivelse av europeisk kolonisering; det europeiske statssystemet og dens folkerett; og Schmitts kritikk av USA som en liberal supermakt og dets forsøk på å legge frem en ny folkerett. Oppgaven viser at dette sene verk av Schmitt kan brukes til å kritisere det nåværende folkerettsregiment, men viser også at, bortsett fra Schmitts drøfting av den europeiske fortiden, konkrete alternativer er vanskelig å finne frem til i Schmitts tekst.

Nøkkelord: Folkerett, krigens regler, Carl Schmitt, The Nomos of the Earth.

Abstract

This thesis explores the central thoughts of Carl Schmitt's late work, *The Nomos of the Earth in the International Law of the Jus Publicum Europaeum* (1950). Schmitt has been discussed and used by those, both on the right and the left, who are searching for an anti-liberal alternative in political thought and philosophy. This thesis also explores Schmitt's anti-liberalism, but an original contribution is that it, in Norwegian, tries to explore anti-liberalism in one of Schmitt's late and central works. This thesis asks what characterizes Schmitt's anti-liberalism and his critique of the latest period in international law (since World War I), more precisely the rules of war, the work's central theme. This is done by placing the work in connection with important aspects of Schmitt's authorship: Legal theory, the political and political theology. This part of the thesis shows that this late work by Schmitt and its theme, international law, can be seen in connection with Schmitt's earlier authorship. This is followed by a discussion where the already discussed aspects is used in an exegesis of *The Nomos of the Earth*. This part explores Schmitt's thoughts about international law and discusses the central themes in Schmitt's text: *Nomos* as a concept; pre-global international law and the Middle Ages; the European state system and its international law; and Schmitt's critique of the United States as a liberal superpower and its attempt to construct a new international law. The thesis shows that this late work by Schmitt can be used to critique the current international law regime, but it also shows that, except for Schmitt's discussion of the European past, concrete alternatives are hard to come by in this text by Schmitt.

Keywords: International law, rules of war, Carl Schmitt, The Nomos of the Earth.

Forord

Takk til familie, venner og veileder, Kjartan Koch Mikalsen, for mye god hjelp og støtte i utformingen av denne oppgaven.

Kapittel 1. Introduksjon	1
1.1. Temavalg og problemformulering	1
1.2. Formålet med oppgaven	1
1.3. Teori og metode	3
1.4. Oppbyggingen av oppgaven	6
Kapittel 2. Sider ved Carl Schmitts forfatterskap	8
2.1. Schmitts rettstenkning og kritikken av normativisme og rettspositivisme	8
2.2. Schmitts <i>Begrep om det Politiske</i>	11
2.3. Politisk teologi	13
Kapittel 3. Relevant fortolkningslitteratur	17
3.1. Relevante sider for å forstå <i>The Nomos of the Earth</i>	17
3.2. Schmitt og den liberale folkeretten (1870-1960)	17
3.2. Den klassiske geopolitikken og den atlantiske realismen	21
3.3. Den europeiske folkeretten og politisk teologi	23
Kapittel 4. Om begrepet nomos	26
Kapittel 5. Før-global folkerett, middelalderen, og den nye verden	31
5.1. Før-global folkerett (fra historiens begynnelse og frem til middelalderen)	31
5.2. Middelalderen	32
5.3. Land og hav som verdenshistoriske rom	34
5.4. Oppdagelsen av den nye verden	36
Kapittel 6. Jus publicum Europeum	40
6.1. Det europeiske statssystemet og folkeretten	40
6.2. Det europeiske statssystemet og dets utvikling som en statlig orden	43
6.3. Det europeiske statssystemet og krigens innhegning	45
Kapittel 7. Verden uten nomos: Liberalismes manglende orden	51
7.1. Angrepskrig og offentlig mening	51
7.2. Kriminalisering av angrepskrig og amerikansk utenrikspolitikk	53
7.3. Gjenintroduksjon av rettferdig krig	60
7.4. Havet, sjømakt og USAs fremvekst som verdensmakt	64
7.5. Politisk teologi og historiesyn	66
Kapittel 8. Konklusjon	70

Litteraturliste:..... 74

Kapittel 1. Introduksjon

1.1. Temavalg og problemformulering

Den konservative tyske rettstenkeren og politiske filosofen Carl Schmitt (1888-1985) har lenge vært aktuell i rettsteori, statsforfatningsrett og politisk teori. Som Jan-Werner Müller (1970-) skriver i *A Dangerous Mind: Carl Schmitt in Post-War European Thought* (2003) hadde Schmitt både en innflytelse i Tyskland gjennom Weimarperioden, nazitiden og i etterkrigstidens Tyskland, og i flere europeiske land, blant annet i Frankrike, Spania og Italia.¹ Siden 90-tallet, med oversettelser til engelsk, kan Schmitts innflytelse også gjenfinnes i den engelskspråklige verden. Schmitts vedvarende aktualitet forklarer Müller på følgende måte: «Schmitt bequeathed to his heirs *and* to his enemies a set of preoccupations with particularly extreme kinds of political situations and a specific vocabulary for talking about the fate of the modern state in the age of mass democracy and industrial society.»² Schmitts tanker innebar en kritikk av den liberale moderniteten, men ble, som Müller peker på, tatt opp av tenkere fra hele det politiske spekteret. Både de som følte ubehag med liberalismen og de som vil styrke liberalismen, fant noe å hente fra Schmitt. Når jeg skriver antiliberisme, mener jeg en anti-marxistisk kritikk av liberalismen, gjerne fra et konservativt perspektiv, ofte i form av kulturkritikk som hevder at liberalismen fører til samfunnskrise og oppløsning av samfunnets tradisjonelle støtter.³ Müller omtaler Schmitts posisjon som filosofisk konservatisme og mener at Schmitt tegner et bilde av menneske som står i motsetning til og er uforenlig med liberalismen.⁴

Denne oppgaven forutsetter at Schmitt er en antiliberale tenker og henter inspirasjon fra lesninger som har Schmitts antiliberisme som tema. Jeg ser på en side ved Schmitts forfatterskap som ikke har blitt viet altfor mye oppmerksomhet: Folkerett. Det sene verket *The Nomos of the Earth in the International Law of the Jus Publicum Europaeum* (1950) er best egnet til en drøftelse av dette temaet og oppgaven er en eksegese av dette verket. Spørsmålet jeg prøver å besvare, er: Hva kjennetegner Schmitts antiliberale kritikk av den nyeste perioden i folkeretten (fra og med slutten av første verdenskrig)? Nærmere bestemt ser jeg på krigens folkerett, altså lovene som regulerer statlig krigføring, og Schmitts forståelse av reglene for krig. I *The Nomos of the Earth* blir Schmitts historie om krigens folkerett utgangspunktet for en kritikk av liberalismens forsøk på å regulere krigføring og jeg drøfter Schmitts historiske fremstilling av folkeretten.

1.2. Formålet med oppgaven

Grunnen til å se på *The Nomos of the Earth* er at dette verket viser til temaer i Schmitts forfatterskap som, sammenlignet med den vedvarende interessen for det tidlige forfatterskapet (1920-1930), ikke har blitt behandlet i samme grad. I løpet av de siste tiårene har Schmitt blitt tatt opp av fagfelt hvor man mener at Schmitt tidligere har blitt forsømt (internasjonale relasjoner og folkeretten).⁵ Spørsmålene som *The Nomos of the Earth* reiser, er også aktuelle for filosofer, særlig for de som holder på med politisk filosofi. Schmitts kritikk av gjenintroduksjonen av tanken om rettferdig krig (kort oppsummert en tradisjon som argumenterer for at det foreligger moralske prinsipper for når og hvordan man fører krig), fra og med første verdenskrig, vil være av interesse for både de som vil forstå og for de som vil kritisere denne måten å rettferdiggjøre krig på.⁶ Dette gjelder

¹Müller, 2003, s. 1-3.

²Ibid, s. 4.

³Holmes, 1993, s. 5-6.

⁴Müller, 2003, s. 11-12.

⁵Koskenniemi, 2016, s. 593 og Odysseos og Petito, 2007, s. 2.

⁶Neff, 2005, s. 279-280.

særlig for de som er kritiske til humanitære intervensjoner og måten rettferdig krig brukes til å begrunne intervensjoner. Schmitts posisjon kan også sies å være unik og skiller seg fra både pasifistiske og realistiske kritikker av rettferdig krig, og det er verdt å se på hva som er spesifikt ved Schmitts posisjon.⁷

Som Reinhard Mehring (1959-) skriver om *The Nomos of the Earth*, knytter Schmitt utarbeidningen av folkerettsregimer til politisk makt og man kan se på historien til folkeretten som en politisk historie.⁸ En slik forståelse er kanskje særlig viktig i folkeretten hvor man, ifølge Martti Koskenniemi (1953-), unngår slike spørsmål: «This may result from their instinctive avoidance of conflictual items, inextricable from their self-image as representatives of a cosmopolitan peace project and their activist role in precisely the international institutions that Schmitt would have indicted as parts of Anglo-American global hegemony».⁹ Schmitts kobling mellom rett og makt viser hvordan folkerett brukes til å forsvare politisk makt. Schmitts kritikk prøver å vise hvordan rettferdig krig brukes til å rettferdiggjøre USAs posisjon som verdensmakt og intervensjoner som skal beskytte USAs økonomiske interesser.¹⁰ Schmitts kritikk bygger på hans forståelse av USA som en liberal supermakt. Schmitts kritikk av amerikansk makt og tankene som rettferdiggjør amerikansk utenrikspolitikk fant, ifølge Müller, gjenklang hos tenkere på høyresiden som var enige med Schmitt, som Samuel P. Huntington (1927–2008) og Aleksandr Geljevitj Dugin (1962-), og ble tatt opp på venstresiden av Slavoj Žižek (1949-) og hans beskyldninger om liberalt hykleri og av Michael Hardt (1960-) og Antonio Negri (1933-) i boken *Imperiet* (2000).¹¹ Schmitts innflytelse går på tvers av det politiske spektret.

Allikevel tror jeg at man bør se på hvorfor *The Nomos of the Earth* er en konservativ kritikk av liberalismen. Schmitts forståelse av hvordan man regulerer forholdet mellom stater, har mye til felles med andre konservative skikkelser, som den tyske ambassadøren og folkerettsprofessoren Wilhelm G. Grewe (1911-200) og den tyskfødte amerikanske statsviteren Hans Joachim Morgenthau (1904-1980).¹² Begge tenkere har blitt influert av Schmitt. Grewe skrev en berømt og mye anvendt historie om folkeretten fra middelalderen til nåtiden, *The Epochs of International Law* (1984), mens Morgenthau skrev en av de mest innflytelsesrike bøkene i statsvitenskap, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace* (1948). De to verkene har til felles med *The Nomos of the Earth*, ifølge Matthew G. Specter, at de viser til en konservativ forståelse av forholdet mellom makt og rett: «All three authors evince skepticism about international law as a restrainer of state action and emphasize the ways in which states instrumentalize law to their own political ends. Declarations of universal human rights, or the equality of states, are unmasked: for each norm there is an equally hidden exception.»¹³ Som Specter skriver, kan disse tankene bli brukt og har blitt brukt av tenkere både på høyre- og venstresiden. I denne oppgaven prøver jeg å klargjøre Schmitts posisjon og viser at Schmitts antiliberalisme er forankret i konservatismen. Å klargjøre Schmitts ståsted vil også forklare, for de som befinner seg på venstresiden, hvorfor Schmitts alternativ til liberalismen, et system av suverene stater som har en rett til å føre krig og som holder hverandre i balanse, kan virke suspekt.¹⁴

⁷Brown, 2007, s. 58.

⁸Mehring, 2014, s. 399.

⁹Koskenniemi, 2016, s. 593.

¹⁰Schmitt, 2006, s. 297-298.

¹¹Müller, 2003, 223-225 og 229.

¹²Specter, 2022, s. 93.

¹³Ibid.

¹⁴Mehring, 2014, s. 400.

1.3. Teori og metode

Måten dette gjennomføres på, er gjennom en granskning av hva som kjennetegner Schmitts antiliberalisme i *The Nomos of the Earth*. Når jeg trekker frem denne siden ved Schmitts tenkning, er det fordi jeg mener Schmitts kritikk av liberalismen og hans gjentatte forsøk på å utarbeide et konservativt alternativ til liberalismen, er den beste inngangen til en tolkning av *The Nomos of the Earth*. Å knytte *The Nomos of the Earth* til antiliberalisme og til Schmitts politiske konservatisme, har to fordeler. Den første fordelen er at man knytter dette verket til det som lenge har blitt sett på som et hovedtema i Schmitts forfatterskap. Den tysk-jødiske filosofen Leo Strauss (1899-1973), som kom med en tidlig tolkning av et av Schmitts hovedverk, *Begrepet om det Politiske* (utgitt for første gang som et kortere essay i 1927, utgitt på nytt med betydelige endringer i 1932 og 1933), er et godt eksempel på en drøfting av dette aspektet ved Schmitts tenkning: Schmitts oppgave er fastlagt gjennom det faktum at liberalismen har spilt fallitt. Denne fallitt er således beskaffen: «Liberalismen har negert det politiske; den har ikke bragt den ut av verden, men kun tilslørt det; dette har ført til en ved hjelp av antipolitiske talemåter - driver politikk.»¹⁵ Strauss mente at det politiske, et av Schmitts mest sentrale begrep (drøftes i neste kapittel), slik dette ble forstått av Schmitt, ble truet av liberalismen og at Schmitt prøvde å motarbeide liberalismens innflytelse.

Denne passasjen viser til et hovedtema i Schmitts forfatterskap: Et konservativt bilde av mennesket som står i motsetning til liberalismen. Dette temaet tas stadig opp igjen av Schmitt og forener de forskjellige sidene ved Schmitts forfatterskap. Undertittelen til en norsk oversettelse av en samling av Schmitts tekster, *Politikk og Rett: Et antiliberal tema med variasjoner* (2019), er velvalgt. Schmitt hadde et omfattende forfatterskap, men hvis vi holder oss til antiliberalisme som tema, er det mulig å finne tre sider ved Schmitts tenkning som står i forbindelse og holder seg stabile gjennom forfatterskapet: «Schmitt's contributions to political, legal, and cultural theory were mutually constitutive. They formed a trinity of thought [...]. The elements of this trinity developed in response to the same fundamental concern—the problem of social order—and therefore must be read not in isolation but in conjunction with each other.»¹⁶ Sammenhengen mellom de forskjellige sidene ved Schmitts tenkning, forklarer hvorfor Schmitt ofte kan skifte til politiske refleksjoner i diskusjoner av juridiske problemer. Det gir ingen mening, for Schmitt, å holde dem adskilt. I utlegningen av *The Nomos of the Earth* forholder jeg meg til dette synet på Schmitt og jeg mener at man i dette verket kan se hvordan folkerett, det politiske og politisk teologi henger sammen. Disse tankene fra 1950 står i forbindelse med Schmitts tidligere forfatterskap og jeg sier noe om hvordan vi kan forstå denne forbindelsen.¹⁷ Valget av litteratur viser til dette.

Min primærkilde er Schmitts bok, *The Nomos of the Earth*, og oppgaven utforsker verkets sentrale tanker. Jeg forholder meg til andre verker av Schmitt når Schmitt drøfter et tema som han allerede har diskutert og som Schmitt forventer at leseren allerede kjenner til. Et blikk på de forskjellige sidene vi har nevnt, forklarer hvorfor dette er et godt trekk. *The Nomos of the Earth* handler om folkerett og vi forholder oss til Schmitts tanker om denne delen av retten. Samtidig forventer Schmitt at man kjenner til hans tidligere drøftinger av former for rettstenkning. For å forklare det som kan virke uklart i teksten, må vi se på verkene hvor Schmitt formulerer sin rettsteori: *Politisk Teologi: Fire Kapitler om Suverenitetslæren* (1922) og *Om de tre former for rettstenkning* (1934). I de to

¹⁵Strauss, 2007, s. 138.

¹⁶Meierhenrich og Simons, 2016, s. 50.

¹⁷Ibid.

verkene drøfter Schmitt tre former for rettstenkning: Normativisme, desisjonisme, og konkret ordenstenkning. Hva Schmitt legger i disse begrepene, kommer vi inn på senere. Men for en kort oppsummerings skyld: Normativisme ser på rettssystemet som et system av og samling av regler; desisjonisme ser på retten med forbindelse med suverenes vilje (som ofte et statsoverhode) som kan erklære en unntakstilstand hvis det oppstår krisesituasjoner som faller utenfor normen; mens konkret ordenstenkning ser på de samfunnsinstitusjonene som retten er forankret i.¹⁸ I *The Nomos of the Earth* tar Schmitt i bruk alle disse tre formene for rettstenkning og det er relevant å se på hva Schmitt legger i disse begrepene.

Jeg støtter meg på sekundærlitteratur som forklarer Schmitts forståelse av folkerett. Min hovedkilde om folkerett er Martti Koskenniemies bok *The Gentle Civilizer of Nations: The Rise and Fall of International Law, 1870-1960* (2001), en studie av folkerett som plasserer Schmitt i slutten av en periode av liberal folkerettstenkning. Koskenniemi tar i bruk for å forklare to sider ved *The Nomos of the Earth*: 1. Hvordan verket skiller seg fra folkeretten i Schmitts samtid og hva Schmitts kritikk av denne periodens folkerett går ut på. 2. Hvordan rett og politikk står i forbindelse med hverandre i Schmitts historie om folkeretten. Koskenniemi mener at Schmitt står for en konservativ forståelse av folkeretten og dens rolle i forholdet mellom stater.¹⁹

Forbindelsen mellom rett og politikk viser til et av Schmitts mest kjente bidrag: *Begrepet om det Politiske*. Schmitt bruker tankene fra *Begrepet om det Politiske* i *The Nomos of the Earth* uten å drøfte hva han mener med det politiske. Denne korte boken av Schmitt, en av de mest diskuterte verkene i forfatterskapet, er særlig kjent for utsagnet om: «Den spesifikt politiske distinksjonen som de politiske handlinger og motiver kan føres tilbake, er distinksjonen mellom *venn og fiende*.»²⁰ For Schmitt er ikke det politiske et eget område av livet. Det politiske kan påvirke alle områder av livet hvis skillet mellom venn og fiende er sterkt nok.²¹ I *The Nomos of the Earth* blir det politiske brukt til å se på hvordan man bør konstruere en folkerett som tar stilling til at stater (og andre politiske fellesskap) har venner og fiender og at det er i staters interesser å regulere krigføring. Schmitt ser på dette som rollen til folkeretten.²²

Når jeg ser på Schmitts tanker om internasjonal politikk, tar jeg i bruk Matthew G. Specters bok *The Atlantic Realists: Empire and International Political Thought Between Germany and the United States* (2022). Specter ser på hvordan Schmitt tar i bruk begrep fra den klassiske geopolitikken og viderefører disse i sitt forfatterskap.²³ Jeg ser på hvordan begrep som land og hav, sentrale begreper i *The Nomos of the Earth*, kan spores tilbake til den klassiske geopolitikken. Jeg hevder at slike begreper viser til en konservativ forståelse av internasjonal politikk, noe man kan finne hos en av Schmitts inspirasjonskilder, den engelske geografen og politikeren Halford J. Mackinder (1861-1947).²⁴ Jeg støtter meg på den tyske filosofen Heinrich Meier (1953-) når jeg skal forklare hvor det politiske stammer fra hos Schmitt. Hans bok *The Lesson of Carl Schmitt: Four Chapters on the Distinction between Political Theology and Political Philosophy* (tysk utgave

¹⁸*Politisk Teologi: Fire Kapitler om Suverenitetslæren* [1922], s. 202, 214, og 226, og *Om de tre former for rettstenkning* [1934], s. 268-270. Inkludert i Schmitt, 2019b.

¹⁹Koskenniemi, 2001, s. 432-433.

²⁰Schmitt, 2007, s. 42.

²¹Ibid, s. 51.

²²*The Großraum Order of International Law with a Ban on Intervention for Spatially Foreign Powers: A Contribution to the Concept of Reich in International Law*. [1939-1941]. Inkludert i Schmitt, 2011, s. 115.

²³Specter, 2022, s. 70.

²⁴Mackinder, 2009, 24-26.

1994) er relevant her. Meier hevder at det politiske kan spores tilbake til politisk teologi og en tanke om arvesynden.²⁵

Her kommer vi inn på den siste siden ved Schmitts tenkning: Politisk teologi. Fordi begrepet ikke forklares i *The Nomos of the Earth*, må vi se på Schmitts politiskteologiske verker. To verker er relevante: *Politisk Teologi*, Schmitts første formulering av begrepet og *Political Theology II: The Myth of the Closure of any Political Theology* (1970), Schmitts siste bok, hvor han forsvarer det politiske teologiske begrepet. Politisk teologi er studiet av hvordan teologiske blir overført til den politiske sfæren i sekularisert form og prøver å vise at det foreligger en relasjon mellom politikk og metafysikk, mens *Political Theology II* prøver å vise at politikk og teologi bestandig vil være flettet inn i hverandre.²⁶

Tankene om politisk teologi blir, i min utlegning, brukt til å forklare Schmitts tanker om det politiske og historiesynet i *The Nomos of the Earth*. Meier er den relevante kilden for drøftingen av politisk teologi. Når jeg skriver om politisk teologi, diskuterer jeg den kristne siden ved Schmitts tenkning. Jeg hevder at man god grunn til det, særlig med tanke på Schmitts bruk av motrevolusjonens tenkere, katolske reaksjonære som Joseph de Maistre (1753-1821), Louis de Bonald (1754-1840), og Juan Donoso Cortès (1809-1853).²⁷ Sammenblandingen av maktpolitiske refleksjoner med bibelske innslag kan man finne i Schmitts utsagn om Donoso Cortès: «Diktatur er motsetningen til diskusjon. Det hører med desisjonismen i Cortès åndsretning alltid å anta det ekstreme tilfellet, å forvente dommedag. Derfor forakter han de liberale, mens han respekterer den ateistisk-anarkistiske sosialismen som sin dødsfiende og gir den et diabolisk format.»²⁸ Om Schmitt kan man si noe lignende som det som har blitt sagt om Walter Benjamin (1892-1940): «Den historiske materialisten Benjamin var opptatt av det oversanselige, og det er i dette spennet vi må lese ham.»²⁹ Noe lignende finner man i spennet mellom realpolitiske refleksjoner og religiøse spekulasjoner hos Schmitt. En lignende effekt finner man hos en teoretiker som bygger på både Benjamin og Schmitt, Giorgio Agamben (1942-). Det er ikke tilfeldig at boken av Schmitt som både Benjamin og Agamben trekker på, er *Politisk Teologi*.³⁰ Denne dobbeltsidigheten er, ifølge Jacques Derrida (1930-2004), det som gjør at mange på venstresiden har sympati for Schmitt: «This consistency plays no small role in the notable sympathies this hyper-traditionalist jurist of the Catholic right wing will always have inspired in certain circles of leftist political thought. »³¹ I oppgaven forholder jeg meg til denne tolkningen av Schmitt.

Dette valget utelukker andre lesninger av Schmitt. Schmitt kan bli tolket som en konservativ hobbesianer.³² I oppgaven forholder jeg meg ikke til denne tolkingen. Men det er en mulig lesning av Schmitt og det er ikke tilfeldig at, bortsett fra den motrevolusjonære Donoso Cortès, var Thomas Hobbes den eneste filosofen Schmitt skrev en bok om.³³ Jeg har heller ikke en marxistisk tolkning. En slik lesning kunne enten vært en kritisk lesning av Schmitt juridisk tenkning eller sett på Schmitt lange forhold til marxistisk tenkning.³⁴

²⁵Meier, 2011, s. 12-13.

²⁶*Politisk Teologi*, i Schmitt, 2019b, s. 229 og 237 og Schmitt, 2008b, s. 113-114.

²⁷Schmitt, 1986, s. 60-62, og *Politisk Teologi*, i Schmitt, 2019b, s. 243-245.

²⁸*Politisk Teologi*, i Schmitt, 2019b, s. 252.

²⁹Linneberg og Sund, "Å lese det som aldri er skrevet." Om å lese Walter Benjamin baklengs. Inkludert i Benjamin, 2014, s. 28.

³⁰Agamben, 2010, s. 34 og Benjamin, 2019, s. 49-50.

³¹Derrida, 2005, s. 140.

³²Adair-Toteff, 2020, s. 5.

³³Meier, 2011, s. 101.

³⁴Maus, 1998, s. 199-201 og Slagstad, 2023, 18-20.

1.4. Oppbyggingen av oppgaven

Oppgaven begynner med en drøfting av tre sider av Schmitts forfatterskap: Rettstenkning, *Begrepet om det Politiske* og politisk teologi. Det andre kapittelet har to mål: 1. Det skal klargjøre sentrale sider av Schmitts forfatterskap som tas med videre i drøftingen. 2. Det skal vise hvordan de tre sidene henger sammen og at de må forstås i forbindelse med hverandre. Etter dette kapittelet skal leseren ha en forståelse av Schmitts kritikk av liberalismen og hans leting etter konservative alternativer.

Drøftingen i dette kapittelet knytter an til det tredje kapittelet, som ser på tre sider ved *The Nomos of the Earth*: 1. Folkerett, 2. Geopolitikk, 3. Politisk teologi. Disse aspektene ved Schmitts sene forfatterskap står i forbindelsene med sider fra det tidligere forfatterskapet: 1. Folkerett står i forlengelse av Schmitts rettstenkning; 2. Geopolitikk viderefører det politiske på det internasjonale nivået; 3. Politisk teologi blir tatt med videre fra de tidligere skriftene og blir brukt på nye temaer i *The Nomos of the Earth*. Dette kapittelet viser at det finnes en betydelig kontinuitet mellom det tidlige og det sene forfatterskapet. Det samme kan bli sagt av Schmitts analyse av forhold som gjelder innad og utad staten. Vi kan ikke si at de er identiske, men de befinner seg i samme tankeunivers og belyser hverandre. Dette kapittelet vurderer også relevant sekundærlitteratur. Jeg diskuterer Koskenniemi, Specter, og Meier og viser hvordan deres verk kan brukes i en tolkning av *The Nomos of the Earth*.

Det fjerde kapittelet er den siste delen av forberedelsene før utlegningen av *The Nomos of the Earth*. Her tar jeg opp et begrep som står sentralt i dette verket: Nomos. Foruten å være en forklaring av hva Schmitt legger i dette begrepet, er dette kapittelet også en illustrasjon av metoden jeg hittil har blitt brukt. De tre sidene vi har sett på tidligere, rettstenkning, det politiske, og politisk teologi kan gjenfinnes i begrepet nomos. Begrepet var tidligere blitt brukt i Schmitt forfatterskap. Schmitt drøftet det først i *Om de tre former for rettstenkning* og tok det opp igjen i *The Nomos of the Earth*. Dette kapittelet viser at det finnes både likheter og ulikheter mellom den tidlige og senere bruken av begrepet. I tillegg er det et begrep som kan brukes til å forstå forhold som gjelder både innad og utad staten.

Det femte kapittelet begynner med utlegningen av *The Nomos of the Earth*. Kapittelet viser at man, ifølge Schmitt, kan spore folkerett langt tilbake i historien. Men folkerett i de tidlige periodene av historien har ingen globale dimensjoner og er begrenset til et spesifikt geografisk område. Dette gjelder både for den før-globale folkeretten, som varer frem til middelalderen i Europa, og for middelalderen og dens forestillinger om et kristent fellesskap. Jeg viser at dette, ifølge Schmitt, har konsekvenser for hvordan man regulerer krig: I den før-globale folkeretten har man visse former for rett, men kriger er utryddelseskriger og man kan snakke om en form for ubegrenset krigføring. Noen forbedringer, ifølge Schmitt, finner man i middelalderen siden man her skiller mellom krig som blir ført mot de som er utenfor Europa, de islamske fyrstene, og krig mot de som er innenfor Europa, de kristne fyrstene. Dette varer til middelalderens orden går i oppløsning. Begynnelsen på denne oppløsningen skjer først med europeisk kolonisering, som ifølge Schmitt åpner opp nye rom og muligheter. Dette kapittelet tar opp det mest problematiske ved Schmitts drøfting i dette verket: Hans forsvar av europeisk kolonisering, som for Schmitt er en tid med europeisk storhet og spredning av kristendommen gjennom misjonering. For de som vil bygge videre på Schmitt, er dette problematisk. De som finner Schmitts analyse av det europeiske statssystemet interessant, vil se at den europeiske ordenen forutsetter europeisk kolonisering.

Det sjette kapitlet tar opp det som Schmitt ser på som et høydepunkt i den offentlige retten: Den europeiske folkeretten og det europeiske statssystemet som denne retten støtter og rettferdiggjør. I dette kapitlet viser jeg at tanken om statlig suverenitet står sentralt i den europeiske folkeretten og at det er suverenitetstanken som gjør det mulig å konstruere et statssystem hvor stater har en selvbestemmelsesrett for når og om de skal gå til krig. Dette kapitlet står sentralt siden det viser at det, ifølge Schmitt, har eksistert et alternativ til liberalismen som respekterer det politiske og som ledet til en rasjonalisering og humanisering av krigføring. Dette skyldes at man var i stand til å konstruere en orden som gjorde slutt på religionskrigene og religiøse borgerkriger. Schmitt ser på denne ordenen som en europeisk tradisjon og knytter denne tradisjonen til en tanke om politisk teologi.

Det sjuende kapitlet ser på Schmitts kritikk av liberalismen. Man har forsøkt, siden den første verdenskrig mener Schmitt, å utarbeide en ny forståelse av krig basert på liberalismen. Dette forsøket står i opposisjon til den europeiske tradisjonen. Schmitt viser at dette forsøket har røtter i jussen, i en negering av det politiske, og i amerikansk politisk teologi. Utgangspunktet er at offentlig mening i USA misliker den gamle måten å føre krig på. Samtidig med dette kommer det krav om nye regler for krig. Denne prosessen støttes av USA og Sovjetunionen, som begge står for universalistiske ideologier som hevder å representere menneskeheten. Med ideen om menneskeheten begynner man å utvikle en folkerett som står for menneskeheten og man gjenintroduserer tanken om rettferdig krig. Rettferdig krig er et tvetydig fenomen, mener Schmitt: Den brukes til å rettferdiggjøre økonomisk imperialisme og intervensjoner som beskytter økonomiske interesser. Men den brukes også til å føre kriger på vegne av menneskeheten. Bildet som beskrives i dette kapitlet, er det negative motbilde til forrige kapitlets analyse. USA er en sjømakt, mens statene på det europeiske kontinentet var landmakter. USA har også en politisk teologi som strider mot Europas politiske teologi. I konflikten mellom sjø- og landmaktene beskriver Schmitt nedgangen til den europeiske sivilisasjonen.

I konklusjonen oppsummerer jeg hva vi har lært. Jeg viser også til noen retninger for videre forskning.

Kapittel 2. Sider ved Carl Schmitts forfatterskap

I dette kapittelet drøfter jeg opp noen sider ved Schmitts forfatterskap og viser til noen forbindelser i forfatterskapet. Jeg gir et kort omriss av sentrale temaer hos Schmitt. Drøftelsen i dette kapittelet knytter an til det neste og de tre sidene jeg ser på, peker på de formene for tenkning som Schmitt forholder seg til i *The Nomos of the Earth*: 1. Folkerett, som forholder seg til Schmitts rettstenkning, 2. Geopolitikk, som ses i forlengelse av Schmitts tanker om det politiske, og 3. Politisk teologi, som tar opp igjen politisk teologi.

2.1. Schmitts rettstenkning og kritikken av normativisme og rettspositivisme

Schmitt var utdannet som jurist og kritiserte, gjennom forfatterskapet, rettstenkning som så på loven som en form for normativisme. Dette tankesettet hadde ført til at man, ifølge Schmitt, så på lovverket med et rettspositivistisk blikk: Man adlyder lovene fordi de er lover. Rettssystemet setter frem de normene man må følge hvis man skal holde seg på rett side av loven og de som styrer holder seg innenfor loven. Dette synet representerte en form for liberalismen som, ifølge Schmitt, så på rettssystemet som den ideelle måten å løse samfunnskonflikter på: «According to rule-of-law liberalism, power resides in the legal system itself and not in any personal authority representing the state.»³⁵ Dette synet farget forståelsen av staten, mente Schmitt. Schmitt trakk frem den østerrikske rettsteoretikeren Hans Kelsen (1881-1973) som en av rettspositivismens fremste representanter. Schmitt mente at Kelsens posisjon innebar at staten kunne ses på som identisk med rettssystemet: «Staten, det vil si rettsordenen, er et system av tilordninger knyttet til et tilordningspunkt og en siste grunnnorm. Den gjeldende over- og underordning i staten beror på at det fra det enhetlige midtpunkt ned til laveste trinn utgår fullmakter og kompetanser.»³⁶ Staten kan ses på som et komplett system hvor man har spesifiserte roller som skal fylles og normer man skal følge. Alle som befinner seg innenfor systemet kan, i hvert fall i prinsippet, vite hvilke oppgaver de er pliktige til å utføre og er klare over hva de kan og ikke kan gjøre i de rollene de fyller. Dette innebærer også at rettssystemet kan brukes til å løse de aller fleste problemer. Så lenge man henvender seg til det rette nivået i systemet, kan tvister og uenigheter løses innenfor rettssystemet. Dette fører til en legalisering av samfunnslivet siden rettssystemet kan løse de aller fleste samfunnsproblemer. Samtidig med dette får man en tanke om at staten må holde seg innenfor lovens rammer og staten blir sett på som en borgerlig rettsstat: «Denne borgerlige rettsstaten er allment kjennetegnet ved at den bygger på enkeltmenneskets grunnleggende rettigheter og på prinsippet om maktfordeling. I den konteksten blir den enkelte frihet bestemt som prinsipielt ubegrenset, staten og dens makt som begrenset.»³⁷ Staten er til for å beskytte individets frihet og rettigheter. Samtidig er statens utøvelse av makt og myndighet regulert og begrenset av loven. Normativisme, som en form for rettstenkning, kan brukes til å begrunne en form for liberalisme.

Dette blir, for Schmitt, et problem når man støter på utfordringer som faller utenfor normen. Normativisme som rettsteori, ifølge Schmitt, forholder seg ikke til tanken om suverenitet. Dette blir problematisk for Schmitt siden suverenitet defineres som evnen til å erklære en unntakstilstand: «Suverenen er den som beslutter unntakstilstanden. Bare denne definisjonen kan gjøre rett mot begrepet om suverenitet som et grensebegrep.»³⁸ Dette er et grensebegrep for Schmitt siden erklæringen av en unntakstilstand viser til

³⁵Cristi, 1998, s. 181.

³⁶*Politisk Teologi*, i Schmitt, 2019b, s. 214.

³⁷*Den Borgerlige Rettsstat* [1928]. Inkludert i Schmitt, 2019b, s. 169.

³⁸*Politisk Teologi*, i Schmitt, 2019b, s. 202-

situasjoner som faller utenfor normen. Hvis det blir nødvendig å erklære en unntakstilstand, er det fordi rettssystemet, slik det forstås av Schmitt, ikke vet hvordan man skal forholde seg til det som faller utenfor normen. Det er mange ulike situasjoner som kan være et eksempel på dette (man kan nevne naturkatastrofer, et terroristangrep eller en plutselig invasjon), og Schmitts poeng er at dette er situasjoner som utgjør en trussel mot staten og samfunnet. Hvis man vil unngå slike farer, kreves det at man trekker en beslutning som avverger trusselen. Unntakstilstanden blir erklært for å løse dette problemet. Schmitt mener at det som faller utenfor normen, er interessant fordi det forteller oss hva regler, det normale og vanlige er: «Unntaket er mer interessant enn normalttilfellet. Det normale beviser ingenting, unntaket beviser alt; unntaket bekrefter ikke bare regelen, reglene lever ene og alene av unntaket. I unntaket bryter det virkelige livets kraft gjennom skorpen på en mekanikk som har stivnet i gjentakelser.»³⁹ Det som befinner seg utenfor normen, gir innsikt om normen. Rettsteorien om suverenitet gir, ifølge Schmitt, svar på spørsmål som normativismen ikke forholder seg på til en tilfredsstillende måte og forklarer når og hvor normen kan anvendes.

Schmitt setter frem en rettsteori som opererer med premisser som står i motsetning til normativismen. Dette blir klart når man ser på rollen som Schmitt gir til suverenen. Dette er alltid, ifølge Schmitt, en enkeltperson som sitter inne med en form for personlig autoritet og en rett til å bestemme. Suverenen beslutter om og når unntakstilstanden skal erklæres, avgjør om faren er over og om man kan gå tilbake til en normalttilstand. Den suverene befinner seg utenfor rettssystemet og trekker en beslutning om hva som utgjør normalttilstanden. Schmitts navn på denne rettsteorien er desisjonisme: «Beslutningen er, normativt betraktet, født ut av intet. Desisjonens rettslige kraft er noe annet enn begrunnelsens resultat. Det blir ikke tilregnet ved hjelp av en norm, men tvert om: Først ut fra et tilordningspunkt bestemmes hva en norm er og hva normativ riktighet er.»⁴⁰ Den klassiske representanten for denne rettsteorien, ifølge Schmitt, er Thomas Hobbes (1588-1679). Det Hobbes forsto og som normativismen ikke tar stilling til, mener Schmitt, er at man først må finne personen som har autoritet til å ta beslutninger.⁴¹ Den hobbesianske suverenen er den som bestemmer hva som er rett og galt og hvordan lovverket forholder seg til dette, noe som oppsummeres i følgende formel fra Hobbes: «*Auctoritas, non veritas facit legem* [autoritet, ikke sannhet skaper loven].»⁴² Normene kommer først i etterkant av denne beslutningen. Det blir galt, i Schmitts tolkning, å si at man følger en norm siden man egentlig følger en annens (suverenes) vilje. Giorgio Agamben oppsummerer Schmitts tanker på følgende vis:

Dette er den egentlige betydningen av det paradokset Schmitt formulerer når han idet han skriver at den suverene beslutningen "viser seg å ikke ha noe behov for noe lov for å skape lov." I det suverene unntaket dreier det seg faktisk ikke så mye om å kontrollere eller nøytralisere en overskridelse, men først og fremst om å skape og definere selve det rommet der den juridiskpolitiske ordenen [...] kan ha gyldighet [...].⁴³

Til forskjell fra normativismen, som kan brukes til å begrunne en form for liberalisme, støtter desisjonismen en autoritær statsløsning. Desisjonisme, for Schmitt, er å foretrekke siden den gir et svar på hvem som skal løse krisesituasjoner. En krise trenger ikke nødvendigvis å komme utenfra. Schmitts negative evaluering av Weimarrepublikken, var

³⁹Ibid, s. 210.

⁴⁰Ibid, s. 225.

⁴¹Ibid, s. 226-227.

⁴²Ibid, s. 242.

⁴³Agamben, 2010, 41.

at den nye grunnloven gjorde det mulig for ulike og diametralt motsatte politiske bevegelser å konkurrere om statsmakt: «These changes give rise to the illusion that one can open legal channels [...] and the legal process to all conceivable aspirations, goals, and movements, even the most radical and revolutionary, enabling them to achieve their aim without violence or disruption through a legal process that establishes order while at the same time it functions in a completely 'value-neutral' way.»⁴⁴ En slik nøytralitet var for Schmitt umulig å oppnå. Ulike politiske bevegelser hadde ulike forestillinger om hvordan man skulle organisere samfunnet og venstreekstreme og høyre-radikale kom i konflikt med hverandre. Den politiske konkurransen om statsmakt var lovlig og innenfor de normene som ble satt av rettssystemet. Men legalitet sto i opposisjon til legitimitet siden handlinger som var innenfor loven førte til at staten og samfunnet havnet i en krisesituasjon. At man havner i en krisesituasjon, skyldes at revolusjonære bevegelser misbruker loven: «Ownership is always a tool in the struggle of social groups, while what constitutional concepts mean depends on how they should be used to protect the constitutional order against its enemies. At revolutionary moments [...] its operation appears in its nakedness as the repression of one group (a class, a race, a people) by another.»⁴⁵ Den nye grunnlovsordningen var utilfredsstillende, mente Schmitt, siden man ikke klarte å stabilisere samfunnet mens ulike politiske grupperinger sloss om kontrollen over staten og dens maktmidler. Normer i seg selv er ikke nok hvis man vil oppnå en stabil samfunnsorden. Desisjonisme viser til hvordan dette problemet kan løses, ifølge Schmitt.

Kaoset var, mente Schmitt, et resultat av den borgerlige rettsstatens forsvar av individets frihet og rettigheter: «Den borgerlige rettsstaten er følgelig en status mixtus [blandet stat], som med viten og vilje balanser motsatte prinsipper mot hverandre – men ikke i den politiske enhets interesse, derimot i den individuelle frihets.»⁴⁶ Siden individet kom først, var rettsstaten ute av stand til å skape ordenen og enheten man trengte i samfunnet. Som andre konservative kritikere av rettsstaten, mente Schmitt at opprettholdelse av orden var sto høyere og kom før individets abstrakte rettigheter og friheter, og han mente at sterke ledere måtte ta konkrete valg som opprettholdt samfunnsorden og beskyttet staten og nasjonen.⁴⁷ Kjernen i den konservative kritikken av rettsstaten kan oppsummeres på følgende måte: «The preservation of order, of course, is not just or even primarily a matter for the courts; it is a matter for political authorities from the executive to the army to the police.»⁴⁸

Forskjellene mellom normativisme og desisjonisme viser til dette skillet. Det som faller utenfor normen, som normen ikke mestrer, peker mot dypere problemer man må forholde seg til. Schmitt mente at man måtte ty til ekstraordinære, i ytterste fall diktatoriske grep, hvis man skulle være i stand til å mestre de revolusjonære strømningene som var utenfor rettsstatens kontroll.⁴⁹ Schmitts kritikk av Weimarrepublikken fører til en konservativ ambisjon om å forme samfunnet. Schmitt tok det som aksiomatisk at folket måtte danne en politisk enhet og forutsatte at staten måtte ta aktive steg hvis man skulle opprettholde folket som en politisk enhet: «For at folket skal få en politisk eksistens, kreves det en bestemt ensartethet, en homogenitet. En stats innretninger har som funksjon å muliggjøre og gjenopprette stadig på nytt denne ensartetheten.»⁵⁰

⁴⁴Schmitt, 2004, s. 10.

⁴⁵Koskenniemi, 2016, s. 596.

⁴⁶*Den Borgerlige Rettsstat*, i Schmitt, 2019b, s. 169-170.

⁴⁷Caldwell, 2021, s. 278.

⁴⁸Ibid.

⁴⁹Preuß, 2016, s. 474.

⁵⁰*Den Borgerlige Rettsstat*, i Schmitt, 2019b, s. 171.

Desisjonisme fører til stadige intervensjoner og beslutninger som har som hensikt å forme samfunnet. Implikasjonene ved dette blir enda tydeligere når vi ser på Schmitts tanker om det politiske.

2.2. Schmitts Begrep om det Politiske

Staten og det politiske blir gjerne tenkt sammen. Når man drøfter folkets politiske eksistens, slik Schmitt gjør i sitat ovenfor, forutsettes det gjerne at dette har gyldighet innenfor nasjonalstaten. Den moderne nasjonalstaten ses på som grunnen til at man kan snakke om det politiske og en vanlig tankemåte er at både politiske konflikter og overenskomster skjer innenfor nasjonalstaten. Nasjonalstaten kan sies å være det politiskes vanlige eller naturlige arena, i hvert fall i moderne tid. Schmitt benekter ikke at et slikt forhold kan foreligge, men snur om på dette forholdet: «Begrepet om staten forutsetter begrepet om det politiske.»⁵¹ Schmitt understreker også at det politiske er et uklart fenomen: «En klar definisjon av det politiske søker en som regel forgjeves.»⁵² Det er, mener Schmitt, enklere å finne en definisjon av staten. Siden vi mener å vite hva staten er, tenker man gjerne at det politiske skjer innenfor staten og at det politiske alltid kan ses i forbindelse med staten. Det politiske, slik vi så i tilfellet med Weimarrepublikken, kan utgjøre en fare for staten. Revolusjonære bevegelser kan undergrave staten, men vi har her å gjøre med et politisk fenomen. Hvis man skal forstå borgerkrig som et politisk fenomen må man, ifølge Schmitt, komme frem til en definisjon av det politiske som er uavhengig av staten. Behovet for en slik definisjon har man et behov for i moderne tider siden det viser tilfeller hvor samfunnet vikles inn i og truer med å ta over staten: «Derimot blir statlig = politisk uriktig og villedende i den grad stat og samfunn gjennomtrenger hverandre gjensidig; de anliggender som hittil har vært statlige blir samfunnsmessige, og omvendt alle anliggender, som hittil 'blott' har vært samfunnsmessige, blir statlige, slik det nødvendigvis må gå i et demokratisk organisert fellesskap.»⁵³ Begrepet om det politiske må kunne forklare hvorfor det politiske kan undergrave staten, som borgerkrig og revolusjoner er eksempler på.

Schmitts definisjon av det politiske peker mot dette: «Den spesifikt politiske distinksjonen som de politiske handlinger og motiver kan føres tilbake, er distinksjonen mellom *venn og fiende*.»⁵⁴ Når Schmitt setter frem det politiske som skillet mellom venn og fiende, sammenligner han det politiske med områder av livet hvor det, ifølge Schmitt, er vanlig å trekke distinksjoner med motsatte betydninger. Skillet mellom det lønnsomme og ulønnsomme i økonomien, det gode og det dårlige i moralen, og det vakre og det stygge i estetikken, er for Schmitt eksempler på distinksjoner man trekker innenfor disse områdene. Man kunne derfor tenke seg at Schmitt mener at det politiske var et eget område av livet og at man kan se på det politiske som et autonomt område av livet.⁵⁵ Det politiske ville derfor være en egen form for menneskelig aktivitet, en aktivitet som er adskilt fra andre former for aktivitet, men som kan sammenlignes med andre former for aktivitet.

Dette sitatet fra Schmitt kan tyde på en slik områdemodell for det politiske: «Distinksjonen mellom venn og fiende skal betegne den mest intense form for forbindelse eller adskillelse, assosiasjon eller dissosiasjon; den kan bestå i praksis, uten at de moralske, estetiske eller økonomiske distinksjonene må komme til anvendelse.»⁵⁶ De

⁵¹Schmitt, 2007, s. 35.

⁵²Ibid.

⁵³Ibid, s. 38.

⁵⁴Ibid, s. 42.

⁵⁵Meier, s. 30.

⁵⁶Schmitt, 2007, s. 42.

andre områdene av livet, - kunst, økonomi, og moral, - trenger ikke å gjelde når man forholder seg til venner og fiender. Det som gjelder for venner, ifølge Schmitt, er om de står på min side og deler min livsform, mens fienden er den fremmede som vil ødelegge min livsform. Det politiske vil, ifølge denne tolkningen, handle om politiske konflikter som negerer fellesskapets livsform, uten at de distinksjonene som gjelder innenfor økonomi, moral og kunst gjør seg gjeldende.

At Schmitt mener noe ganske annet, blir tydelig når Schmitt påpeker at skillet mellom venn og fiende potensielt kan påvirke alle andre områder av livet: «Enhver motsetning, enten den er religiøs, økonomisk, etnisk eller av annet slag, forandrer seg til en politisk motsetning, når den er sterk nok til at mennesker blir gruppert som venner eller fiender.»⁵⁷ Det politiske kan ses på en kvalitet som kan påvirke alle andre områder av livet og alt kan bli politisk: «Released from all natural standards, kept free of every substantial classification, the political is able to penetrate everything and to be present everywhere. It emerges as a power that can break into life anytime and anywhere.»⁵⁸ Distinksjonen mellom venn og fiende kan derfor gjøre seg gjeldende hvor som helst. Et nærliggende eksempel ut ifra det vi allerede har drøftet, er hvordan lovgivning kan bli et eksplisitt politisk fenomen. Schmitt siterer i den forbindelse et utsagn som sier at loven bør være det jeg og mine verdsetter, som et eksempel på en slik oppfatning.⁵⁹

Den politiske distinksjonen mellom venn og fiende har å gjøre med gruppeueneigheter og -konflikter; det er med andre ord ikke snakk om private anliggender og personlige konflikter: «Begrepene venn og fiende må oppfattes konkret og eksistensielt, ikke som metaforer eller symboler, ikke oppblandet med, og svekket av økonomiske, moralske eller andre forestillinger, aller minst i privat-individualistisk mening som psykologisk uttrykk for private følelser og tendenser.»⁶⁰ En politisk konflikt vil være en konflikt hvor man beskytter og forsvarer fellesskapets livsform mot et fremmed fellesskap, mener Schmitt. Dette skjer i samarbeid med andre. Krigføring, det ytterste utfallet av politiske konflikter, er et eksempel på dette: «Krig er kun den ytterste realisering av fiendskapet; den behøver ikke være hverdagslig eller normal, og behøver heller ikke oppfattes som ideal, eller som noe attråverdig, men den må bestå som reell mulighet, så lenge begrepet om fienden skal ha sin mening i behold.»⁶¹ Det politiske betegner handlinger man gjør på vegne av og som angår fellesskapet. En privatperson kan være imot en krig, men vil allikevel bli påvirket av krigen, enten han vil det eller ikke. Det politiske kan sies å omhandle kollektivets felles skjebne.

På bakgrunn av dette kan man forstå hvorfor Schmitt stilte seg kritisk til Weimarrepublikken og dens ideal om borgerlig rettsstat. Man prøvde å beskytte individuelle rettigheter og friheter på bekostning av fellesskapets interesser og lot uforenlige politiske grupper konkurrere om statsmakten. Weimar var, mente Schmitt, konstant på randen av borgerkrig. Den borgerlige rettsstaten kunne ikke komme frem til det samfunnet trengte: Enighet og ensartethet. Nasjonalstater som var i en slik situasjon, ifølge Schmitt, var i en vanskelig situasjon siden stater alltid sto overfor andre stater på den internasjonale arenaen: «Av det begrepsmessige kjennetegn ved det politiske følger en pluralisme i statens verden. Den politiske enhet forutsetter muligheten for en fiende og dermed også en annen sameksisterende politisk enhet. Så lenge det finnes en stat på

⁵⁷Ibid, s. 51.

⁵⁸Meier, 2011, s. 34.

⁵⁹Schmitt, 2004, s. 14.

⁶⁰Schmitt, 2007, s. 43.

⁶¹Ibid, s. 48.

jorden, finnes det derfor flere stater, og det kan ikke gis en 'verdensstat' som omfatter hele jorden og hele menneskeheten.»⁶²

Et splittet fellesskap, som ødelegges av indre konflikter, vil i verste fall være ute av stand til å beskytte sin egen livsform. Dette må man, mener Schmitt, være i stand til hvis man skal fortsette å eksistere som en politisk enhet: «Det politiske forsvinner ikke ut av verden selv om et folk ikke lenger har kraft eller vilje til å holde seg i dets sfære. Det som da forsvinner, er kun et svakt folk.»⁶³ En levedyktig stat må, ifølge Schmitt, være i stand til å forene fellesskapet siden det bestandig eksisterer andre, fremmede politiske enheter i verden.

Ut ifra dette kan man trekke to konklusjoner om Schmitts begrep om det politiske. Distinksjonen mellom venner og fiender peker mot hvem som er innenfor og hvem som er utenfor fellesskapet.⁶⁴ Dette er en distinksjon som må forstås på sine egne premisser og som ikke kan reduseres til andre måter å skille en gruppe fra andre grupper. Men alle andre skiller kan bli påvirket av det politiske. Dette følger siden politiske konflikter kan føre til krig og sette fellesskapets eksistens på spill. Schmitt tenker at et fellesskap må være i stand til å beskytte sin egen livsform og at dette er formålet med et fellesskap. Dette skiller seg fra andre måter å forstå fellesskap i vestlig politisk filosofi: Fellesskapet som en måte å søke det gode livet, frihet, eller som en måte å bevare religiøse og kulturelle tradisjoner. Men det kan også minne om hvordan frihet ble forstått i antikken: Man må være i stand til og villig til å til krig hvis man skal beskytte sin frihet og uavhengighet.⁶⁵

Det peker også mot konflikter som ikke kan ha noen annen løsning enn krig. Til forskjell fra liberalismen, tenker Schmitt på konflikter som ikke kan løses gjennom kompromisser, diskusjoner eller gjennom rettslige anordninger.⁶⁶ En slik tankegang er for Schmitt et eksempel på hvordan liberalismen prøver å unngå det politiske: «En må da alltid gi akt på at de liberale begreper på typisk måte beveger seg mellom etikk ('åndelighet') og økonomi (forretning), og hvordan en med utgangspunkt i disse polariteter søker å tilintetgjøre det politiske som en sfære av 'erobrende vold'.»⁶⁷ Liberalismen, når den prøver å beskytte individets frihet og rettigheter, prøver å unngå det politiske.

2.3. Politisk teologi

På bakgrunn av dette kan man si at det politiske, for Schmitt, innebærer et pessimistisk menneskebilde. Schmitt mener at alle ekte politiske ideer forutsetter menneskelig ondskap: «Man kunne undersøke alle statsteorier og alle politiske ideer med henblikk på hva slags antropologi de, bevisst eller ubevisst, legger til grunn, og så dele dem inn i to grupper: de som forutsetter at mennesket fra naturens side er godt, og de som forutsetter at mennesket fra naturens side er ondt.»⁶⁸ Som vi har sett, foretrekker Schmitt en autoritær statsløsning siden sterke ledere kontrollerer mennesket og tvinger frem enighet og ensartethet i fellesskapet. Dette er liberalismen og den borgerlige rettsstaten, ifølge Schmitt, ikke i stand til å gjøre. I løpet av det 20. århundre har det, mener Schmitt, vært en utvikling mot stadig større statlig involvering i samfunnet, og samfunnshensyn og -problem tar også større plass i den statlige agendaen, noe som Schmitt skyldes at man nå skal ha demokratiske styresett: «Utviklingen går fra den absolutte stat i det 18.

⁶²Ibid, s. 66.

⁶³Ibid.

⁶⁴Koselleck, 2004, s. 155.

⁶⁵Dunn, 1990, s. 66.

⁶⁶Holmes, 1993, s. 40.

⁶⁷Schmitt, 2007, s. 83.

⁶⁸Ibid, s. 71.

århundre via den nøytrale (ikke-intervensjonistiske).»⁶⁹ Det er utviklingen mot den totale staten, som er involvert i alle samfunnsanliggender, som gjør at den liberale, borgerlige rettsstaten ikke lenger klarer å håndtere moderne samfunnsproblemer: «Demokratiet må oppheve alle de distinksjoner og avpolitiseringer som var typiske for det liberale 19. århundre, og må sammen med motsetningen: stat-samfunn (politisk versus sosial) oppheve de hertil svarende motsetninger og skillelinjer [...].»⁷⁰ En autoritær stat blir, for Schmitt, en måte å løse dette problemet på: Sterke ledere styrer på vegne av og tar valg for folket. autoritært styresett vil passe med påstanden om at mennesket fra naturens side er ondt. Schmitt hevder at mennesket er farlig og at det bestandig kommer til å være slik.⁷¹ Hvilken type ondskap tenker Schmitt på?

De som mener at dette er Schmitts menneskebilde, ser hans politiske filosofi som en forlengelse av og reformulering av tenkningen til Thomas Hobbes. Leo Strauss hevder at han benytter seg av Hobbes sine argumenter når han formulerer en politisk teori som skal være et alternativ til liberalismen.⁷² Dette er en mulig tolkning av Schmitt, men Strauss påpeker at det finnes betydelige forskjeller mellom Schmitt og Hobbes. Til forskjell fra Hobbes, mener Strauss, har ikke Schmitt et kulturbegrep som viser hvordan man kan komme seg ut av naturtilstanden og bygge en kultur og sivilisasjon på menneskets natur.⁷³ Hobbes utelukker ikke at mennesket, til tross for sin konfliktfylte og egoistiske natur, kan nå frem til en form for fremskritt. Strauss ser derfor på Hobbes som opphavsmannen til liberalismen: «Hobbes er i langt større grad enn for eksempel Bacon opphavsmann til sivilisasjonsidealet. Han er nettopp derved også grunnleggeren av liberalismen.»⁷⁴ Hobbes sin forbindelse til liberalismen, som Strauss ser på, gjør det vanskelig å se på Schmitt som en hobbesianer. Som Schmitt skriver et annet sted, er det skillet mellom staten og individuell frihet, etablert i Hobbes sin statsteori, som gjør at den hobbesianske staten mislykkes.⁷⁵

Jeg mener at en bedre tolking er å se det politiske i tråd med det Schmitt omtaler som politisk teologi. Schmitts begrep politisk teologi har til hensikt å vise hvordan politiske begreper blir hentet fra teologien:

Alle pregnante begreper i den moderne statslære er sekulariserte teologiske begreper. Ikke bare i sin historiske utvikling fordi de blir overført fra teologien til statslæren - eksempelvis ble den allmektige Gud til den omnipotente lovgiver - men også i disse begrepenes systematiske struktur, som det er nødvendig for å få innsikt i for en sosiologisk betraktning av dem. Unntakstilstanden har for rettsvitenskapen en tilsvarende betydning som underet har for teologien.⁷⁶

Politisk teologi blir en måte å forstå utviklingen av politiske begreper og hvorfor disse begrepene, ifølge Schmitt, kan ses i analogi til metafysiske ideer. Hvis man vil forstå de politiske begrepenes historie må man se denne historien i relasjon til forskjellige perioders metafysiske ideer om verden: «Det metafysiske bildet som en tidsalder lager seg av verden, har den samme struktur som det er innlysende for verden: dens politiske organisasjons form.»⁷⁷ At dette er tilfellet, tar Schmitt for gitt.

⁶⁹Ibid, s. 39.

⁷⁰Ibid.

⁷¹Ibid, s. 71.

⁷²Strauss, i Schmitt, 2007, s. 148-149.

⁷³Ibid, s. 142-143.

⁷⁴Ibid, s. 144.

⁷⁵Schmitt, 2008c, s. 74.

⁷⁶Politisk Teologi, i Schmitt, 2019b, s. 229.

⁷⁷Ibid, s. 237.

At det politiske og det teologiske var knyttet til hverandre, var et sentralt poeng hos Schmitt og noe han stadig kom tilbake til. Både det politiske og politisk teologi kan spores tilbake til det samme skillet, skriver Schmitt i sitt siste verk: «But what is still needed is a word about the criterion for the political and for a political theology; that is, about the distinction between friend and enemy.»⁷⁸ Det siste verket, som talende har tittelen *Political Theology II: The Myth of the Closure of any Political Theology*, er Schmitts forsvar av begrepet politisk teologi. Schmitt prøver å motbevise de to vanligste misforståelsene av hva politisk teologi innebærer: At det enten er en politisk bruk av teologi (Peterson) eller at det utelukkende har å gjøre med en sekularisering av religiøse begreper, noe man ikke lenger trenger i den moderne verden (Blumenberg).

Den første posisjonen ble representert av Erik Peterson (1890-1960), tysk teolog og tidligere venn av Schmitt. Peterson hadde kritisert ideen om politisk teologi og mente at det var et eksempel på hvordan man kunne forsvare politiske posisjoner med teologi.⁷⁹ Peterson mente at dette var en illegitim bruk av teologien og ønsket å holde teologien adskilt fra politikken. Schmitt var ifølge denne tolkningen en politisk propagandist som tok i bruk et religiøst vokabular. Schmitts forsvar var at man, hvis man ville skille teologi og politikk, måtte man aksepterte at politiske problemer kun hadde politiske løsninger og at teologi måtte forholde seg taus til politiske beslutninger.⁸⁰ Men Schmitt påpeker at dette er et skille som knapt finnes opp gjennom kristendommens historie. Siden mennesket er et vesen med både kropp og sjel, som tilhører denne verden og den neste, er det uunngåelig at politikk og teologi vil komme i konflikt, komme i kontakt og blande seg inn i hverandre, og det vil oppstå en politisk teologi: «The possibility of a 'concordat' will always remain a specific problem, because each party in the conflict can accuse the other of an 'impure' mixture of theology and politics, or politics and theology. As a consequence, the conflict will be radicalised and made politically more intense.»⁸¹

Dette forklarer også hvorfor Schmitt, i *Begrepet om det Politiske*, fremhever Cromwell fiendskap mot paven og Spania som det mektigste utbruddet av fiendskap, og at Schmitt satte Cromwells fiendskap høyere enn både nasjonalistiske konflikter og klassekampen.⁸² Meier skriver derfor at, for Schmitt, tro som blir stilt mot en annen tro er eksemplet på hvordan politiske blir drevet til det ytterste: «Rather, he makes it clear that politics -to speak in Clausewitz's terms [...] - 'achieves its absolute form' only when it reaches the intensity of the battle of faith. At the peak of great politics, *faith* fights errant *faith*.»⁸³ Siden alle politiske begreper gjenspeiler sin periodes metafysiske ideer, er dette et trekk som alle politiske overbevisninger kan ha: De kan sammenlignes med en tro man er villig til å kjempe og dø for.

Schmitt bruker denne tankegangen for å bevise hvorfor de som kritiserer politisk teologi på vegne av den moderne verden, tar feil. Schmitts kritiserte Hans Blumenberg (1920-1996), som i boken *The Legitimacy of the Modern Age* (1966) hadde kritisert tanken om politisk teologi og som hevdet at den moderne verden kunne legitimere og rettfærdiggjøre seg selv, uten hjelp fra troen og religionen.⁸⁴ Den moderne verden var sin egen begrunnelse. Schmitt hevdet at de som tok denne posisjonen mente at man kunne skille den verdslige verden fra alle religiøse oppfatninger og at man i den moderne verden

⁷⁸Schmitt, 2008b, s. 122.

⁷⁹Ibid, s. 35-36.

⁸⁰Ibid, s. 113.

⁸¹Ibid, s. 113-114.

⁸²Schmitt, 2007, s. 79-80.

⁸³Meier, 2011, s. 60.

⁸⁴Schmitt, 2008b, s. 117.

kunne fordype seg i det verdslige. Men hvis man, ifølge Schmitt, så på mennesket som et sammensatt vesen, som hadde del i begge sfærer, så man at dette var en feiltagelse. Schmitt fremhevet at moderne forestillinger om fiendskap like gjerne kunne føre til konflikter som kunne sammenlignes med de verste religiøse konflikter: «Consequently, for us, a closer look at the fate of the concept of enemy in a logically de-theologised and purely new human reality is inevitable. Here lies another new danger: if not a Manichaean enmity between God and the devil, then certainly a 'Gnostic recidive', to use Blumenberg's terminology.»⁸⁵

Det var dette avteologiserte fiendebildet, hvor alle de gode var mennesker og hvor de som ikke var på ens side sto imot mennesket, som ifølge Schmitt gjorde at moderne konflikter endte i en manikeisk kamp mellom mørket og lyset. Blumenberg tok feil når han mente at den moderne verden tok steget videre fra politisk teologi, mente Schmitt.⁸⁶ Fordelene ved politisk teologi, for Schmitt, var at man klar over de måtene politikk og teologi var flettet inn i på. Blumenberg overså dette aspektet og reproduiserte derfor de verste sidene ved religiøse konflikter i modernitetens navn. I politisk teologi var man klar over at disse sfærene var avhengige av hverandre og det var mulig, i samspillet mellom dem, å finne løsninger som hver sfære ikke kunne løse på egen hånd.⁸⁷ Schmitt viser her til hvordan man, i hans tolkning, i etterkant av reformasjonen og tredveårskrigen fant en løsning på religiøse konflikter som innebar et samspill mellom teologien og politiske autoriteter. Dette er en løsning som det vil være umulig å forestille seg i Blumenberg tanker om den moderne verden, mener Schmitt, siden man her vil legge fra seg ideen om politisk teologi.

Schmitt kan derfor, i *Begrepet om det Politiske*, skrive at det politiske kan forstås i lys av arvesynden: «Sammenhengen mellom de politiske teorier og de teologiske dogmer om synd [...] forklares av slektskapet mellom disse nødvendige tankeforutsetninger.»⁸⁸ Arvesynden forklarer det politiske siden det religiøse er en del av alle politiske begreper. Denne koblingen blir gjort eksplisitt i Schmitts bilde av fiendskap: «The other proves to be my brother, and the brother proves to be my enemy. Adam and Eve had two sons, Cain and Abel. Thus begins the history of humankind. This is what the father of all things looks like. This is the dialectical tension that keeps world history moving, and world history has not yet ended.»⁸⁹ Når man skal snakke om ondskapen i mennesket, som denne seksjonen begynte med, betyr det at mennesket befinner seg i arvesynden. Dette kan, for sekulære lesere av Schmitt, virke fremmed, men politisk teologi, som Meier skriver, viser nettopp til det religiøse bakteppet i Schmitts tenkning: «The concept of political theology is relevant insofar as one understands by it a political theory or political doctrine that in the final analysis claims to be based upon divine revelation.»⁹⁰

⁸⁵Ibid, s. 123.

⁸⁶Ibid, s. 118-119.

⁸⁷Ibid, s. 114.

⁸⁸Schmitt, 2007, s. 77.

⁸⁹Schmitt, 2017, s. 71.

⁹⁰Meier, 2011, s. 183.

Kapittel 3. Relevant fortolkningslitteratur

3.1. Relevante sider for å forstå *The Nomos of the Earth*

I det forrige kapittelet drøftet jeg tre sider ved Schmitts forfatterskap: Rettstenkning, det politiske og politisk teologi. Disse tre sidene ved Schmitts forfatterskap kan sies å stå i forbindelse med hverandre og er tre temaer som Schmitt forholdt seg til gjennom forfatterskapet.⁹¹ De tre sidene ved *The Nomos of the Earth* som jeg drøfter i dette kapittelet, - folkerett, geopolitikk, og politisk teologi, - hentet fra sekundærlitteraturen om Schmitt, kan sies å stå i forbindelse med de sidene jeg drøftet i forrige kapittel. Vi kan kanskje ikke snakke om en direkte overføring fra sidene vi tok for oss i det foregående kapittelet, som først og fremst tok for seg Schmitts analyse av forhold som gjelder innad i staten, til problemene som Schmitt tar for seg i *The Nomos of the Earth*, som drøfter forhold som gjelder mellom stater. Men det er nok av likheter til å si at det her foreligger en kontinuitet i forfatterskapet og at Schmitt har en oppfatning av at problemer som viser seg på et lavere nivå, det nasjonale, også viser seg på et høyere nivå, det internasjonale. Diskusjonen av sekundærlitteraturen rundt *The Nomos of the Earth* prøver å vise til et slikt forhold og sier noe om hvilke diskurser som er relevant for en tolkning av verket.

3.2. Schmitt og den liberale folkeretten (1870-1960)

The Nomos of the Earth er Schmitts historie om og bedømmelse av folkeretten. Schmitt trekker den klassiske, europeiske folkeretten (Schmitts datering av denne tradisjonen i folkeretten strekker seg fra det 16. århundre til slutten av det 19. århundre, et spenn av 300 år) som en milepæl i folkerettens historie.⁹² For å forstå hvorfor Schmitt ser på perioden som betydningsfullt, bør vi se på folkeretten fra Schmitts samtid. Min drøftelse forholder seg til Martti Koskenniemi sin lesning i *The Gentle Civilizer of Nations: The Rise and Fall of International Law, 1870-1960*. Folkeretten skal utarbeide lover som regulerer forholdet mellom stater. Dette gjelder både for perioden som Schmitt trekker som viktig i *The Nomos of the Earth*, den tradisjonelle, europeiske folkeretten og den perioden i folkeretten som Schmitt kritiserer for å være liberal, og som Koskenniemi drøfter i *The Gentle Civilizer of Nations* (1870-1960). En drøfting av ambisjonene man hadde i folkeretten fra denne perioden tydeliggjør hva som ligger bak Schmitts kritikk.

Koskenniemi ser på folkeretten mellom 1870-1960 som et liberalt, reformistisk prosjekt. Felles for juristene som kan plasseres innenfor dette prosjektet, var en tanke om at man skulle utarbeide et internasjonalt lovverk med gyldighet for et samlet europeisk fellesskap.⁹³ Tankegangen bak dette prosjektet var at de europeiske statene til sammen utgjorde en unik sivilisasjon og det var i denne sivilisasjonens interesse at man skulle utarbeide lover som gjaldt for europeiske stater. Rettstenkning og -teori hadde en viktig rolle å spille i utarbeidelsen av internasjonale lover og regler. Juristene kunne derfor posisjonere seg som den europeiske sivilisasjonens samvittighet.⁹⁴ Posisjonen som juristene inntok, hadde liberale siktemål og forholdt seg kritisk til enkelte statlige praksiser: «In Europe, they saw themselves as arguing against the egoistic policies of States and in favor of integration, free trade, and the international regulation of many aspects of domestic society, including human rights. Their credo was less sovereignty than a *critique of sovereignty*.»⁹⁵ Man kan derfor snakke om en form for liberal internasjonalisme som satte grenser for hva staten burde gjøre i internasjonal politikk.

⁹¹Meierhenrich og Oliver, 2016, s. 50.

⁹²Schmitt, 2006, s. 140.

⁹³Koskenniemi, 2001, s. 51 og 54.

⁹⁴Ibid, s. 54.

⁹⁵Ibid, s. 4.

Denne tankegangen ble forsterket, ifølge Koskenniemi, av prosjektets vitenskapelige ambisjoner: «What was distinctive about the internationalist sensibility was not only its reformist political bent but its conviction that international reform could be derived from deep insights about society, history, human nature or developmental laws of an international and institutional modernity.»⁹⁶ I tillegg til en felles sensibilitet, var det et felles mål om at rettstenkning og -teori skulle bli en vitenskapelig disiplin. Dette var begynnelsen på folkeretten som en gjenkjennelig, moderne fagdisiplin.

Politiske ambisjoner ble derfor understøttet av en tanke om at man holdt på med et vitenskapelig arbeid. Den moderne folkerettsjuristen skulle ikke bare forholde seg til det andre jurister hadde skrevet ned og de traktatene og avtalene stater hadde undertegnet, han skulle også ha en mening om hvilke lover som skulle regulere forholdet mellom stater og skulle begrunne dette med vitenskapelige teorier.⁹⁷ Dette innebar en profesjonalisering av folkeretten og skilte folkeretten fra denne perioden, ifølge Koskenniemi, fra tidligere folkerett. Til forskjell fra tidligere var fokuset på at folkeretten skulle være en egen, selvstendig disiplin som produserte vitenskapelig kunnskap. Fra og med denne perioden kan man snakke om folkerett som et fag og det er ikke tilfeldig at juristene som bidro med å utforme den moderne folkeretten, var professorer i folkerett. Med det hadde folkeretten blitt en del av det moderne universitetssystemet og dens form for kunnskapsproduksjon. Med det hadde det blitt slutt på folkerett som ble skrevet av rettslærde, frittstående intellektuelle, filosofer og jurister som skrev om folkerett for sin egen og andres opplysning, som en av foregangsfigurene i folkeretten, Hugo Grotius (1583-1645) og hans verk *De iure belli ac pacis* (Om Krigen og Fredens Rett, 1625), kan være et typisk eksempel på.

Hvis vi skal forstå Schmitts kritikk av sin samtids folkerett, er det tanken om statlig suverenitet vi må forholde seg til. I forrige kapittel så vi at Schmitt forholdt seg kritisk til liberalismens forsvar av individets friheter og rettigheter. Dette forsvaret kom på bekostning av statens behov. Kritikken av liberalismen ble også anvendt på liberal internasjonalisme siden det nasjonale og det internasjonale, som Hjalmar Falk skriver, av Schmitt ble sett på som to deler av samme konflikt: «By positioning himself against the triad of Weimar, Geneva, Versailles, Schmitt visualized a unifying horizon of struggle in which internal and external issues were deeply entangled – a fact related to the ongoing changes in international order during this.»⁹⁸ Schmitt var ikke den eneste tyskspråklige juristen som mente at det nasjonale kunne ses i forbindelse med og i forlengelse av det internasjonale. Hans Kelsen, som vi møtte i forrige kapittel (1.2), hadde dette perspektivet. Kelsen mente at statene var del av det internasjonale rettssystemet: «A number of political positions followed from the fundamental (though in Kelsen's own view, fundamentally arbitrary) choice in favor of the primacy of the international legal system. It qualified States as organs of international law and determined their jurisdiction from an international.»⁹⁹ Slutningen Kelsen trakk, var at politiske problemer kunne behandles og løses innenfor et internasjonalt rettssystem: «It postulated the international legal order as gapless in the sense of allowing no (logical) distinction between legal and political matters.»¹⁰⁰ For å virkeliggjøre tanken om en internasjonal domstol, måtte det finnes internasjonale institusjoner med tvangsmidler som kunne utøve tvang og straffe stater som strittet og handlet imot dette internasjonale rettssystemet. Man åpnet derfor opp for

⁹⁶Ibid, s. 8.

⁹⁷Ibid, s. 362.

⁹⁸Falk, 2020, s. 767.

⁹⁹Koskenniemi, 2001, s. 246.

¹⁰⁰Ibid.

en tanke om at det var mulig og ønskelig å overstyre i hvert fall enkelte former for statlig suverenitet og det er på dette punktet Schmitt retter sin kritikk. Schmitt hadde vært opptatt av denne debatten i mellomkrigstiden og kommer i *The Nomos of the Earth* med den grundigste formuleringen av denne kritikken.

Det punktet hvor Schmitt og folkeretten fra perioden 1870-1960 skiller lag, er tanken om statlig suverenitet. Jurister og rettsteoretikere fra denne perioden benektet ikke at stater var suverene, men suverenitet var ikke et ublandet gode og måtte balanseres i forhold til andre hensyn, noe tanken om et lovverk og et rettssystem som skulle gjelde for alle stater, er et eksempel på.¹⁰¹ Feilen, ifølge Schmitt, var at slike tanker ville føre til at statlig suverenitet ville nedprioriteres og havne i skyggen av andre mål, som å beskytte individets rettigheter og friheter. Blant forhold som gjaldt mellom stater, kunne Schmitt gjenfinne trekk han hadde kritisert i den borgerlige rettsstaten. Den franske juristen og professoren i folkerett Georges Scelle (1878-1961), var for Schmitt et eksempel. Scelle hadde foreslått at man skulle skape en føderasjon av stater hvor et verdensstatlig parlament skulle vedta lover som gjaldt for verdens stater.¹⁰² Ifølge Schmitt kunne man se på Scelles forslag som et forsøk på å etablere en liberal verdensorden, en orden som gjenspeilte og overførte liberale ideer fra nasjonalstaten til en verdensføderasjon. Schmitt mente å finne den samme tankegangen hos den engelske juristen og professoren i folkerett, Hersch Lauterpacht (1897-1960). Hos Lauterpacht kunne man finne en ide om en internasjonal domstol hvor dommere kunne dømme over hvorvidt stater overholdt reglene satt frem i folkeretten og man kunne snakke om en internasjonal høyesterettsdomstol.¹⁰³ I begge tilfeller kunne man, ifølge Schmitt, finne liberale institusjoner som bygget på tanke om maktfordeling og som hadde til hensikt å begrense statlig suverenitet. Schmitts kritikk av slike planer, bør ses i forlengelse av hans kritikk av og skepsis til liberalismen som statlig organisasjonsform.

Det er denne skepsisen som Koskenniemi mener vi bør ta med videre fra Schmitt. Koskenniemi mener at det politiske, slik det blir forstått av Schmitt, kan være et utgangspunkt for en kritikk av mange folkerettslige ideer. Stater kan se på det som både ønskelig og nyttig at forholdet mellom stater reguleres av lover, men det betyr ikke nødvendigvis at stater går opp i en form for internasjonal orden. Samarbeid mellom stater skjer like ofte på staters premisser og reflekterer samtidig styrkeforholdet mellom stater. Økonomisk imperialisme, som Schmitt kritiserer, er ifølge Schmitt et vanlig eksempel på hvordan sterke stater utnytter sin posisjon og bruker folkeretten til å fremme egne interesser: «Its right of intervention was secured by footholds, naval bases, refueling stations, military and administrative outposts, and other forms of cooperation, both internal and external. The controlling state's right of intervention was recognized in treaties and agreements, so that, in a strictly legal sense, it was possible to claim that this was no longer intervention.»¹⁰⁴ Tilsvarende kan sterke stater nekte å skrive under på avtaler som strider mot egne interesser. Det blir derfor et problem, for de som vil innføre en internasjonal, universell rett bygd på liberale prinsipper, å finne en måte å gjøre dette på, og Koskenniemi mener at Schmitts kritikk er treffende: «To deal with Schmitt is necessary, as many have argued, to understand the complex relationship between political utopias and struggles; and international lawyers do owe an explanation for the fact that while there has never been as much talk about international law and morality as in the twentieth century, never have atrocities on such wide scale been committed in the name

¹⁰¹Ibid, s. 4.

¹⁰²*The Turn to the Discriminating Concept of War* [1937]. Inkludert i Schmitt, 2011, s. 38.

¹⁰³Ibid, s. 50-51.

¹⁰⁴Schmitt, 2006, s. 252.

of political utopias.»¹⁰⁵ Problemet med folkeretten fra denne perioden, ifølge Koskenniemi, var at den enten undervurderte eller nedtonet den politiske dimensjonen ved forholdet mellom stater. Man reflekterer ikke nok over hva som skal til for å virkeliggjøre et utopisk prosjekt, noe Schmitt, med tanken om det politiske, ifølge Koskenniemi, ikke overså.

Det politiske, som vi allerede har sett, var ifølge Schmitt distinksjonen mellom venn og fiende. Dette skillet gjelder også for forholdet mellom stater og forklarer hvorfor det er vanskelig å tenke seg et forhold mellom stater som fullt og helt er regulert av lover. Koskenniemi mener at folkerettsjuristene utelukket det politiske når de satt frem sine forslag, noe som gjør dem sårbare for Schmitts kritikk:

His discussion of the universalizing tendencies of international law cannot be detached from his critique of the all-encompassing search for depoliticization and neutralization that had characterized Western liberal thought since the end of the religious era. Since then, liberalism had reduced all problems either into the realm of a romantic aestheticism or chosen to treat them either as exclusively economic and technological.¹⁰⁶

Schmitt utelukker ikke at rett kan regulere forholdet mellom stater. Men så lenge det politiske består, forutsetter man at verden er delt mellom ulike stater som har potensialet til å bli venner eller fiender. Liberalismen er derfor sårbar for Schmitts kritikk siden den forestiller seg at man kan legge fra seg det politiske. Dette er et perspektiv som Schmitt tar med seg i *The Nomos of the Earth*, som er en historie om folkeretten som tar for seg det politiske ved folkeretten og som kritiserer det universalistiske ambisjonene til folkeretten i perioden fra slutten av første verdenskrig og i etterkant av andre verdenskrig.

Schmitts kritikk av universalisme har blitt tatt opp i nyere Schmittresepsjon, særlig i kritikk av globalisering ledet av USA: «Globalization in a liberal image, then, was presented as, above all, a false form of universalism, which displaced the properly political - and there postponed proper political emancipation - in the name of ethics and economics. [...] It remained unclear however, what form the political was supposed to take here.»¹⁰⁷ Som Jan-Werner Müller skriver, er det vanskelig å vite hva alternativet til liberalismen og globalisme ledet av USA, var hos de som tok opp Schmitts kritikk. Men Schmitt ga de som kritiserte globalisering siden 90-tallet og tanker om historiens slutt visse ideer som gjorde det mulig å se på globalisering som et utfall av politiske beslutninger. Chantal Mouffe (1943-) bruker Schmitts tanker til å belyse hvem som er inkludert og ekskludert i løpet av globalisering som pågående.¹⁰⁸ Det bedrageriske ved liberal nøytralitet og avpolitisering blir også trukket frem av andre tolkere av Schmitt. Slavoj Žižek kan skrive om hvordan Schmitts tanker om det politiske viser begrensningene ved liberal toleranse i en pluralistisk, post-politisk verden og hvordan Schmitts tanker kan brukes til å belyse hvordan det politiske kommer tilbake i ubevisst form.¹⁰⁹

Selv om Schmitt åpner for en kritikk av det som ses på konvensjonelt innenfor folkeretten, er ikke det reflektert i dagens folkerett som disiplin. Koskenniemi mener at Schmitt, til tross for at han er kjent blant nåtidige folkerettsjurister, har begrenset innflytelse. Det er i fagets historiske refleksjoner, hentet fra den tyske ambassadøren og folkerettsprofessoren Wilhelm G. Grewe, at man finner spor av Schmitt: «The most widely used textbook on the history of international law, Wilhelm Grewe's *The Epochs of*

¹⁰⁵Koskenniemi, 2001, s. 424.

¹⁰⁶Ibid, s. 427.

¹⁰⁷Müller, 2003, s. 223.

¹⁰⁸Mouffe, 1999, s. 52.

¹⁰⁹Žižek, 1999, s. 35.

International Law, is a Schmittian book.»¹¹⁰ Grewes bok er i Schmitts ånd, ifølge Koskenniemi, og ser på hvordan hegemoniske ledere former folkeretten og på hvordan folkeretten har blitt til i konflikter mellom stater. Schmitt har derfor en beskjedne plass i dagens folkerettstenkning, mener Koskenniemi. Det er fremdeles vanlig, ifølge Koskenniemi, for folkerettsjurister å skrive hvordan folkeretten burde fungere ut ifra idealistiske eller humanitære ideer.¹¹¹ Schmitt, som kritiserer slike ideer, blir holdt på avstand. I vår lesning av Schmitt, blir dette perspektivet, det politiskes innflytelse på folkeretten, tatt med fra Koskenniemi.

3.2. Den klassiske geopolitikken og den atlantiske realismen

Dette blir tydelig hvis vi ser på den andre diskursen som Schmitt forholder seg til i *The Nomos of the Earth: Den klassiske geopolitikken (1890-1910)*. Schmitt sier, i begynnelsen av verket, at han, til tross for at han er jurist, har lært mye av geografene, blant de Mackinder.¹¹² Schmitt refererer til den engelske geografen og politikeren Halford J. Mackinder, en av geopolitikkens opphavsmenn. Samtidig tar Schmitt avstand fra den engelske geopolitikeren og sier at det er som jurist han nærmer seg oppdelingen av land og hav, et av hovedtemaene i *The Nomos of the Earth*. Jeg bestrider ikke at dette er Schmitts hovedmål. Allikevel finner man et slektskap, samt lån fra Schmitt sin side, som viser at den klassiske geopolitikken hadde en innflytelse på Schmitts tenkning. Schmitts refleksjoner rundt rom, et sentralt begrep i verket, var, som David Thomas Murphy (1960-) skriver i *The Heroic Earth: Geopolitical Thought in Weimar Germany, 1918-1933*, hentet fra geopolitisk tankegods.¹¹³ Geopolitisk tenkning var, som Murphy skriver, en populær og utbredt form for tenkning i Weimar-perioden, særlig på høyresiden. Man mente at geopolitisk tenkning kunne vise veien tilbake til tysk storhet, og Schmitt var ikke den eneste tyske konservative som innlemmet dette tankegodset i sine argumenter. Geopolitisk innflytelse finner man også i andre av Schmitts begreper. Land og hav står som sentrale kategorier i Schmitts tenkning og hos Mackinder ville Schmitt ha funnet en visjon av hvordan landjorden ble oppdelt i konkurranse mellom stater. Det samme kan bli sagt om den amerikanske militærhistorikeren og admiralen Alfred T. Mahans (1840-1914) innflytelse på Schmitt. Mahan var en Schmitts referansepunkt når han reflekterte over sjømakt og hvordan sjømakt formet maktbalansen i verden.¹¹⁴ Mahan, i verket *The Influence of Sea Power upon History, 1660-1783 (1890)*, var kjent for å ha hevdet at man må ha sjømakt for å oppnå verdensmakt. I militærteorien har Mahans tanker blitt brukt til å sentrere marinen som den viktigste delen av militæret.¹¹⁵ Schmitt tok Mahan på alvor og forholdt seg til Mahan når han tenkte over det typiske ved det britiske imperiets og USAs makt.

Land og hav er sentrale kategorier i *The Nomos of the Earth* og brukes til å forstå utviklingen av folkeretten. Schmitt sier at den europeiske folkeretten er et resultat av balanse mellom land- og sjømakter eller, sagt på en annen måte, et resultat av balansen mellom statene på det europeiske kontinentet og det britiske imperiet.¹¹⁶ Rommet som politiske enheter befant seg i, var noe Schmitt var opptatt av. Om man, på bakgrunn av dette, skal si at Schmitt ser på det politiske som et resultat av oppdeling av rom og vice versa, og med det gjøre Schmitt til en politisk geograf, slik enkelte har gjort, er tvilsomt.¹¹⁷

¹¹⁰Koskenniemi, 2016, s. 593.

¹¹¹Ibid.

¹¹²Schmitt, 2006, s. 37.

¹¹³Murphy, 1997, s. 28-29.

¹¹⁴Schmitt, 2016, s. 100.

¹¹⁵Crowl, 1986, s. 450-452.

¹¹⁶Schmitt, 2006, s. 49.

¹¹⁷Minca og Rowan, 2016, s. 88-89.

Men at politiske geografer plukker opp Schmitt som referanse, tyder på at Schmitt kan brukes til å forklare hvordan oppdeling av rom er et resultat av politiske konkurranse og konflikter. Innsiktene rundt dette hentet Schmitt fra geopolitikken.

Når jeg ser på geopolitikkens innflytelse på Schmitt, støtter jeg meg på Matthew G. Specters bok *The Atlantic Realists: Empire and International Political Thought Between Germany and the United States*. I denne boken plasserer Specter Schmitt innenfor en historie om realismen og ser på hvordan realismen fungerte som en diskurs som fant sted mellom den engelskspråklige verden og Tyskland. Dette var før realismen ble en nåtidig akademisk teori: «While it had ideological features [...] it was also a set of mental habits and tools, what we may call a habitus. For much of the period covered by this book, from the 1880s to the 1980s, realism was not yet a formal academic theory. It was a sensibility and a discourse before it was formalized into the theories debated in the academy today.»¹¹⁸ Geopolitikken, som Schmitt hentet inspirasjon fra, var ifølge Specter en del av denne diskursen. Hensikten med denne diskursen var å oppnå en form for praktisk kunnskap om hvordan man skulle oppnå makt og var en form for ideologisk begrunnelse: «The Atlantic realists presented themselves as objective diagnosticians of 'great power politics,' but reconstructing the German-American intellectual dialogue over the course of the century also highlights their role as expansionary ideologists of Empire.»¹¹⁹ Realisme var derfor en måte å diskutere og forsvare vestlig imperialisme som en del av nasjonens interesser.

Dette var en diskusjon som Schmitt også deltok i. I *The Nomos of the Earth* er dette aspektet nedtonet, men et blikk tilbake på Schmitts tidligere verk gjør det klart at Schmitt trakk frem og tok i bruk geopolitiske begrep for å diskutere Tysklands plass i verden. Det viktige begrepet *Großraum* [store rom] dukker opp i en tidligere diskusjon av Nazi-Tysklands utenrikspolitikk og brukes av Schmitt i en konstruksjon av folkerett i tråd med nazismens prinsipper.¹²⁰ Som andre av Schmitts begreper var også dette begrepet hentet fra geopolitikken: «The question of empire by land or by sea generated a kind of essentialist ontology of power: a nation was fundamentally either a land power or a sea power. Carl Schmitt's notion of *Großraum* was influenced by Ratzel's concept of *Lebensraum*, his reading of the Monroe Doctrine, and the writings of Haushofer and Mackinder, both telluric (land-centered) thinkers.»¹²¹ Jeg nevner ikke bare dette for å vise at Schmitts tanker, kraftig nedtonet i *The Nomos of the Earth*, kan spores tilbake til hans problematiske og ukritiske nasjonalisme og støtte for nazismen. Grunnen til å nevne dette, er at, selv om de fleste vil oppfatte Schmitts tanker som problematiske, det får frem den politiske tenkemåten som ligger implisitt i *The Nomos of the Earth*¹²² Jeg påstår ikke at Schmitt videreført et syn han hadde før andre verdenskrig og kun tonet dette ned i sitt senere verk. Men jeg påstår at man kan se hvordan Schmitt finner en måte å uttrykke sin skuffelse over Tyskland og Europas fall som verdensmakter når han bruker disse begrepene.

Denne skuffelsen har også noe å si for hvordan Schmitt ser på internasjonale politiske konflikter og hvordan dette former folkeretten, og blir uttrykt gjennom geopolitiske begreper. Dette gjelder ikke bare for Schmitts vurdering av den europeiske folkeretten, det gjelder også for USAs fremvekst av verdensmakt og hvilke konsekvenser

¹¹⁸Specter, 2022, s. 3.

¹¹⁹Ibid, s. 10.

¹²⁰*The Großraum Order of the International Law with a Ban on Intervention for Spatially Foreign Powers: A Contribution to the Concept of Reich in International Law*, i Schmitt, 2011, s. 77-78.

¹²¹Specter, 2022, s. 70.

¹²²Ibid, s. 69.

dette har for folkeretten. Schmitts tanker om dette har en tett forbindelse til geopolitisk tankegods om hva som utmerker en sjømakt og hva dette har å si for verdenspolitikk. Man kan ikke si det følgende om Schmitt, som man kan om andre geopolitiske tenkere: «Geopolitics provides the link between geography and strategy. Geopolitics is based on the undeniable fact that all international politics, running the gamut from peace to war, takes place in time and space, in particular geographical settings and environments.¹²³ Men man kan si at, for Schmitt, var oppdeling av rom et resultat av politiske konflikter og kan spores tilbake til Schmitts tanker om det politiske og til tankegods fra den klassiske geopolitikken. Sagt på en annen måte: Det reflekterer, som både Murphy og Specter påpeker, en konservativ forståelse av internasjonal politikk og staters handlemåte på den internasjonale arenaen. Schmitts videreføring og modernisering av geopolitikk var heller ikke uten videre virkning.¹²⁴ Den tyskfødte amerikanske statsviteren Hans Joachim Morgenthau er det tydeligste eksempelet. Både Koskenniemi og Specter understreker at Schmitt hadde en betydelig innflytelse på Morgenthau og Schmitt og Morgenthau hadde likhetstrekk når de drøftet både folkerett og det politiske.¹²⁵ Schmitt, gjennom innflytelsen på Morgenthau og innflytelsen Morgenthaus verk *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace* har hatt på internasjonale relasjoner, kan fortsatt sies å ha gyldighet for hvordan man forstår internasjonal politikk. Geopolitikk, slik vi tar det med videre i vår lesning, viser til en konservativ forståelse av internasjonal politikk, som Schmitt tar i bruk. Schmitt kunne ikke ha sagt, som Mackinder, at verdenshistorien har et geografisk grunnlag, men han lært uten tvil en god del fra dette.¹²⁶

3.3. Den europeiske folkeretten og politisk teologi

Folkeretten har en forbindelse til politisk teologi. I sin siste bok, *Political Theology II*, skriver Schmitt at den europeiske folkeretten kan spores tilbake til politisk teologi.¹²⁷ I lesninger av Schmitt har man merket seg dette. Koskenniemi, i en artikkel som drøfter hvordan *The Nomos of the Earth* bør leses, hevder at man må se på politisk teologi hvis man vil forstå det dunkle og tvetydige ved verket.¹²⁸ Koskenniemi hevder at Schmitts kritikk av liberalismen blir tydelig hvis man trekker inn politisk teologi. Jeg deler dette perspektivet og mener at politisk teologi bør trekkes frem for å avrunde Schmitts liberalisme-kritikk. Når man leser *The Nomos of the Earth*, kan man få et inntrykk av at Schmitt kritiserer liberalismen ut ifra et nasjonalistisk-konservativt perspektiv. Ved å trekke inn politisk teologi ser man at det ligger mer til grunn.

Jeg har allerede vært inn på hva Schmitt forstår med politisk teologi i forrige kapittel og begrenser meg her til å påpeke noen områder hvor politisk teologi er gjeldende i *The Nomos of the Earth*. Schmitts begrep *nomos*, som står sentralt i teksten, er en ide Schmitt hentet fra tysk-protestantisk teologi.¹²⁹ Schmitts tanker om *nomos* (se neste kapittel), som Schmitt bruker til å forklare hvordan retten oppstår, ble hentet fra teologiske refleksjoner. Det samme gjelder for andre begreper i teksten. Schmitts ide om en *katechon* (han som holder tilbake), blir av Schmitt hentet fra Paulus, 2. Tessaloniker, 2: 6-7. Det *katechon* holder tilbake, ifølge Schmitt, var ankomsten til Antikrist, som innvarslet de siste dager.¹³⁰ Denne tanken ble, mener Meier, av Schmitt koblet til en ide om liberalismens triumf og ideen om at man kunne legge fra seg det politiske: «The battle

¹²³Owens, 1999, s. 73.

¹²⁴Specter, 2022, s. 70.

¹²⁵Koskenniemi, 2001, s. 440-443 og Specter, 2022, s. 92-93.

¹²⁶Mackinder, 2004, s. 299.

¹²⁷Schmitt, 2008b, s. 117-118.

¹²⁸Koskenniemi, 2004, s. 504-506.

¹²⁹Koskenniemi, 2001, s. 415.

¹³⁰Schmitt, 2006, s. 59-60.

'for' or 'against' enmity, its affirmation or negation, thereby becomes the political-theological criterion of the first order. As an indispensable touchstone, this criterion appears especially in view of the eschatological confrontation with the Antichrist, whose reign, according to the teaching of the Church Fathers, will precede the return of Christ at the end of time.»¹³¹ Det farlige og forføreriske ved liberalismen, ifølge Schmitt, var at den la frem en verden uten det politiske. Forestillingen om en verdensstat, som Schmitt mener at liberalismen fremmer, kan spores tilbake til liberalismens optimistiske menneskebilde, et bilde som vil klare seg uten det politiskes distinksjon mellom venn og fiende.¹³² Det er det forføreriske ved dette bildet som Schmitt mener at Antikrist skjuler seg bak og som katechon, så lenge det politiske består og verden fremdeles er oppdelt i forskjellige stater, holder tilbake. Schmitts frykt er relevant i *The Nomos of the Earth*, hvor Schmitt flere ganger diskuterer muligheten for en verdensstat. Denne frykten viser til en katolsk tolkning av historien, som Koskenniemi oppsummerer på følgende måte:

One plausible line of argument draws from Schmitt's fervent Catholicism the thesis of the inextricability of politics and the struggle between faith and sin that seems to be a central part of what Schmitt called 'political theology.' From this perspective, conceiving of the 'end of politics' or the replacement of politics by a harmonious social life, reduced to the administration of common matters, would constitute the heresy of an earthly paradise that would deny the reality of the original sin and the work of the Antichrist in secular society. When Schmitt says that 'all genuine political theories presuppose man to be evil,' this recharacterizes liberalism as not really a political theory at all but an attempt to get away from it.¹³³

I lys av dette kan man forstå hvorfor Schmitt var kritisk stilt til både en verdensføderasjon av stater samlet i et parlament og en internasjonal domstol som skulle være verdens høyesterettsdomstol. Begge ideene forutsetter en enhetlig verden og har negative implikasjoner i Schmitts politiske teologi.

I utlegningen av Schmitts tanker om politisk teologi, støtter jeg med på den tyske filosofen Henrich Meier. Meier var den som introduserte politisk teologi som en måte å forklare Schmitts forfatterskap på og er fremdeles interessant. Meier skrev to bøker om Schmitt: *Carl Schmitt and Leo Strauss: The Hidden Dialogue* (1988) og *The Lesson of Carl Schmitt: Four Chapters on the Distinction between Political Theology and Political Philosophy* (1994) og begge bøkene tar for seg politisk teologi som tema i Schmitts forfatterskap. I min utlegning trekker jeg på Meier som en nyttig inngang til en drøftelse av Schmitts politiske teologi, noe som, vil jeg argumentere for, hjelper til å belyse de aspektene ved Schmitt som virker utilgjengelige og uklare, et trekk som nok ikke kan sies å være helt uten Schmitts vilje og viten.

Meiers argument tror jeg kan oppsummeres på følgende måte: I sin første bok om Schmitt argumenterte han for at det politiske forutsatte en tanke om politisk teologi.¹³⁴ Meier argumenterte videre for at politisk teologi, siden den forutsetter at alle politiske teorier har en metafysisk kjerne, skiller seg fra det man ellers regner for å være politisk filosofi. For Schmitt, mener Meier, handler det politiske om hva man er villig til å tro. Dette perspektivet bygger Meier videre på i sin neste bok, *The Lesson of Carl Schmitt*. I verket gransker Meier det han ser på som fire hovedtemaer i Schmitts forfatterskap (moral, det politiske, åpenbaring og historie) og argumenterer for at politisk teologi står sentral i det Meier kaller for Schmitts lære. Når det kommer til *The Nomos of the Earth*, mener Meier

¹³¹Meier, 2011, s. 24.

¹³²Schmitt, 2007, s. 70.

¹³³Koskenniemi, 2001, s. 431, fn60.

¹³⁴Meier, 1995, s. 75-76.

at man i dette verket kan finne et historiesyn som tyder på at Schmitt forutsetter guddommelig forsyn.¹³⁵ I den forstand er historien for Schmitt, argumenterer Meier, dunkel og ugjennomtrengelig. Man kan derfor ikke ha innsikt i eller planlegge historiens gang, slik enkelte liberale tenkere, ifølge Schmitt, foreslår. Jeg trekker frem dette argumentet fra Meier som eksempel på temaer hans lesning kan belyse i en tolkning av *The Nomos of the Earth*.

Noen ord bør bli sagt om Meiers metode. Som man ser fra Meiers første bok om Schmitt, forholder Meier seg til Leo Strauss og boken er et forsøk på å bygge videre på Strauss sin lesning av Schmitt. I likhet med Strauss forutsetter Meier at Schmitt har liberalismen som hovedfiende. Som vi så i begynnelsen av forrige kapittel, argumenterer Strauss for at Schmitt prøvde å finne et alternativ til liberalismen. Ifølge Meier fant Schmitt alternativet i politisk teologi. Meiers lesemetode minner om Strauss sin måte å lese tekster. Meier finner frem til glipper, tausheter og lakuner i teksten og prøver å lese mellom linjene. Disse hullene ved Schmitts tekster fylles inn av Meier med andre deler av forfatterskapet som belyser og forklarer disse tekststedene. Man kan drøfte om dette er den beste måten å lese tekster på, men det er nyttig lesestrategi når det kommer til Schmitt siden, som jeg har pekt på, Schmitt selv forutsetter at leseren kjenner til de ulike sidene ved forfatterskapet når de leser hans tekster. I *Politisk Teologi* kan Schmitt skrive at han allerede har brukt politisk teologi som metode i et tidligere skrift og at han nå kommer med en grundigere behandling av emnet.¹³⁶ Og når begrepet politisk teologi tas i bruk senere i forfatterskapet, forutsetter det at leseren allerede er kjent med begrepet og vet hva Schmitt mener med begrepet. Lesere som støter på Schmitts påstand om at liberalismen er et metafysisk system, samt drøftelser av andre politiske teorier som metafysiske systemer, vil gå glipp av flere nyanser hvis man ikke allerede har kjennskap til Schmitts *Politisk Teologi*.¹³⁷ Dette trengs ikke nødvendigvis å ses på som et positivt trekk ved Schmitts forfatterskap. Enkelte leser finner det frustrerende at mange av Schmitts tanker forutsetter så mange andre ledd og sider av forfatterskapet, en frustrasjon som skyldes at Schmitt oppleves som lite ærlig og imøtekommende.¹³⁸ Den hermetiske kvaliteten ved Schmitts tenkning er uten tvil frustrerende. Men det gir støtte til Meiers lesning og viser at hans metode kan være produktiv i lesninger av Schmitt.

Samtidig gir politisk teologi en forklaring på Schmitts negative holdning til ideer som strider mot hans egne og viser til hva Schmitt og andre antiliberale tenkere mener er galt med den moderne verden: «That the modern 'crisis' has intellectual origins is crucial for all antiliberals. A philosophical error or act of disobedience marks the onset of modern corruption [...] Some important spiritual truth, well known to preliberal societies, was repressed or lost. Social amnesia, with catastrophic consequences, was philosophically induced.»¹³⁹ Som vi har sett, var det politiske det Schmitt mente at man hadde glemt og som liberalismen prøvde å nøytralisere og avpolitiserer. Det politiske, som forutsetter en tanke om arvesynden, peker tilbake til politisk teologi og dette perspektivet kommer også til å være en del av vår videre drøftelse.

¹³⁵Meier, 2011, s. 170.

¹³⁶*Politisk Teologi*, i Schmitt, 2019b, s. 230.

¹³⁷*Parlamentarismens Svangesang* [1923]. Inkludert i Schmitt, 2019b, s. 113.

¹³⁸Meierhenrich og Simons, 2016, s. 56.

¹³⁹Holmes, 1993, s. 6-7.

Kapittel 4. Om begrepet nomos

I *The Nomos of the Earth* står begrepet nomos sentralt. Vi må derfor se på hva Schmitt legger i dette begrepet. En av betydningene til nomos (på gammelgresk) er lov. Når Schmitt trekker frem jordens nye nomos, som skal erstatte det gamle nomos som har gått i oppløsning, er det nærliggende å tenke seg at Schmitt snakker om jordens nye lov.¹⁴⁰ Tenker Schmitt på en ny folkerett? Dette virker sannsynlig siden Schmitt diskuterer stiftelse av fred i forbindelse med jordens nye nomos. Men Schmitt nevner at det er vanskelig å stifte en ny orden og hevder at jordens forrige nomos hadde å gjøre med oppdagelsen av den nye verden, en unik historisk hendelse, og for Schmitt var opplevelsen av rom knyttet til menneskets forståelse av orden: «Human thinking again must be directed to the elemental orders of its terrestrial being here and now. We seek to understand the normative order of the earth.»¹⁴¹ Det er god grunn til å tro at nomos, for Schmitt, har flere betydninger enn lov.

Som Koskenniemi skriver, pekte nomos mot en ny form for rettstenkning: «The word 'nomos', usually translated as 'order' (or sometimes 'law', 'rule', or even 'decision'), came into Schmitt's political vocabulary in 1933-1934 via German Protestant theology and signified a substantive or concrete (spatial) order or determination, in contrast to the formal notion of Gesetz that Schmitt linked with the degenerated normativism of nineteenth-century jurisprudence.»¹⁴² Den tredje formen for rettstenkning, som Schmitt kaller for konkret ordenstenkning, står i motsetning til de andre formene for rettstenkning, normativisme og desisjonisme, og ser på hvordan oppdeling av landjord fører til at lov oppstår. Martin Loughlin hevder at konkret ordenstenkning, som en form for rettstenkning, kan brukes til å se på hvordan politiske konflikter og beslutninger rundt oppdeling av land, har en sammenheng med etableringen av nye rettssystemer: «Carl Schmitt argues that the basic error of modern legal thought flows from the fact that jurists have systematically ignored the question of origins. This he attributes to the dominant influence of normativism and positivism, the effect of which has been to presuppose and bracket the violence of an original act of acquisition.»¹⁴³ Loughlin setter denne formen for rettstenkning i motsetning til rettspositivismen og normativismen, som, mener Loughlin, ser på rettssystemet som et sosialt faktum. Til forskjell fra rettspositivismen og normativismen, ifølge Loughlin, trekker Schmitt frem og ser på hvor loven kommer fra. Schmitts tenkning kan derfor brukes til å diskutere hvilket opphav retten har, og hva dette har å si for forståelse av lov og rett: «Schmitt therefore returns to the question of origins for the purpose of restoring a more adequate understanding of the constitution of political authority and setting in place a more realistic concept of law.»¹⁴⁴

Loughlin mener at Schmitt retter fokuset mot lovens opphav. Konkret ordenstenkning blir, for Loughlin, en måte å se på hvordan politiske fellesskap og fellesskapets lover, oppstår gjennom tilegnelse og oppdeling av landjord.¹⁴⁵ Denne oppdeling av land er første steg i etablering av et fellesskap og dets orden: Et nomos. At et politisk fellesskap etablerer et eget territorium, som skiller det fra andre politiske fellesskap, gjør det at man kan snakke om et folk med egne lover. Et folk opptar med det et avgrenset territorium på landjorden og Loughlin mener at nomos, for Schmitt, ikke bare viser til en konkret orden hvor enkelte lover og regler gjelder, men til et politisk fellesskap

¹⁴⁰Schmitt, 2006, s. 39.

¹⁴¹Ibid.

¹⁴²Koskenniemi, 2001, s. 415.

¹⁴³Loughlin, 2015, s. 69.

¹⁴⁴Ibid.

¹⁴⁵Ibid, s. 75.

med venner og fiender: «This people, attached to a common territory and bound by commitment to a common way of life, constitutes an 'intensity of association' able to form a group organized on a friend/enemy antithesis.»¹⁴⁶ Nomos viser hvordan rett og politikk forutsetter hverandre: Man trenger et territorium hvor retten gjelder, og når man har et territorium som grenser mot andre fellesskap, må man være i stand til å ta politiske beslutninger overfor de som står utenfor fellesskapet. Nasjonalstaten kan være et eksempel, men, for Schmitt, ikke det eneste eksemplet.

Schmitt kritiserte forståelsen av nomos som lov i dets moderne betydning. Schmitt påpeker at allerede i antikken hadde nomos mistet sin opprinnelige betydning og blitt til en generell term uten substans.¹⁴⁷ Schmitt polemiserer mot forståelsen av nomos som lover og regler og prøver å finne tilbake til en eldre betydning. For å oppnå dette, setter Schmitt i gang med en etymologisk undersøkelse. Hensikten med denne undersøkelsen er å undergrave moderne forestillinger om lov, knyttet til forestillinger om hvordan lover vedtas i nasjonalstaten, og skal føre tilbake til en opprinnelig forståelse av hvordan lover oppstår.¹⁴⁸ Problemet med rettspositivismen, mener Schmitt, er at den ser på rettsystemet som et normsystem. Man trenger ikke å stille spørsmål om hvorfor lover har blitt vedtatt siden det viktige er om det har blitt gjort på riktig måte og er i tråd med hvordan lover vedtas i nasjonalstaten. Legalitet blir sett på som sentralt for hvordan nasjonalstaten operer: «Legality now is only the functional mode of a state bureaucracy, which, of course, must concern itself with enactment of acts emanating from the central command-post responsible for this bureaucracy.»¹⁴⁹ Om legalitet har legitimitet, er et spørsmål som man ikke trenger å stille, mener Schmitt. Det viser også hvorfor nomos ikke utelukkende må forstås som rett: «In its original sense, however, *nomos* is precisely the full immediacy of a legal power not mediated by laws; it is a constitutive historical event - an act of *legitimacy*, whereby the legality of a mere law first is made meaningful.»¹⁵⁰

Det nomos gjør, er å peke tilbake på hvor lover kommer fra og hvor de henter legitimitet fra. Ifølge Schmitt stammer nomos fra det greske *nemein*, et ord som betyr både oppdeling og beiting.¹⁵¹ Det som oppdeles og beites er landjorden og Schmitt mener at dette kommer i stand ved overtakelse, tilegnelse og appropriering av jord [landnahme]. Loughlin påpeker at nomos viser til et nomos har et konkret opphav: «*Nomos* is the unity of *Ordnung und Ortung*, of order and location, or, more euphoniously, of order and orientation. In this way, law was bound to land.»¹⁵² Lov handler om mer enn å sette opp abstrakte regler man skal følge. Det handler om en konkret orden som har et territorium som gjelder for et fellesskap, som det befinner seg innenfor og hva som gjør dette politiske fellesskapet til en unik politisk enhet: «*Nomos* is the measure by which the land in a particular order is divided and situated; it is also the form of political, social, and religious order determined by this process.»¹⁵³ Nomos viser derfor til et folks historie og definerer hvem et folk er. Denne oppdelingen av jorden viser til fellesskapets opprinnelse og de lovene som gjelder for fellesskapet, og inngjerdingen av området, som nomos foreslår, viser tilbake til fellesskapets urbilder: «The enclosing ring-the fence formed by men's bodies, the manring - is a primeval form of ritual, legal, and political cohabitation. In the

¹⁴⁶Ibid.

¹⁴⁷Schmitt, 2006, s. 67.

¹⁴⁸Ibid, s. 69.

¹⁴⁹Ibid, s. 71.

¹⁵⁰Ibid, s. 73.

¹⁵¹Ibid, s. 70.

¹⁵²Loughlin, 2015, s. 74.

¹⁵³Schmitt, 2006, s. 70.

further course of our investigation, it will prove quite fruitful to refer to this realization that law and peace originally rested on *enclosures in the spatial sense*.»¹⁵⁴

Det er først når man har tilegnet seg et område at man kan si noe om hvor lover skal gjelde. Nomos refererer til oppdelingen av landjord. De som vil forstå hvordan lover oppstår må derfor, ifølge Schmitt, se på hvordan rommet deles opp og må forstå at nye og betydelige endringer i lovverk stammer fra oppdelinger av jordkloden.¹⁵⁵ De som vil forstå jordens nomos, må se på historiske hendelser og se på oppdeling av landjord, i ytterste fall som et resultat av kamp om og kontroll over landområder, eller som Schmitt skriver, rom. Hvis man vil ha et konkret eksempel på måten geopolitisk tankegods har formet Schmitts tankegang, finner man i forestillingen om rom. Dette var et sentralt begrepet i Weimartidens diskusjoner rundt tysk utenrikspolitikk og man gjenfinner dette begrepet, i en overført betydning, i Schmitts diskusjon i *The Nomos of the Earth*.¹⁵⁶

Schmitt har nedtonet den eksplisitte sosialdarwinistiske tonen som gjelder for mye av denne tenkningen. Likevel finner man at slike tanker ikke er så langt unna det Schmitt har å si: «This is the sense in which the *nomos* of the earth is spoken of here. Every new age and every new epoch in the coexistence of peoples, empires, and countries, of rulers and power formations of every sort, is founded on new spatial divisions, new enclosures, and new spatial orders of the earth.»¹⁵⁷ Siden etableringen av nomos setter i gang med oppdelingen av og inngjerdingen av land, mener Loughlin at Schmitt kritiserer jurister for å misforstå hva nomos handler om: «The sense of nomos as 'the first measure of all subsequent measures' and as 'the first partition and classification of space' has been eclipsed.»¹⁵⁸

Når Schmitt hevder at vi må se tilbake på den elementære orden, er det jorden Schmitt tenker på. I mytologiens språk ses jorden på som lovens mor.¹⁵⁹ Schmitt har ikke selv et mytologisk perspektiv, men, som vi allerede har sett med den etymologiske undersøkelsen av nomos, trekker han fra mytologien det han anser for å være viktige innsikter fra slike forestillinger. Den forestillingen som Schmitt viser tilbake til, er at jorden og oppdelingen av land, er grunnfest til all lov og orden. Uten jorden og oppdelingen av den kan det ikke oppstå noen former for lov, og man kan heller ikke forstå de videre skillene som oppstår i lovverket mellom offentlig og privat rett, mellom offentlig autoritet og privat eiendom, som alle kan spores tilbake til denne oppdelingen.¹⁶⁰ Schmitt kan med det sies å ha gitt et svar på hvor loven stammer fra. Med dette viser han samtidig til hvilke begrensninger loven har. Lovene gjelder ikke utenfor grensene til territoriet og Loughlin mener at denne oppdelingen gir svar på hvilket fellesskap man forholder seg til: «The character of every legal, economic and social order is determined by answers to a set of basic questions. Where and how was it appropriated? Where and how was it divided? Where and how was it produced?»¹⁶¹ Når man svarer på disse spørsmålene, vil man samtidig ha innsikt i hvilken type fellesskap som gjelder innenfor et territorium. Det var nomos som en måte å organisere rommet på som mennesket befinner seg i, som Schmitt fant interessant med begrepet nomos.

¹⁵⁴Ibid, s. 74.

¹⁵⁵Ibid, s. 78.

¹⁵⁶Murphy, 1997, s. 28-29.

¹⁵⁷Schmitt, 2006, s. 79.

¹⁵⁸Ibid, s. 46-47.

¹⁵⁹Schmitt, 2006, s. 42.

¹⁶⁰Ibid, s. 46-47.

¹⁶¹Loughlin, 2015, s. 72.

Denne forestillingen om *nomos* inngår i det Schmitt et annet sted hadde definert som konkret ordenstenkning. Schmitt så på dette som en egen form for rettstenkning. Konkret ordenstenkning var, som rettstenkning, interessant som en type rettsorden hvor andre former for rett ga mening til og forankret andre former for rett, og Schmitt trekker frem at normativismens rettsregler skifter mening når de inngikk i konkret ordenstenkning: «For den konkrete ordenstenkning er orden' heller ikke juridisk sett i første rekke regel eller sum av regler, men, derimot, omvendt: regelen er bare en bestanddel av og et middel for ordenen. Norm- og regeltenkningen er følgelig en begrenset, nærmere bestemt avledet del av den totale og fullstendige rettsvitenskapelige oppgave og virksomhet.»¹⁶² Annerledes ville det forholdt seg hvis man forholdt seg til normativismen som rettstenkning: Da ville man, ifølge Schmitt, sett på orden som oppstår som en samling av upersonlige lover og regler. Orden har en annen betydning i denne formen for rettstenkning.

Det samme gjelder for *nomos*. I normativismen illustrerer *nomos* hvordan lovene fungerer som en samling objektive regler: «Til alle tider har man forlangt at *loven* og *ikke menneskene* skal herske. Slik tolker normativismen et av de vakreste og eldste uttrykk for menneskelig rettstenkning, Pindars ord om *nomos basilèvs*, om '*nomos* som konge', normativistisk [...]»¹⁶³ *Nomos* har med en annen betydning i normativismen og peker, mener Schmitt, mot en tanke om at man skal la seg styre av lover. I denne sammenheng vil *nomos* i denne forstand peke mot en form for borgerlig rettsstat og vil være del av lang tradisjon som søker etter en «*government of law, not of men.*»¹⁶⁴ *Nomos* kan, tolket innenfor denne rettstenkningen, tolkes som et utsagn om en liberal statsforfatning. Valget av rettstenkning påvirker hvilken tolkning man har av begrepet.

Annerledes forholder det seg hvis man plasserer begrepet *nomos* innenfor konkret ordenstenkning. Innenfor denne rettstenkningen, ifølge Schmitt, viser det til institusjonelle ordninger som ikke kan reduseres til regler.¹⁶⁵ Om samme ord fra Pindar kan Schmitt si: «Retten som hersker, *nomos basilèvs*, kan ikke være en eller annen vilkårlig, bare positivt gitt norm, regel eller lovbestemmelse; den *nomos* skal bære en rett konge, må ha i seg visse høyeste, uforanderlige, men konkrete ordningskvaliteter.»¹⁶⁶ At *nomos* hersker innenfor en konkret orden vil vise til de institusjonene og samfunnsrollene som håndhever og tolker lover og regler. Istedenfor en konkret orden, kan man si at man forholder seg til en samfunnsorden som gir normene en konkret mening: «At nettopp denne konkrete personen er den *ansvarlige* dommer, gir seg ikke ut fra regler og normer, men snarere ut fra en konkret rettsorganisasjon og konkrete personlige utnevnelser og kallelser.»¹⁶⁷ Schmitt mener at personer som befinner seg i slike roller, forholder seg til konkrete situasjoner normen kan anvendes på og som samfunnsinstitusjoner forholder seg til. Dette betyr ikke at normativismen ser bort fra konkrete situasjoner, men Schmitt mener nok at normene i konkret ordenstenkning brukes av personer som har sentrale samfunnsroller og har samfunnsautoritet.

Den konkrete ordenen som det pekes til er samfunnsinstitusjoner og -roller som gir innhold til rettsregler: «Disse livsområdene har en egen rettslig substans, som riktignok også kjenner generelle regler og regelmessigheter, men bare som produkt av denne substansen, bare ut fra sine konkrete egne, indre orden, som ikke er summen av reglene

¹⁶²Om de tre former for rettstenkning i Schmitt, 2019b, s. 263-264.

¹⁶³Ibid, s. 264.

¹⁶⁴Ibid, s. 265.

¹⁶⁵Ibid, s. 265.

¹⁶⁶Ibid.

¹⁶⁷Ibid, s. 266.

og funksjonene.»¹⁶⁸ Schmitt nevner blant annet ekteskapet, familielivet, kirkens geistlige, og soldatlivet som eksempler på en slik konkret orden. Disse rollene kan heller ikke reduseres til forutbestemte lover eller en form for avtaler, ifølge Schmitt. De viser til en måte å organisere samfunnet på: Enkeltpersoner har samfunnsroller de skal fylle. Konkret ordenstenkning er Schmitt tredje form for rettstenkning (de to andre er, som vi allerede har sett, normativisme og desisjonisme). Enkelte fortolkere har også sett på dette som en form for institusjonell rettstenkning som, i eksemplene ovenfor, ser på konkrete samfunnsinstitusjoner og trekker frem disse som kjernen i rettsteorien.¹⁶⁹

Om dette kan to trekk trekkes frem. Det første er at Schmitts refleksjoner har en konservativ karakter: Individuer har enkelte roller som de må fylle hvis det skal være en del av et fellesskap. Det andre er at konkret ordenstenkning peker tilbake mot Schmitts politiske teologi. Schmitt nevner den aristoteliske-thomistiske naturretten som et eksempel på dette, men nevner også en spesifikk tysk tradisjon med røtter i Lutheranismen som er vedvarende i tyske historie (Hegel kan ifølge Schmitt plasseres innenfor denne tradisjonen).¹⁷⁰ Nomos hører til denne konservative, antiliberale tradisjonen med teologiske røtter. Ut ifra det vi har sett i dette kapitlet, ser vi hvordan nomos, som begrep, speiler de forskjellige sidene ved Schmitts tenkning som vi allerede har diskutert: Rettstenkning, det politiske, og politisk teologi. Begrepet nomos kan brukes til å belyse forhold som gjelder både innad i staten og utad mot andre stater. Det er også nok et eksempel på et begrep som Schmitt tar med fra tidligere i forfatterskapet og bruker i det senere forfatterskapet.

¹⁶⁸Ibid, s. 269.

¹⁶⁹Croce og Salvatore, 2013, s. 30.

¹⁷⁰*Om de tre former for rettstenkning*, i Schmitt, 2019b, s. 288-290.

Kapittel 5. Før-global folkerett, middelalderen, og den nye verden

5.1. Før-global folkerett (fra historiens begynnelse og frem til middelalderen)

Schmitt ser etter jordens nye nomos. Men det eksisterte også perioder før man hadde en global orden og en folkerett med global gyldighet. Det var først med den moderne vitenskapen at det ble mulig å tenke dette, mente Schmitt: «For centuries, humanity had a mythical image of the earth, but no scientific understanding of it as a whole. There was no concept of a planet, of human compass and orientation common to all peoples.»¹⁷¹ Samtidig eksisterte det begrensninger for utforskning av verden. Ingen kunne si at man hadde reist verden rundt og det var først etter oppdagelsestiden (de store sjøreisene fra 1400-tallet til 1600-tallet), at man begynte å bevege seg vekk fra mytiske verdensforestillinger: «But its concepts of the world and of its peoples remained in the mythical sphere. These concepts could not withstand the geographical enlightenment and scientific measurement that prevailed in the global image of the world after the 16th century.»¹⁷²

Folkeretten i perioden var av begrenset omfang. Man hadde forbindelser til andre politiske fellesskap og man hadde lover og regler for hvordan man skulle forholde seg til andre politiske fellesskap. Man kunne ikke beskrive disse periodene som en lovløs tid, mente Schmitt. Men kontakt med, forbindelse til, og kunnskap om andre politiske fellesskap manglet den globale karakteren man senere kom til å se.¹⁷³ De store verdensrikene og imperiene hadde forbindelser til hverandre, men selv de største blant dem, som Romerriket er et eksempel på, var avgrenset til sin del av verden. Man var ute av stand til å utforske og oppnå kunnskap om verden, og man endte opp med et mytisk bilde av verden hvor man satte sitt politiske fellesskap i sentrum av verden:

Each considered itself to be the world, at least the world inhabited by human beings, or to be the center of the world, the cosmos, the house, and each regarded the part of the earth outside this world, as long as it did not appear to be threatening, to be either uninteresting or an odd curiosity. To the extent that this outside was threatening, it was thought to be a malevolent chaos, in any case, to be an open and "unoccupied" space "free" for conquest, territorial acquisition, and colonization.¹⁷⁴

Orden i denne perioden var en orden som prøvde å håndtere kaos. Regler og lover for hvordan man skilte mellom venner og fiender eksisterte, og man hadde etablert et skille mellom *hostis* (fiender man kriger og kjemper mot) og forbrytere og tyver (de som man straffer, pirater er et eksempel på dette). I tillegg kan man nevne avtaler som gjaldt for handel, allianser, fred og lignende avtaler som gjelder forhold mellom politiske fellesskap (Schmitt tenker her først og fremst på hvordan imperier forholder seg til hverandre).

Men slike forestillinger var preget av den konkrete ordenen et politisk fellesskap kunne kontrollere og man trakk tydelige skiller mellom de som befant seg innenfor og de som befant seg utenfor: «The purpose of such boundaries was to separate a pacified order from a quarrelsome disorder, a cosmos from a chaos, a house from a non-house, an enclosure from the wilderness.»¹⁷⁵ Denne innestengtheten i politiske fellesskap satte preg på utviklingen av folkeretten. Man hadde klart å utvikle en folkerett som gjorde det mulig

¹⁷¹Schmitt, 2006, s. 50.

¹⁷²Ibid, s. 52.

¹⁷³Ibid, s. 51.

¹⁷⁴Ibid.

¹⁷⁵Ibid, s. 52.

å overholde en orden mellom imperier, men dette var en orden med betydelige begrensninger: «International law among empires in the pre-global period contained some significant legal structures for war and peace. But, despite such initial advances, this international law could not overcome the lack of a global concept of the earth.»¹⁷⁶ Schmitt trekker også frem mørkere trekk ved forholdet mellom imperier. Kriger mellom imperier var utslettelseskriger og det var vanlig at de som ble beseiret ble gjort til slaver. Man hadde derfor å gjøre med en ubegrenset form for krigføring i denne perioden.

5.2.Middelalderen

Den kristen-europeiske middelalderen manglet også en global folkerett. Det var først etter oppløsningen av middelalderens orden, som ifølge Schmitt var delt mellom paven og keiseren, at man kommer frem til den moderne folkeretten, som gjelder for mellomstatlige forhold.¹⁷⁷ Middelalderen ses på som en overgangsperiode av Schmitt. Middelalderens konkrete orden, dens *nomos*, var ingen global orden, men var en europeisk orden som hadde utviklet seg som en følge av Romerrikets fall og oppløsning og de store folkevandringene. Nærmere bestemt var det en kristen orden, *res publica Christiana* [den kristne republikken] og *populus Christianus* [de kristne folk] og dens *nomos* skilte mellom de som tilhørte denne ordenen og de som befant seg utenfor.¹⁷⁸ Ovenfor de ikke-kristne folkene, hersket det en annen form for krigføring enn den man som inntraff mellom kristne folk (Schmitt tenker her på kristendommens forhold til de islamske imperiene). Mot de med en annen tro (de islamske fyrstene og folkene) kunne man føre hellig krig, og man kunne erobre og annektere fiendens territorium, mens krig mellom kristne fyrster ble regnet for å være feider hvor man forsøkte å hevde eller å realisere sine rettigheter og bekreftet at man hadde en rett til å gjøre motstand.¹⁷⁹ Man hadde en innhegnet form for krigføring blant kristne folk og krig mellom kristne ødela ikke middelalderens orden, mente Schmitt. Forholdet mellom kristne var ikke fredelig, og Schmitt omtaler middelalderens orden som anarkisk. Som konkret orden varte den siden ingen av deltakerne prøvde å undergrave eller avskaffe denne orden: «As already mentioned, the European medieval order certainly was very anarchistic in terms of a smoothly functioning modern factory, but it was not nihilistic, despite all the wars and feuds, as long as it retained the fundamental unity of order and orientation.»¹⁸⁰ Man kan si at middelalderen, for Schmitt, opererte med enkelte aksepterte moral-teologiske og juridiske vurderinger og standarder. Disse standardene stammer fra middelalderens konkrete institusjoner: «*Peace*, in particular, was not a free-floating, normative, general concept, but, rather, one oriented concretely to the peace of the empire, the territorial ruler, of the church, of the city, of the castle, of the marketplace, of the local juridical assembly.»¹⁸¹ Det Schmitt sier her, stemmer overens med det han tidligere har sagt om konkret ordenstenkning: «Bare den konkrete fred eller en konkret orden kan brytes; bare ut fra en slik tenkning kan vi nå frem til begrepet om forbrytelse.»¹⁸² Både tidligere og i *The Nomos of the Earth* peker Schmitt på at *nomos*, som en konkret orden, har klare forankringer i samfunnsinstitusjoner, noe Schmitts utsagn om middelalderens konkrete orden viser.

Den kristne ordenens viktigste institusjoner, som gjorde at den hang sammen, var paven og keiseren, denne ordenens holdepunkter: «The unity of this *respublica Christiana*

¹⁷⁶Ibid, s. 54-55.

¹⁷⁷Ibid, s. 56.

¹⁷⁸Ibid, s. 58.

¹⁷⁹Ibid.

¹⁸⁰Ibid, s. 57.

¹⁸¹Ibid, s. 59.

¹⁸²*Om de tre former for rettstenkning*, i Schmitt, 2019b, s. 268.

had its adequate succession of order in *imperium* [empire] and *sacerdotium* [priesthood]; its visible agents, in emperor and pope.»¹⁸³ I sentrum for denne ordenen var Roma siden byen knyttet an til både det gamle Romerriket og til pavemakten. Schmitt mente at de to søylene i den kristne ordenen rettet seg mot Roma og at denne orienteringen ga ordenen en konkret form. Et sentralt konsept i middelalderens konkrete orden, var forestillingen om katechon (den som holder tilbake), som Schmitt henter fra Paulus og omtaler på følgende vis: «The decisive historical concept of this continuity was that of the restrainer: *katechon*. 'Empire' in this sense meant the historical power to restrain the appearance of the Antichrist and, the end of the present eon; it was a power that withholds (*qui tenet*), as the Apostle Paul said in his Second Letter to the Thessalonians.»¹⁸⁴ Denne ideen fra Paulus, som Schmitt diskuterer, peker på en vedvarende bekymring i Schmitts forfatterskap. Meier mener at Schmitt hadde lenge vært opptatt av ideen om at Antikrist spilte en rolle og var til stede i den moderne verden og en av farene som det moderne mennesket sto ovenfor, var at man lot seg forføre av den moderne verdens sikkerhet og fornøyer. ¹⁸⁵ De områdene hvor denne trusselen kom fra, var liberalismen og moderne teknologi, som tillot menneskene å glemme at de befant seg i arvesynden. Schmitt mente at en av de forføreriske trekkene ved moderne vitenskap var at det lot mennesket skape seg selv, og i skaperprosess la man fra seg ideen om fienden og lot seg fascinere av jaget etter nye oppfinnelser og fornøyer. ¹⁸⁶ At det nye blir målestokken, er strategien som Antikrist bruker for å oppnå innflytelse i den moderne verden: «The Antichrist could establish his rule lastingly only if he succeeded in convincing men that the promise of peace and security has become reality, that war and politics definitively belong to the past, that men no longer need to distinguish between friend and enemy, and therefore no longer between Christ and Antichrist.»¹⁸⁷ Dette er et bedrag som Schmitt prøver å motarbeide og klandrer den moderne verden for.

Forestillingen om katechon blir en standard som Schmitt bruker til å argumentere for et kristent syn på stater og historien: «In the *Nomos of the Earth*, Schmitt argues that the katechon provides the only basis for a specifically Christian theory of the state and history, as it enables a compromise between eschatology and historicity, other-worldly promises of redemption and this-worldly political power.»¹⁸⁸ For Schmitt gjelder ikke dette bare for middelalderens konkrete orden, det er et stadig problem. Frem til de siste dager vil det være nødvendig å finne et kompromiss mellom det politiske og det religiøse, mener Schmitt.¹⁸⁹ Dette problemet farger Schmitts historiesyn. Ifølge Schmitt kan man finne statsmenn og herskere som fyller rollen til katechon opp gjennom historien og så lenge historien fortsetter, må noen fylle denne rollen.¹⁹⁰ Ideen om katechon, peker mot et kristent historiesyn.

Ideen om katechon ga også, ifølge Schmitt, mening til verdslig makt i middelalderen og plasserte politisk makt innenfor et kristent historiesyn: «The empire of the Christian Middle Ages lasted only as long as the idea of the katechon was alive.»¹⁹¹ Katechon var måten den kristne troen kunne forenes med politisk makt. Det viste til en

¹⁸³Schmitt, 2006, s. 59.

¹⁸⁴Ibid.

¹⁸⁵Meier, 2011, s. 24-25.

¹⁸⁶Schmitt, 2008b, s. 129-130.

¹⁸⁷Meier, 2011, s. 25.

¹⁸⁸Whyte, 2013, s. 8.

¹⁸⁹Schmitt, 2008b, s. 115.

¹⁹⁰*Beschleuniger wider Willen oder: Problematik der westlichen Hemisphäre* [1942]. Inkludert i Schmitt, 1995, s. 436.

¹⁹¹Schmitt, 2006, s. 60.

balanse, en balanse som man kunne finne i skillet mellom *potestas* [makt] med *auctoritas* [autoritet], som holdt sammen middelalderens orden.¹⁹² Paven og keiseren fyller disse rollene, ifølge Schmitt, og middelalderen ble sett på som en orden som var delt mellom en spirituell autoritet og en verdslig makt som beskyttet troen: «The emperor's office was inseparable from the work of the katechon, with concrete tasks and missions. This was true of a monarchy or a crown, i.e., of rule over a particular Christian land and its people.»¹⁹³ Så lenge keiseren og paven spilte sine roller, ga middelalderens orden mening. Det var først når de ikke lenger klarte å spille denne rollen, som i religiøse borgerkriger og religionskrigene i etterkant av reformasjonen, at denne ordenen gikk i oppløsning. Middelalderens orden var ikke uten utfordringer, men den kunne vare ved så lenge man skilte mellom de som var innenfor den europeiske kristendommen og hedningene som levde utenfor de kristne rikene.¹⁹⁴ Ordenen kunne vare så lenge man ikke så på andre kristne som trosfiender.

Samtidig med at dette fiendebildet begynte å endre seg etter reformasjonen, fikk man en ny forståelse av kloden etter oppdagelsen av den nye verden. Dette åpnet for et skifte i forståelsen av verden og åpnet opp for nye ideer av hva verden og Europa kunne være: «The first phase of nomos was entirely land bound, it placed Europe at the centre of the Earth, and its reach was limited to the boundaries of European empires [...] The first phase of nomos was eroded only when the oceans were made accessible for exploration and the Earth was, for the first time, circumnavigated.»¹⁹⁵ Oppdagelsen av den nye verden førte til et skifte i verdensforståelse som gjorde at man ikke lenger så på Europa som et kristent rom som grenset mot landet til hedningene. Etter oppdagelsen av den nye verden var Europa en imperialistisk makt som ekspanderte og erobret verden.

5.3. Land og hav som verdenshistoriske rom

Rommet mennesket befinner seg i, definerer dens situasjon, mener Schmitt. Vi har allerede sett på dette i Schmitts utsagn om at all mytologisk tenkning ser på jorden som lovens mor og at lov og orden gror ut av bakken. Fra slike tanker trekker Schmitt en tanke om at mennesket alltid har forstått at det lever en jordlig tilværelse: «Der Mensch ist ein Landwesen, ein Landtreter. Er steht und geht und bewegt sich auf den festgegründeten Erde. Das ist sein Standpunkt und sein Boden; dadurch erhält er seinen Blickpunkt; das bestimmt seine Eindrücke und seine Art, die Welt zu sehen.»¹⁹⁶ Den jordlige tilværelsen, ifølge Schmitt, blir for mennesket bildet på hva man kan forvente: Hva mennesket er, kan bli, og ender, blir sporet tilbake til jorden. Denne tanken finner man reflektert i de eldste mytene og Schmitt ser på det som en gammel sannhet at mennesket lever på jorden og kan forvente lykke på jorden. Dette blir sammenlignet med tanken om at mennesket kommer fra havet, en tanke man både finner i eldgamle myter og i moderne naturvitenskap og historiske undersøkelser.¹⁹⁷ Oppdagelsesreisene over havet og oppdagelsen av den nye verden viser til en mulighet i mennesket som blir sluppet fri.

At havet åpner seg som et rom, viser til Schmitts historiesyn. Schmitt bygger en visjon av historien på de fire elementene (land og hav er de vi forholder seg til) hvor de fire elementene danner menneskets mulighetsrom og når man begir seg ut i et nytt element, endres rommet mennesket befinner seg i.¹⁹⁸ Hvis man tar et slikt valg, som de

¹⁹²Ibid, s. 61.

¹⁹³Ibid, s. 62.

¹⁹⁴Ibid, s. 66.

¹⁹⁵Loughlin, 2015, s. 76.

¹⁹⁶Schmitt, 2016, s. 7.

¹⁹⁷Ibid, s. 11.

¹⁹⁸Ibid, s. 14.

europæiske maktene gjør når de begir seg ut på havet, fører det til endringer av den konkrete ordenen som historien utspiller seg innenfor. Middelalderens konkrete orden var en landorden og middelalderens politiske fellesskap var landmakter. At man begynte å begi seg ut på oppdagelsesreiser endret dette siden europeiske makter nå ble kolonimakter.

Schmitts bruk av læren om de fire elementene, tegner samtidig opp konturene av rommene som verdenshistorien, for Schmitt, utspiller seg innenfor, noe man kan se i den vedvarende kampen mellom land- og sjømakter: «Die Weltgeschichte ist eine Geschichte des Kampfes von Seemächten gegen Landmächte und von Landmächten gegen Seemächte.»¹⁹⁹ Dette utsagnet viser geopolitikkens innflytelse på Schmitts tenkning. Mackinder, i sine verdenshistoriske betraktninger, trakk frem skillet og kampen mellom land- og sjømakt.²⁰⁰ Schmitt tanker om kan spores tilbake til Mackinder. Akkurat som Schmitt, ifølge Geoffrey Parker (1943-), hadde Mackinder skillet mellom land- og sjømakt som forklaring på gjentagende konflikter i historien.²⁰¹ Mackinder var ikke den eneste. At Schmitt ser på konflikten mellom land- og sjømakter som verdenshistorisk mønster, finner man generelt i den klassiske geopolitikken, hvor man skilte mellom nasjoner som land- og sjømakter.²⁰² Skillet blir videreført av Schmitt og blir reflektert i mytologiske bilder av verdensmaktene: «Von alters her hat man den elementaren Gegensatz von Land und Meer bemerkt [...] Der Walfisch ist hier der große, mythische Fisch, der Leviathan, von dem wir noch einiges hören werden, der Bär einer der vielen symbolischen Vertreter der Landtiere.»²⁰³ Schmitt mener at de store historiske konfliktene (Aten og Sparta, Rom og Karthago) reflekterer dette skillet.

Schmitts syn på verdenshistorien er at historiske endringer oppstår i skiftene og bevegelsene som kommer med romendringer: «Dann kann man von einer Raumrevolution sprechen. Aber schon mit jeder großen geschichtlichen Veränderung ist meistens ein Wandel des Raumbildens verbunden. Das ist der eigentliche Kern des umfassenden politischen, wirtschaftlichen und kulturellen Wandels, der sich dann vollzieht.»²⁰⁴ Endringer av rommet blir, ifølge Schmitt, en måte å historiens gang. Et ledd i oppløsningen av middelalderens konkrete orden skjer fordi man oppdager et nytt rom, et rom som utforskes og erobres.

Den moderne verden, for Schmitt, begynner med Columbus sin oppdagelse av den nye verden. Det moderne kan spores tilbake til Columbus sin oppdagelsesreise og hvordan dette førte til en total forandring, en revolusjonering av rommet, i måtene man betraktet og forsto verden på: «Es ist nicht zuviel gesagt, wenn man behauptet, daß alle Lebensbereiche, alle Daseinsformen, alle Arten menschlicher Schöpferkraft, Kunst, Wissenschaft und Technik an dem neuen Raumbegriff beteiligt sind.»²⁰⁵ Det nye rommet fører med seg nye erfaringer og kunnskap. For Schmitt setter det også en grense for hvilke historiske endringer man kan forvente i fremtiden. Man har allerede oppdaget den nye verden og man har ikke andre store og ukjente rom som gjenstår å oppdage.²⁰⁶ Men uten oppdagelsen av den nye verden hadde man ikke kommet frem til den moderne verden, som den europeiske folkeretten er en del av: «With this consideration of the significance

¹⁹⁹Ibid, s. 16.

²⁰⁰Mackinder, 2004, s. 43-44.

²⁰¹Parker, 2015, s. 17.

²⁰²Specter, 2022, s. 70.

²⁰³Schmitt, 2016, s. 16.

²⁰⁴Ibid, s. 57.

²⁰⁵Ibid, s. 69-70.

²⁰⁶Ibid, s. 64.

of land-appropriation in international law, we have obtained the possibility of comprehending in terms of legal history and legal philosophy the basic event in the history of European international law - the land-appropriation of a new world.»²⁰⁷ For å forstå hva Schmitt mener med dette, må vi se på hvilken betydning utforskningen av den nye verden hadde for Schmitt.

5.4. Oppdagelsen av den nye verden

Med oppdagelsen av den nye verden begynner, ifølge Schmitt, en ny epoke i folkeretten. I løpet av denne epoken setter Europa lover og regler for resten av verden: «From the 16th to the 20th century, European international law considered Christian nations to be the creators and representatives of an order applicable to the whole earth. The term 'European' meant the normal status that set the standard for the non-European part of the earth. Civilization was synonymous with European civilization.»²⁰⁸ At de europeiske maktene oppdaget og erobret den nye verden, gjorde at de europeiske maktene kunne bestemme lovene og reglene som resten av kloden skulle følge. Moderne historie frem til første verdenskrig, ifølge Schmitt, er europeisk historie, eller en historie hvor Europa styrer verden og er den viktigste historiske aktøren. Denne epoken skiller seg fra middelalderen, hvor den europeiske ordenen bare gjaldt innenfor det europeiske kontinent. Med en global rekkevidde kommer evne til å sette lover og regler for resten av verden. Lov har en forankring i makt og kan ikke skilles fra makt.

Den nye ordenen var, ifølge Schmitt, i en viss forstand en felles kristen orden. Schmitt nevner at de første distribusjonslinjene for oppdelingen av den nye verden, kjent som Rayas, såkalte vennskapslinjer, ble til gjennom en enighet mellom spanske og portugisiske fyrster og begge parter var enige om at man forholdt seg til en felles, kristen orden hvor paven sto som høyeste autoritet.²⁰⁹ Paven mistet etter hvert sin sentrale posisjon, men man hadde fremdeles en forståelse av Europa som kristent.

Oppdagelsen av den nye verden medførte store endringer, men hadde fremdeles et grunnlag i kristendommen og de europeiske maktene hadde som oppdrag å misjonere den kristne troen, ifølge Schmitt. Likevel førte utforskningen av den nye verden til endringer av kristendommen og det man hadde tatt for gitt i europeisk historie. Schmitt sier at man fikk en ny forståelse av europeisk historie og Europas plass i verden. Den nye verden, ved å være et fritt rom som europeiske makter kunne bevege seg i, utforske, appropriere og dele opp, utfordret den verden man kjente til og tenkte om verdens gang.²¹⁰ Det amerikanske kontinent var den nye, uoppdagede verden og sto overfor Europa, som nå ble den gamle verden.

Som vi har sett, hadde man i middelalderen en tanke om katechcon. Denne tanken sa, ifølge Schmitt, at verden var gammel og at det ikke var lenge igjen til de siste dager. Oppdagelsen av den nye verden førte ikke at slike ideer og den kristne troen forsvant, men det medførte en ny forståelse av hva ideene innebar: «Obviously, when an old world sees a new world arise beside it, it is challenged dialectically and is no longer old in the same sense.»²¹¹ Oppdagelsen av den nye verden bragte med seg en ny historieforståelse: Man var ikke lenger sikker på at verdens ende var nær og den islamske troen ble sett på som en gammel fiende: «By then, the most dangerous foe – Islam – was no longer new; in the 15th century, Islam was already an old foe. In 1492, when a 'new world' actually

²⁰⁷Schmitt, 2006, s. 83.

²⁰⁸Ibid, s. 86.

²⁰⁹Ibid, s. 91.

²¹⁰Ibid, s. 87.

²¹¹Ibid.

emerged, the structure of all traditional concepts of the *center* and *age* of the earth had to change.»²¹²

Endringene av rommet førte med seg helt nye politiske spørsmål. Dette var uunnngåelig fordi oppdelingen av landjorden i koloniene verken var en nøytral eller fredelig prosess og førte til store politiske utfordringer som satte middelalderens folkerett ute av spill. For Schmitt følger dette av seg selv siden folkerett (og vestlig tenkning) påvirkes av endringene som skjer i den romlige ordenen og den nye forståelsen av verden, en utviklingshistorie som man ifølge Schmitt kan følges fra 1492 til den amerikanske krigserklæringen i 1941.²¹³ Skillet mellom land og hav, mellom den gamle og den nye verden, er for Schmitt skiller som ikke ville vært et tema i middelalderens folkerett. Dette er et skille som oppstår med oppdagelsen av den nye verden. At en europeisk makt kan være både en europeisk stat og en kolonimakt, og at det er en forskjell for hvordan man forholder seg til andre europeiske stater innad i Europa og hvordan man forholder seg til andre europeiske makter som kolonimakter, ville ikke ha gitt mening i middelalderens konkrete orden.

Skillet mellom Europa og den nye verden innebærer to forskjellige romordener og forskjellige regler gjaldt når man krysset over fra den ene ordenen til den andre: «At this 'line,' Europe ended and the 'New World' began. At any rate, European law, i.e., 'European public law,' ended here.»²¹⁴ Som kolonimakt i den nye verden kunne man utføre handlinger som ikke var akseptable på den europeiske landjorden. Schmitt nevner den franske kongens støtte av pirater som angrep spanske byer i den nye verden som et eksempel. I de to ordenene gjaldt helt forskjellige spilleregler og standarder. Oppdelingen av og approprieringen av fremmede kontinenters landjord skjedde i et friområde hvor folkeretten som gjaldt mellom europeiske stater ble satt til side: «Consequently, so, too, did the bracketing of war achieved by traditional European intemalaw, meaning that here the struggle for land-appropriations knew no Beyond the line was an 'overseas' zone in which, for want of any legal limits to war, only the law of the stronger applied.»²¹⁵ Den sterkeste rett medførte at alt som gjaldt i de europeiske sivilisasjonene ble satt til side: «Everything that occurred 'beyond the line' remained outside the legal, moral, and political values recognized on this side of the line.»²¹⁶ Europeisk kolonisering førte med seg en hensynsløs bruk av vold og konkurranse om landområder som ville vært utenkelig innad i Europa. På den andre siden av linjen hersket det en ubunden og ubegrenset frihet, og man prøvde å oppnå sine interesser.

Når det kommer til Schmitts utsagn om den nye verdens ubegrensede frihet og den sterkeste rett, tror jeg ikke det er tilfeldig at man finner en gjenklang av den klassiske geopolitikkens sosialdarwinistiske verdenssyn. En av innflytelsene på Schmitt, den tyske geografen og geopolitiske tenkeren Friedrich Ratzel (1844-1904), var ansvarlige for spredningen av begrepet *Lebensraum* [leverom] og hadde satt på kampen om rom som en eksplisitt sosialdarwinistisk kamp mellom stater.²¹⁷ Schmitt hadde brukt denne ideen til å utforme sitt begrep om *Großraum* og man kan se spor av denne tankegangen i Schmitts beskrivelse av europeisk kolonisering: «The struggle for the land-appropriation of the New World and for land still free and outside Europe now became a struggle among European power complexes, which, in this specific sense, are 'states'. Whoever lacked the

²¹²Ibid.

²¹³Ibid, s. 90.

²¹⁴Ibid, s. 93.

²¹⁵Ibid, s. 93-94.

²¹⁶Ibid, s. 94.

²¹⁷Specter, 2022, s. 25.

capacity to become a 'state' in this sense was left behind.»²¹⁸ I likhet med den klassiske geopolitikken er kampen mellom europeiske makter, som kjemper om og utøver makt i resten av verden.

Oppdagelsen av den nye verden fører til en endring av erfaringen av verden: «Such a division of free spaces recognized by Christian governments had universal repercussions. It challenged all traditional intellectual and moral principles.»²¹⁹ Disse endringene kunne ikke ses i isolasjon fra den konkrete ordenen de oppsto i. Den moderne politiske filosofen er et eksempel. Schmitt nevner Pascals utsagn om at 'en meridian bestemmer sannheten' og Hobbes tanke om naturtilstanden og sier at disse tankene gjenspeiler den ville og lovløse friheten europeerne opplevde i den nye verden.²²⁰ Pascal og Hobbes sine tanker reflekter, ifølge Schmitt, erfaringene man hadde i den verden. Det ble mulig å tenke naturtilstanden når man satte fot i den nye verden og opplevde at den gamle verdens lover ikke lenger gjaldt. Schmitt mener at det samme gjelder for Lockes filosofi. Schmitt nevner at Lockes utsagn om at 'i begynnelsen var verden Amerika', reflekterer det 17. århundrets erfaring av den nye verden.²²¹ Schmitt mener at de betydelige skillene i den moderne politiske filosofien kan spores tilbake til skillet mellom den gamle og den nye verden. Dette gjelder ikke bare for Pascal, Hobbes og Locke, ifølge Schmitt. Hegels skille mellom den objektive staten, moralen og fornuftens område, og sivilsamfunnet, samfunnets hensynsløse og egoistiske sone, og Marx sine videreføringer av Hegels tanker i analysen av kapitalismen, bygger på en tanke om den nye verden som en frisonne hvor alt er tillatt.²²² Det er med den nye verden som speil at det blir mulig å tenke disse tankene.

Vi kan ifølge Loughlin si at europeisk kolonisering etablerte et skille mellom gammel og ny, mellom innside og utside, mellom forskjellige sfærer hvor forskjellige lover og regler gjelder: «[...] most of all by the distinction between the juridical processes of 'constitutionalization' of the state and formalization of international law within the 'norm' of the European spatial order and colonization through settlement or subjugation (or both) in the 'exceptional' spheres beyond.»²²³ Den nye verden, en sone hvor uhemmet frihet eksisterer, og hvor man utfører handlinger som er utenkelig i Europa, stabiliserer den gamle verden: «A rationalization, humanization, and legalization - a bracketing - of war was achieved against this background of global lines.»²²⁴ Hvis man anser det europeiske statssystemet for å være en positiv utvikling, som Schmitt gjør, må man ifølge Schmitt se på europeisk kolonisering som en positiv utvikling. Utviklingen innenfor Europa, temaet for neste kapittel, er ifølge Schmitt uløselig forbundet med europeisk kolonisering.

Schmitt var langt fra den eneste europeiske tenkeren som hevdet dette. Lenge før Schmitt hadde Max Weber (1864-1920) hevdet at det var en forbindelse mellom liberalisme, moderne frihet og europeisk kolonisering.²²⁵ Schmitt delte ikke Webers liberalisme, men han anså kolonisering som en nødvendig side ved den europeiske moderniteten. For Schmitt var det spredningen av det kristne budskapet man takke den europeiske kolonisering for: «The last great, heroic act of the European peoples - the land-appropriation of a new world and of an unknown continent - was not accomplished by the heroes of the *conquista* as a mission of the *jus commercii*, but in the name of their Christian

²¹⁸Schmitt, 2006, s. 130.

²¹⁹Ibid, s. 95.

²²⁰Ibid.

²²¹Ibid, s. 97.

²²²Ibid, s. 99.

²²³Loughlin, 2015, s. 80

²²⁴Schmitt, 2006, s. 100.

²²⁵Tuck, 1999, s. 14-15.

redeemer and his holy mother Mary.»²²⁶ Det var ikke tilfeldig at man, i en ateistisk tidsalder, ba om forlatelse for den europeiske fortiden, mente Schmitt. I etterkant av etterkrigstiden avkolonisering og oppløsningen av de europeiske koloniene, virker ikke dette å være i kristendommens ånd. Men et av målene i *The Nomos of the Earth* er å vise hvordan kristendommen er forenelig med politiske makt, noe som fører til et forsvar av de verste sidene ved europeisk historie, men som, for Schmitt, blir et forsvar av forbindelsen mellom kristendommen og en europeisk gullalder.

²²⁶Schmitt, 2006, s. 349.

Kapittel 6. Jus publicum Europeaum

6.1. Det europeiske statssystemet og folkeretten

Den europeiske folkeretten utarbeidet, ifølge Schmitt, et humanisert krigsbegrep, og Schmitt ser på folkerettsjuristenes tenkning fra det 16. århundre til 18. århundre som betydningsfullt for dette begrepets utvikling.²²⁷ Ifølge Schmitt var dette en tradisjon som begynte med den franske juristen og politiske filosofens Jeans Bodins (1530-1596) suverenitetstanke, og nådde sin oppsummering i Jean-Jacques Rousseaus (1712-1778) utsagn om at 'krig er en relasjon mellom en stat og en annen', et utsagn som oppsummerer en europeisk tradisjons tanker om hvem som kan føre krig og hvem man fører krig mot, og som hadde ført til: «[...] the rationalization and humanization of war. This meant that European war was limited to conflicts on European soil, and was conceived of as a relation among states and among armies organized by states.»²²⁸ Vi kommer snart inn på hva dette innebærer. Innledningsvis kan vi si at den europeiske folkeretten, ifølge Schmitt, så på stater som suverene. Statlig suverenitet betyr at stater har kontroll over og rett til å styre sitt territorium. Staten er også den eneste som har rett til å innføre lover i sitt territorium. Man får også et statlig militærvesen og europeisk krigføring, som i sitatet ovenfor, blir konflikter mellom stater og utkjemper av de forskjellige statenes militærvesen.

At statlig krigføring utkjemper på den europeiske landjorden, er et viktig poeng for Schmitt. Den europeiske folkeretten i denne perioden forholder seg til det europeiske kontinentet som en konkret orden. Som en konkret orden var det et rom hvor stater har hovedrollen og hvor det gjelder å forstå forholdet mellom stater: «Already at the end of the 16th century, Jean Bodin, the real founder of this new, specifically state law, had enunciated the essential point, namely the bracketing of war through a new, specifically state-centered order.»²²⁹ Krigføring mellom stater var det folkerettsjuristene kom med argumenter for og som de prøvde å forstå. Schmitt har sympati og respekt for den europeiske folkerettens siden dens mål sammenfaller med hans forståelse av folkerettens mål. Spørsmålet som folkeretten tar for seg, er spørsmålet om krig og fred: «One must always be reminded of the fact that international law is a law of war and peace, *jus belli ac pacis*.»²³⁰ Aktørene som spiller en rolle i folkeretten er, for Schmitt, suverene stater som har rett til å erklære krig og som eksisterer i et statlig univers hvor andre stater har samme rett. Spørsmålet om krig og fred er hovedutfordringen i folkeretten, mener Schmitt, og de viktigste tenkerne i folkeretten drøfter krig og fred.

Den europeiske folkeretten ga mening i en konkret orden: det europeiske statssystemet. Denne konkrete ordenen oppsto i parallell med europeisk kolonisering og var resultat av sammenbruddet av middelalderens orden. Etter sammenbruddet av middelalderens orden, oppsto den europeiske territorialstaten, et spesifikt europeisk fenomen ifølge Schmitt: «'Statehood' is not a universal concept, valid for all times and all peoples. Both in time and space, the term described a concrete historical fact. The altogether incomparable, singular historical particularity of this phenomenon called 'state' lies in the fact that this political entity was the vehicle of secularization.»²³¹ Staten var en ny, unik politisk enhet og var et produkt av Europas konkrete orden.

²²⁷Schmitt, 2006, s. 152.

²²⁸Ibid, s. 152.

²²⁹Ibid, s. 152.

²³⁰*The Großraum Order of International Law with a Ban on Intervention for Spatially Foreign Powers: A Contribution to the Concept of Reich in International Law*, i Schmitt, 2011, s. 115.

²³¹Schmitt, 2006, s. 127.

Staten, ifølge Schmitt, satte i gang en sekulariseringsprosess. I praksis betydde dette at staten erstattet og tok over autoriteten til middelalderens institusjoner og satte seg selv som høyeste autoritet innad sitt territorium. Støttespillerne til de nye statlige autoritetene var folkerettsjuristene og juristene løsrev den statlige retten fra teologien, som ikke lenger skulle ha noe å si i utarbeidelsen av statlig autoritet: «[...] Silete theologi in munere alieno! [literally: Theologians should remain silent within foreign walls!; figuratively: Theologians should mind their own business!].»²³² Juristene utarbeidet en ny form for kunnskap som, ifølge Schmitt, var løsrevet fra teologien. Utviklingen av den nye formen for kunnskap ble utarbeidet innenfor en spesifikk institusjon: staten. Juristene var rådgivere til de politiske gruppene som sto i motsetning til middelalderens autoriteter, paven og keiseren, og den teologiske ordenen som de gamle autoritetene støttet seg på.²³³

Staten var den nye institusjonen som erstattet paven og keiseren som de øverste politiske autoriteter, noe som førte til at en konkret orden ble erstattet av en annen. Det var innenfor staten som institusjon at juristene utviklet en ny form for folkerett og juristene var i statens hyre.²³⁴ Schmitt ser på utviklingen som en prosess ledet av eliter, og dette synet er i tråd med Schmitts samfunnsteori: «In Schmitt's theory, at first religious and then secular, it is the elites who formulate the rules and then dictate them to society.»²³⁵ Samfunnseliter var samfunnets viktigste aktører, ifølge Schmitt. For Schmitt var det uproblematisk å hevde at et lite antall statlige autoriteter og jurister utarbeidet en konkret orden hvor staten var de nye politiske autoriteten og hvor man hadde en folkerett som forklarte og satte regler for den konkrete ordenen. Står Schmitt derfor for en store menn historieteori?

I en viss forstand tror jeg man kan hevde det. Schmitt hadde vært en deltaker på Webers to kjente kall-seminarer (1917 og 1919). Wolfgang J. Mommsen (1930-2004) hevder at Schmitt tok opp Max Webers (1864-1920) teori om plebisært demokrati, karismatisk lederskap og demokratiske eliteteori og brukte Webers tanker til å argumentere for at autoritære ledere burde styre folket gjennom akklamasjon og folkeavstemninger.²³⁶ Likheten mellom Schmitt og Weber har andre tolkere av Schmitt merket seg. William E. Scheuermann (1965-) mener at både Schmitt og Joseph Schumpeter (1883-1950) teori om demokratisk elitisme tok inspirasjon av Weber og Scheuermann hevder at Schmitt og Schumpeter har mye til felles i deres syn på lederskap siden begge forsvarer sterke lederes plass i det moderne demokratiet.²³⁷ Schmitt var også en lesere av den italienske sosiologen, økonomen og filosofen Vilfredo Federico Damaso Pareto (1848-1923). Schmitt siterer Pareto i *The Nomos of the Earth* og det han sier minner om Paretos tanker om sirkulasjon av eliter.²³⁸ I likhet med Pareto, finner man her en konkurranse mellom eliter. At det foregår en konkurranse mellom og utskifting av eliter, tror jeg man kan si at begge tenkere tar for gitt.²³⁹ Den tyske sosiologen Robert Michels, kjent for tanken om oligarkiets jernlov, hadde også blitt trukket frem i Schmitts kritikk av partisystemet i parlamentsvalg: «[...] sosiologiske undersøkelser av partilivet, i første rekke den berømte boken av Robert Michels, ødela tallrike parlamentariske og demokratiske illusjoner, uten å sondre mer nøyaktig mellom de to typer av illusjoner.»²⁴⁰

²³²Ibid, s. 121

²³³Ibid.

²³⁴Ibid, s. 126.

²³⁵McCormick, 1997, s. 75.

²³⁶Weber, 2020, s. 79 og Mommsen, 1984, s. 410.

²³⁷Scheuermann, 2020, s. 217-218.

²³⁸Schmitt, 2006, s. 182.

²³⁹McClelland, 1996, s. 630.

²⁴⁰*Parlamentarismens Svanesang*, i Schmitt, 2019b, s. 98.

Eliter er i stand til å diktere de reglene andre bør følge. Weber hadde allerede påpekt at juristers viktige rolle i utarbeidelsen av den moderne staten.²⁴¹ At eliter var viktige i utformingen av og styringen av samfunnet, tok Schmitt for gitt.

Argumentene som folkerettsjuristene utviklet, var viktige i Schmitts historie. Folkerettsjuristene hentet og benyttet seg av argumenter som, ifølge Schmitt, var en blanding av moral-teologiske tanker som ble sekularisert og overført til naturfilosofi og naturrett og konsepter som ble hentet fra romerretten.²⁴² Fra romerretten hentet man et rettspråk som var uvurderlig når man skulle forklare og forsvare den nye konkrete ordenen. Romerrettens tanke om *persona publica* [offentlige personer] ble brukt til å forklare hva staten var og ble brukt til å argumentere for at det europeiske statssystemet var et samfunn, et fellesskap, av og til også en familie av offentlige personer som sto på lik fot med hverandre som suverene stater.²⁴³ Man fant frem til et anvendelig språk som forklarte en romorden som besto av suverene som ble sett på som personer. Naturfilosofi og naturrett ble brukt til samme formål. Schmitt nevner Hobbes sin filosofi som det mest betydningsfulle eksemplet på naturfilosofi og naturrett, og alle senere teorier så på statssystemet i analogi med naturtilstanden: «[...] all significant authors have claimed that in international law states live as 'moral persons' in a state of nature, i.e., that the representatives of *jus belli*, without a common, institutional, higher authority, confront one another as sovereign persons with equal legitimacy and equal rights.»²⁴⁴ Denne naturtilstanden fører til, mener Schmitt, at det ikke finnes en lovgiver eller en dommer som står over de suverene statene og sier hva de skal gjøre. Bodin kan derfor skrive at å erklære krig er en av suverenens prerogativer.²⁴⁵ Men dette betyr også at staten må forsvare egne rettigheter hvis de føler at disse blir krenket.

I slutten av kapittel 30. av *Leviathan* (1651) finner man sammenligningen som trekkes mellom naturtilstanden og mellomstatlige forhold:

Concerning the Offices of one Sovereign to another, which are comprehended in that Law, which is commonly called the Law of Nations, I need not say any thing in this place; because the Law of Nations, and the Law of Nature, is the same thing. And every Sovereign hath the same Right, in procuring the safety of his People, that any particular man can have, in procuring his own safety.²⁴⁶

Schmitt har derfor gode grunner til å se på Hobbes som en representant for dette synet. Det er fremdeles populært å bruke bildet i internasjonale relasjoner som en beskrivelse av politikk blant nasjoner. Men man tar feil, tror jeg, hvis man ser på dette som en beskrivelse av en slags vedvarende tilstand for Schmitt. Som vi har sett, hadde middelalderen en form for høyere autoritet, pave og keiseren, som sto over andre politiske enheter. Hobbes beskrev et nytt problem ifølge Schmitt, et problem som oppsto samtidig med og gjaldt for det europeiske statssystemet. Argumentene som ble brukt til å diskutere utfordringene ved mellomstatlige forhold var også et resultat av politisk teologi og overførte, i en sekularisert form, moral-teologiske tanker til naturfilosofien og naturretten. At det ikke ga mening å snakke om naturtilstanden, ifølge Schmitt, før oppdagelsen av den nye verden, peker på at man sto overfor en ny orden med særegne problemer. Hobbes drøfter moderne problemer, ifølge Schmitt. Stephen C. Neff (1950-) mener at Hobbes, i vestlig tenkning og i folkeretten, introduserte en forståelse av krig som motsa middelalderens forståelse av

²⁴¹Weber, 2020, s. 67-68.

²⁴²Schmitt, 2006, s. 126.

²⁴³Ibid, s. 146.

²⁴⁴Ibid, s. 147.

²⁴⁵Bodin, 1992, s. 59.

²⁴⁶Hobbes, 1996, s. 244.

krig: «In particular, it rejected the central tenet of mainstream just-war thought: that natural-law relations were inherently peaceful, with war being an occasional, and pathological, interruption of the general state of peace.»²⁴⁷ Hobbes tegnet et bilde av mellomstatlige forhold hvor krig var en vanlig tilstand og en akseptabel måte å løse mellomstatlige problemer. Schmitt forholder seg til slike tanker når han beskriver den europeiske folkeretten og det europeiske statssystemet.

6.2. Det europeiske statssystemet og dets utvikling som en statlig orden

Statssystemet var den konkrete ordenen ble utviklet innad i Europa. Juristene skulle rettfærdiggjøre staten og forholdt seg til en statlig romorden. Vi har tidligere nevnt at Schmitt mente at staten var en ny politisk organisasjonsform som bidro til å sekularisere de europeiske samfunnene. Staten bestemte hvilken religion som gjaldt i sitt territorium og det henvises her til prinsippet *Cujus regio, ejus religio* (på latin betyr dette landherrens religion skal være undersåttens). Den europeiske folkeretten omhandlet suverene territoriale stater hvor statens leder, i dette tilfellet absolutismens konger, var statens suverene overhode.²⁴⁸ Siden suverenitet betyr en eksklusiv rett til å styre, mistet middelalderens autoriteter, paven og keiseren, retten til å blande seg inn i statlige religionsspørsmål: «It eliminated the holy empire and the imperial house of the Middle Ages. It also eliminated the pope's *potestas spiritualis*, and sought to instrumentalize Christian churches for its own political ends.»²⁴⁹ Den suverene staten kommer i etterkant av reformasjonen og trettiårskrigen og kirken skal nå stå i statens tjeneste. Kirken hadde ikke lenger statusen den hadde i middelalderens samfunnsorden. Den sentraliserte staten var den høyeste autoriteten innenfor sitt område og overstyrte middelalderens samfunnsorden, som nå havnet under statens jurisdiksjon og sentraliserte styre. Religionen som gjaldt i territoriet, var et politisk spørsmål som ble avgjort av staten og var et statlige anliggende. En stat blandet seg heller ikke inn andre staters religiøse anliggender: «Thus arose the territorial order of the 'state' - spatially self-contained, impermeable, unburdened with the problem of estate, ecclesiastical. and creedal civil wars. It became the representative of a new order in international law, whose spatial structure was determined by and referred to the state.»²⁵⁰ Dette ble mulig siden den moderne territorialstaten skapte en ny orden hvor den selv sto i sentrum og skapte, ifølge Schmitt, en orden hvor statsoverhoder sto i relasjon til andre statsoverhoder: «The king, i.e., the sacred bearer of a crown, became a sovereign head of state.»²⁵¹ Statsoverhodene representerte staten og hadde ikke som mål, slik vi så i forrige kapittel, å beskytte rettighetene som var viktige i middelalderens orden.

Staten vedtok sine egne lover og bestemte når den skulle føre krig, noe som var i tråd med ideen om statlig suverenitet. Den første, mest innflytelsesrike formuleringen av suverenitet som man forholdt seg til, mente Schmitt, ble satt frem av Bodin.²⁵² Tidligere i forfatterskapet hadde Schmitt skrevet om suverenitet og i *Politisk Teologi* hadde Schmitt sagt følgende om Bodin:

At dette begrepet orienterer seg utfra det kritiske tilfellet, det vil si unntakstilfellet, blir tydelig allerede hos Bodin. Mer enn med sin ofte siterte definisjon: *La souveraineté est la puissance absolue et perpétuelle d'une République* [suvereniteten er en republikks absolutte og evige makt], innvarsler han med sin

²⁴⁷Neff, 2005, s. 131.

²⁴⁸Schmitt, 2006, s. 128-129.

²⁴⁹Ibid, s. 127.

²⁵⁰Ibid, s. 129.

²⁵¹Ibid, s. 127.

²⁵²Ibid.

lære *Vraies remarques de souveraineté* [sanne bemerkninger om suverenitet] (kap. 10 i første bok om republikken) begynnelsen på den moderne statslære.²⁵³

Bodin hadde lenge vært et holdepunkt i Schmitts tenkning og i *Politisk Teologi* hadde Schmitt brukt Bodin til å diskutere påstanden om at suverenen er den som beslutter unntakstilstanden. Navnet på rettsteorien som denne tanken falt innenfor, var desisjonisme og sto i opposisjon til normativismen. Suverenen var ifølge denne rettsteorien over loven og kunne ikke bindes av denne: «It is 'absolute' because it allows no exceptions or limitations and it is 'perpetual' because it cannot be bound by any time frame. The sovereign also differs from all others, including political leaders because only he is not subject to any one else and that he is not bound by any laws [...]»²⁵⁴ Desisjonismen var absolutismens rettslære.

I *The Nomos of the Earth* forholder Schmitt seg til sine tidligere tanker, men bruker dem til å diskutere det europeiske statssystemet. Det europeiske kontinentet er en romorden hvor staten står i relasjon til andre stater. Det er på bakgrunn av denne relasjonen at man kan ha folkerett som en mellomstatlig rett.²⁵⁵ Folkeretten gjelder for forholdet mellom stater. Man respekterer de andre statenes suverenitet og man etablerer en formell likeverdighet mellom stater. Disse prinsippene gjorde slutt på de europeiske religionskrigene og Schmitt referer her til freden i Westfalen.²⁵⁶ Det er slutten på religiøse konflikter som gjør at Schmitt mener at det europeiske statssystemet, kjent som det westfalske systemet, ser på dette systemet som rasjonalisert og humanisert i forhold til det som har vært tidligere. Man fører ikke lenger krig for å endre det andre samfunnets religion. Mottoet for den europeiske folkeretten, ifølge Schmitt, er at teologene burde tie.²⁵⁷ Teologene hadde ingenting å si når det kom til utarbeidingen av en mellomstatlig folkerett.

Selv om de moderne territorialstatene bidro til å sekularisere de europeiske samfunnene, var det ikke en sekulær institusjon i moderne forstand. De suverene statsoverhodene var kristne konger som brukte kongens guddommelige rett som grunn til å føre krig og som førte arvekriger, men samtidig pekte det mot en orden hvor stater sto overfor andre stater.²⁵⁸ Schmitts posisjon kan beskrives på følgende måte: «This European public law, as Schmitt persuasively demonstrated in his major post-war work *The Nomos of the Earth*, derived its normative muscle from a mildly secularised form of Christianity.»²⁵⁹ Kongene bestemte ene og alene hvem fiendene til staten var, og dette var ikke et spørsmål som religiøse grupper kunne beslutte. Staten hadde et voldsmonopol og eneretten til å vedta lover. Hvis vi tenker på at Schmitt også forholder seg til Hobbes sin definisjon av suverenitet, slik han gjør i drøftelsen av desisjonisme i *Politisk Teologi*, kan man se at det Noel Malcolm (1956-) sier om Hobbes også gjelder for Schmitts analyse: «What matters is not just that one will is substituted for many wills: the key point is that it is an authorized will. It is endowed with a special kind of open-ended authority: sovereignty, the power to legislate, potentially on any aspect of life, for the whole community.»²⁶⁰ Suverenitet skaper nye samfunn og en ny form for politisk fellesskap. Selv om dette ikke fremheves i *The Nomos of the Earth*, gjelder dette både utad og innad i

²⁵³*Politisk Teologi*, i Schmitt, 2019b, s. 204.

²⁵⁴Adair-Toteff, 2020, s. 39-40.

²⁵⁵Schmitt, 2006, s. 129.

²⁵⁶Ibid, s. 145.

²⁵⁷Ibid, s. 121.

²⁵⁸Ibid, s. 129.

²⁵⁹Bogandy og Hussain, 2021, s. 134.

²⁶⁰Malcolm, 2002, s. 443.

staten. De nye statlige institusjonene, som kommer med sentralisert statsstyre, skaper en ny samfunnsorden som visket ut middelalderen: «Through these organizations, the state establishes what it calls public peace, security, and order and makes possible the situation of a 'civilized existence' (*polizierten Daseins*). In this way, politics, police and *politesse* becomes a remarkable troika of modern progress opposed to religious fanaticism and feudal anarchy - in short, to medieval barbarity.»²⁶¹

6.3. Det europeiske statssystemet og krigens innhegning

Den europeiske folkeretten forholdt seg til den europeiske staten som institusjon og hadde den moderne territorialstaten som rettslig subjekt: «The conceptual elaboration of international law in this epoch had only one axis: the sovereign territorial state.»²⁶² Retten gjaldt krigføring mellom stater. Statene tok politiske valg om hvem som var statens fiender og venner, og fiender og venner var alltid en annen stat og krigføring foregikk mellom de ulike statenes militærvesen. Disse væpnede konfliktene fulgte reglene som hadde blitt satt frem i den europeiske folkeretten. Dette ledet til Schmitts høye vurdering av de monarkiske dynastiernes evne til å innhegne krig, som McCormick skriver om Schmitts bilde av Europa: «Only Europe developed the concept and practice of independent, sovereign, and explicitly Christian nation states who balanced each other's lethal military power through international law.»²⁶³

Schmitt så på dette som et fremskritt. Med sekularisering hadde man oppnådd en rasjonalisering og humanisering av krig, noe som hadde skjedd ved å skille *justa causa* [rettferdig grunn] fra tanken om rettferdig krig i folkeretten, og ved å bruke rent formelle juridiske kategorier når man argumenterte for statens rett til å føre krig.²⁶⁴ Schmitt kaller dette for innhegning av krig: Bare stater erklærer og fører krig. I folkeretten argumenterte man for at staten hadde rett til å føre krig og staten trengte ikke en rettferdig grunn, i teologisk eller moralsk forstand, når den skulle føre krig. Men erklæringen av krig var ikke uten grunn: Det var en politisk beslutning som staten tok for å forsvare sine interesser og rettigheter. Dette skilte det europeiske statssystemet fra middelalderen, hvor man, som i tanken om rettferdig krig, tenkte at rettferdigheten var på den ene partens side.

Tanken om rettferdig krig kan spores tilbake til kirkefaderen Augustin av Hippo (353-430) og var et spørsmål man forholdt seg til opp gjennom middelalderen. Schmitt peker på Thomas Aquinas (1225-1274) sine tanker når han forklarer hva rettferdig krig innebærer: «Aquinas offers four requisites for just war: the pure goal of peace without hatred and ambition; *justa causa*; declaration of war by legitimate authority and the prohibition of any untruths.»²⁶⁵ Schmitt kommer med to påstander når han siterer Aquinas sine krav til rettferdig krig: 1. Dette er ekstremt høye standarder og det er vanskelig å oppfylle disse kravene. 2. Allikevel har dette aldri stanset noen fra å anse sin egen sak som rettferdig. Tanken om rettferdig krig er derfor problematisk på to fronter. Den viser til vanskelighetene med å forene kristendommen med verdslig politisk makt. Samtidig gir den et språk til de som leter etter argumenter som sier at de står på rettferdighetens side. Tanken om rettferdig kunne misbrukes og hadde blitt et problem i de religiøse borgerkrigene: «A Lutheran contemporary of Vitoria, the jurist Johann Oldendorp (1480-1567), said matter-of-factly that just war is not war, but justice, and that unjust war is

²⁶¹Schmitt, 2009, s. 55.

²⁶²Schmitt, 2006, s. 127.

²⁶³McCormick, 2003, s. 139.

²⁶⁴Schmitt, 2006, s. 141.

²⁶⁵Ibid, s. 155.

not war, but rebellion. In so doing, he had no idea that this abolition of war had created a new and difficult problem for Europe: creedal civil war.»²⁶⁶

Den europeiske folkeretten hadde derfor gode grunner til å være skeptiske til tanken om rettferdig krig. Spørsmålene denne tanken førte til var tornete og vanskelig å avgjøre, og løsningen den europeiske folkeretten løsningen kom frem til, var desisjonistisk.²⁶⁷ Spørsmålet om krig eller fred ble en juridisk beslutning: Suverenen hadde en rett til å bestemme om man skal gå til krig eller ikke. Denne retten anerkjenner man samtidig hos de andre statene. De statene som holder seg utenfor en eller annen konflikt avstår fra å si hvilken side som er den rettferdige eller urettferdige parten.

Man fikk et behov for slike kriterier i løpet av de religiøse borgerkrigene siden man nå kjempet om troens sannhet: «The asserted juridical right and moral legitimacy of one's own cause and the alleged injustice of the opponent's cause only sharpen and deepen the belligerents' hostility, surely in the most gruesome way.»²⁶⁸ Med det fikk man et bilde av fienden som sa at man måtte utrydde sine fiender. Man kunne ikke inngå forlik eller kompromisser med de av feilaktig tro og som sto mot all man trodde på. Rettferdig krig kunne i religiøse borgerkriger brukes til å rettferdiggjøre utslettelse av den andre. Som Reinhart Koselleck (1923-2006), i et essay inspirert av Schmitt (*Concepts of the Enemy*), virkeliggjør man de verste mulighetene iboende i kristendommen: «The unbelieving enemy is blamed for his own extermination, long before worldly execution could or did take effect. The killing of heathens and heretics was therefore not only justified, but even necessary before God. [...] The Last Judgment must be preempted as much as possible.»²⁶⁹

Den sekulariseringen og avteologiseringen som den moderne territorialstaten satte i gang, søkte å gjøre slutt på en situasjon hvor det ble ført borgerkrig mellom forskjellige religiøse grupperinger: «The conflicts between religious factions had been resolved by a public-legal decision for the territorial domain of the state - a decision no longer ecclesiastical, but political, even state-political.»²⁷⁰ Sentraliserte statsmakt tok kontroll innad i staten. Den tok også kontroll over voldelige konflikter utad: «The purely state war of the new European international law sought to neutralize and, thereby, to overcome the conflicts between religious factions; it sought to end both religious wars and civil wars. War now became a 'war in form,' *une guerre en forme*.»²⁷¹ Man gikk ikke lenger til krig mot religiøse fiender. Man gikk til krig mot andre stater som befant seg på en felles europeisk landjord, som man anerkjente som likeverdige motstandere og behandler etter den europeiske folkerettens regler for krig: «Thus, it was possible for each side to recognize the other as *justi hostes*.»²⁷² Dette førte til en innhegning av krig: Når man gikk til krig foregikk krigføringen mellom stater. Sivilbefolkningen ble skånet og sto utenfor konflikten, noe som ikke var mulig i religionskrigene og i de religiøse borgerkrigene. Dette skjedde ved at man beveger seg bort fra tanken om rettferdig krig i den europeiske folkeretten.

Dette peker også på det distinkte ved Schmitts kritikk av rettferdig krig. Som Chris Brown skriver, er Schmitts kritikk forskjellig fra realismens kritikk om at slike konflikter

²⁶⁶Ibid, s. 124.

²⁶⁷Ibid, s. 156-157.

²⁶⁸Ibid, s. 156.

²⁶⁹Koselleck, 2018, s. 201.

²⁷⁰Schmitt, 2006, s. 140.

²⁷¹Ibid, s. 141.

²⁷²Ibid.

ikke er i nasjonens interesse: «Moreover, although Schmitt does have some affinities with at least classical realism, his critique of Just War is far more deeply grounded than their critique: realists who are bitterly critical of Just War thinking essentially base their opposition on the pragmatic argument that prudence is the most important virtue [...]»²⁷³ Schmitts kritikk har slike elementer, men Schmitt forankret sin kritikk i en analyse av den europeiske folkeretten og det europeiske statssystemet. Bevegelsen bort fra tanken om rettferdig krig førte til etableringen av en ny konkret orden med nye former for politisk fellesskap og var et radikalt brudd med tidligere europeisk historie.

Schmitt benekter heller ikke at rettferdig krig en gang hadde en plass i historien. Det var en doktrine fra middelalderen og man kunne, mente Schmitt, plassere den innenfor middelalderens orden. Korstog og misjonering var konkrete eksempler på rettferdig krig og spørsmålet om man hadde en rettferdig grunn kunne avgjøres av kirken og dens spirituelle autoritet, paven.²⁷⁴ En autoritet som kunne avgjøre spørsmålene rundt rettferdig eksisterte. For Schmitt hadde rettferdig krig mening og plass i middelalderens orden. Schmitts kritikk av moderne versjoner av rettferdig krig (se neste kapittel) fremhevet at man hadde fjernet tanken fra plassen den hadde i middelalderens konkrete orden.²⁷⁵ Når rettferdig krig ble brukt i moderne sammenheng, mistet den betydningen den hadde og ble noe annet.

Den europeiske folkeretten hadde andre begrunnelser for krigføring enn tanken om rettferdig krig. I en av representantene for denne tradisjonen, den spanske militærdommeren Balthazar Ayala (1548-1584) finner Schmitt tre argumenter for den europeiske folkerettens begrunnelser for krigføring. Det er snakk om følgende: 1. Krig er et juridisk spørsmål som ikke trenger en rettferdig grunn [justa causa] og må ses i relasjon til statens suverenitet og dens rett til å føre krig.²⁷⁶ 2. Andre stater er statens rettmessige fiender [justis hostis]. Siden det finnes en etablert paritet og likhet mellom stater (de er suverene) trenger man ikke å forholde seg til spørsmålet om en rettferdig grunn og man trenger ikke å spørre om en annen stat har en god grunn til å gå til krig. Med det etableres et ikke-diskriminerende krigsbegrep: Man pålegger ikke den andre staten skyld når den går til krig, men anerkjenner at den har rett til å gå til krig. 3. Dette er mulig siden spørsmålet om en rettferdig grunn foreligger, er et spørsmål som er opptil hver enkelt stat.²⁷⁷ Man har beveget seg bort fra middelalderens tanke om rettferdig krig og Schmitt beskriver en transformasjon av krigens regler. Denne transformasjonen ble mulig suverenitetsbegrepet: Hver stat, på desisjonistisk vis, måtte bestemme om de hadde en grunn til å gå til krig og siden det finnes en likhet mellom de suverene statene, kan man si at det europeiske statssystemet er en "familie" av suverene stater. Siden det er opp til hver enkelt om man skal gå til krig mener Schmitt at Ayala (og de som følger etter ham) bruker suverenitetsbegrepet når de drøfter krigføring mellom stater.²⁷⁸ Suverenitet er statssystemets essens.

Statlig suverenitet muliggjør en ny form for krigføring. Dette er krigføring mellom territoriale stater, som befinner seg på den europeiske landjorden, og fordi de suverene statene representeres av et statsoverhode, betyr det at statene kan ses på som offentlige personer.²⁷⁹ Staten ses i analogi med og forstås i lys av statsoverhodet. Dette er et bilde

²⁷³Brown, 2007, s. 59-60.

²⁷⁴Schmitt, 2006, s. 120.

²⁷⁵Schmitt, s. 122.

²⁷⁶Ibid, s. 154.

²⁷⁷Ibid.

²⁷⁸Ibid.

²⁷⁹Ibid, s. 146.

man kjenner igjen fra Hobbes sin forside til *Leviathan*: Statens befolkning utgjør til sammen en gigantisk mann som representerer og tar beslutninger på vegne av befolkningen. Schmitt gjør denne sammenligningen eksplisitt når han sammenligner de europeiske statene med en samling av leviatener.²⁸⁰ I likhet med bildet til Hobbes har suveren kontroll over sekulær og religiøs makt. Krig og fred avgjøres av suverenen: «At the jural level, therefore, the parallel between states and individuals holds precisely: each commonwealth is indeed like a giant person, acting with a universal freedom-right vis-à-vis other such persons in the state of nature.»²⁸¹ Hvem som er venn og fiende, bestemmer suverenen. Befolkningen må, i Schmitts analyse av den suverene makten, følge og føye seg etter de politiske beslutningene som suverenen tar.

Krigføring mellom stater kan, ifølge Schmitt, ses i analogi til dueller.²⁸² Analogien belyser, mener Schmitt, viktige trekk ved statlig krigføring. I en duell har man en likeverdig motstander man anerkjenner, man er enig om hvordan man skal avgjøre konflikter mellom partene og duellen foregår i tilsyn av nøytrale parter. Dette skiller statlig krigføring fra religiøse konflikter, som ses på som utryddelseskriger av Schmitt siden man behandler motstanderen som kriminelle, som er skyldige i moralsk-teologisk forstand når de har feil tro og må utslettes hvis de ikke omfavner den rette troen.²⁸³ Dette skillet mellom de gode og de onde, mellom rettferdighet og urettferdighet, gjelder ikke for mellomstatlige forhold. De har like rettigheter og anerkjenner hverandre som politiske fellesskap med samme politiske status. Fordi man står på lik fot, kan man se på krig som en duell og krig mellom stater blir sett på som en akseptabel måte å avgjøre statlige konflikter: «The equality of sovereigns made them equally legal partners in war and prevented military methods of annihilation.»²⁸⁴ Men det blir også mulig å inngå akseptable fredsforlik og nederlag i krig betyr ikke at man blir utslettet.

Analogien med duellen ga også mening fordi man, ifølge Schmitt, forestilte seg staten i analogi med personer: «These states were conceived of as *magni homines*. In human fantasy, they actually were sovereign persons, because they were representative sovereigns of human persons, of the agents of old and newly crowned heads, of kings and princes not precisely specified. These kings and princes now could be 'great men,' because they had become absolute.»²⁸⁵ Dette var mulig siden statsoverhodene var suverene og ikke delte den øverste autoriteten i staten med andre i samfunnet. De kunne derfor representere staten. De eneste som suverenen sto på lik fot med, var andre statsoverhoder og man anerkjente bare de som likeverdige. Schmitt sammenligner statens territorium med en teaterscene hvor den eneste som står på scenen er suverenen.²⁸⁶ Hvis det foregår et scenskifte, et skifte i territorium, er det bare en annen suveren som kan ta denne plassen.

Det europeiske statssystemet var forankret i en konkret orden. Man kunne kanskje tenke seg at, fordi denne ordenen var avhengig av og definert av statens suverene vilje, at det var en skjør orden. Men dette var ikke tilfellet, mente Schmitt, og man kunne også se på den som en tradisjonell orden: «But, in reality, strong traditional ties -religious, social, and economic - endure longer. Thus, the *nomos* of this epoch had a completely

²⁸⁰Ibid, s. 147.

²⁸¹Malcolm, 2002, s. 446.

²⁸²Schmitt, 2006, s. 141.

²⁸³Ibid, s. 142.

²⁸⁴Ibid.

²⁸⁵Ibid, s. 143-144.

²⁸⁶Ibid, s. 194.

different and more solid structure.»²⁸⁷ Som en konkret orden hadde den en solid forankring.

I Europa innebar suverenitet at man var sterk nok til å delta. Staten anerkjente ikke de som falt under dens nivå. Svake politiske fellesskap, som Polen, som ikke utviklet en statlig organisasjonsform, ble dominert av andre som delte opp dens territorium.²⁸⁸ Men de som utviklet staten kunne spille en rolle på den europeiske landjorden og i koloniene: «It made possible a continental law of European sovereigns against the background of the immense open spaces of a particular type of freedom.»²⁸⁹ De europeiske koloniene var det europeiske statssystemets bakside. Det var områder hvor man kunne slippe fri det man holdt utenfor den europeiske ordenen.²⁹⁰ Helt andre standarder gjaldt i koloniene, men dette påvirket ikke forholdet mellom europeiske stater innad i Europa.

Til slutt i dette kapittelet bør følgende bli sagt om statlig suverenitet: At man anerkjente andre som likeverdige parter skyldes ikke altruisme, ifølge Schmitt. Snarere er det slik at en slik anerkjennelse var forenelig med ren egoisme og et øye for egne interesser. Når den europeiske ordenen varte ved, skyldes det at statene holdt hverandre i sjakk og skapte balanse på det europeiske kontinentet: «The binding character of a comprehensive spatial order immediately is recognizable if the spatial order is conceived of as a *balance*. The concept of a political balance is significant only in the sense that it provides a picture of a comprehensive spatial order of European states.»²⁹¹ De europeiske statene forhindret hverandre fra å dominere det europeiske kontinentet og den europeiske ordenen hadde ikke en dominerende makt, men flere stormakter.

Stormaktene hadde interesse av å holde hverandre i sjakk og de fulgte med på de konfliktene som foregikk på det europeiske kontinentet og kunne gripe inn hvis de anså det for å være nødvendig.²⁹² Man begrenset hvor mektig en stat kunne bli. Dette øyet for egne interesser var forenlig med konstant krigføring i flere århundrer, uten at krig ødela den europeiske ordenen og dens balanse. Befolkningen var heller ikke involvert i regjeringens kabinettskriger: «Equally, the ordinary subjects of belligerent rulers need not feel obliged to become emotionally engaged in the fray. War becomes a matter for sovereigns and their servants, civil and military; the kind of wider involvement that might be appropriate to a war between good and evil becomes strictly optional.»²⁹³ Frem til begynnelsen av første verdenskrig hadde man oppnådd en stabil og balansert orden i Europa som var forenlig med krig som en løsning på problemer mellom stater. Krigføring mellom stater var også, for Schmitt, forenlig med endringer i territorium på det europeiske kontinentet. Med det hadde man løst et problem som alle ordenen ifølge Schmitt står overfor: Endringer i territorium uten at ordenen går i oppløsning.²⁹⁴

Men det europeiske statssystemets tid er over, skriver Schmitt i et senere forord til *Begrepet om det Politiske*: «Kun et historisk tilbakeblikk er i dag mulig, et tilbakeblikk som reflekterer denne storartede æra av *jus publicum Europeaum* - sammen med dens begreper om stat, krig og den rettmessige fiende - i bevisstheten om dens tilhørende systematikk. Det har jeg forsøkt å gjøre i min bok *Nomos der Erde* (1950).»²⁹⁵ Som sitatet

²⁸⁷Ibid, s. 148.

²⁸⁸Ibid, s. 166.

²⁸⁹Ibid, s. 148.

²⁹⁰Brown, 2007, s. 60.

²⁹¹Schmitt, 2006, s. 188.

²⁹²Ibid, s. 192.

²⁹³Brown, 2007, s. 60.

²⁹⁴Schmitt, 2006, s. 185.

²⁹⁵Schmitt, 2007, s. 32.

antyder, var ikke det som fulgte en forbedring i Schmitts øyne. Som vi skal se i det neste kapittelet, stammet Schmitts misnøye fra forsøket på å kriminalisere angrepskrig og gjenintroduseringen av rettferdig krig. Med dette hadde undergravde man ordenen krigføring mellom suverene stater var bygd på. Grunnen til at man hadde beveget seg bort fra det europeiske statssystemet, kunne, ifølge Schmitt, spores tilbake til den moderne verdens politiske teologi, som sa at man klarte seg med en ide om en samlet menneskehet og om en sekularisert, dennesidig verden, noe Schmitt tok opp i sin kritikk av den tyske filosofen Hans Blumenberg:

They bring to light the classical case of a transposition of distinct concepts which has occurred within the systematic thought of the two – historically and discursively – most developed constellations of 'western rationalism': the Catholic church with its entire juridical rationality and the state of the *ius publicum Europaeum*, which was supposed to be Christian in even Thomas Hobbes' system. This understanding of the state has achieved, to date, the greatest rational 'progress' of humanity in the definition of war as it appears in the theory of international law: namely the distinction between the enemy and the criminal, and therefore the only possible basis for the theory of the neutrality of states in times of war between them. *That, for me, is part of my political theology and it indicates the paradigm shift in modernity.*²⁹⁶

Den moderne verden har et antimoderne opphav, mener Schmitt. Hobbes (og andre i det 17. og 18. århundre) hadde ifølge Schmitt overført tanken om Gud som verdens byggmester og arkitekt til den suverene kongemakten.²⁹⁷ Schmitts tanke er ikke helt uten grunn. Bodin skriver at fyrsten er i Guds bilde, mens Hobbes sammenligner Leviatanen med en dødelig gud.²⁹⁸ Absolutisme konge blir sett i analogi med den allmektige Gud. Selv om den suverene staten hadde sekularisert det europeiske samfunnet og gjort slutt på sekteriske konflikter, innebar ikke det slutten på kristendommen. Den suverene staten overholdt spenningen mellom tro og verdslig makt og fant en måte å forene disse på. Schmitts kritikk av det som kom etter *jus publicum Europeaum*, skyldtes ikke minst at den trodde at den kunne klare seg uten kristendommen og at man bygget på ideen om en samlet menneskehet, noe som ifølge Schmitt betyr slutten på det politiske. Som Neff skriver, hadde dette krigsbildet en hel del negative trekk: «There was, however, a darker side to this picture of moderate warfare. If this first era of modern statecraft was strikingly rational in its ethos, it was just as strikingly amoral. Indeed, from the standpoint of the new statecraft, the period might be known more aptly as the Age of Calculation than as the Age of Reason.»²⁹⁹ Neff beskriver det som en tid uten følelser, ideologier og moralisme, og hevder at det nye styresettet førte til utilitaristiske kalkuleringer av egne interesser, et tankesett som gjorde det tillatelig å monotont gli inn og ut av krig med jevne mellomrom. Dette krigsbildet vil de fleste ikke ta opp igjen, men for Schmitt vekket det nostalgi og var et fremskritt i forhold til det som kom før og senere.

²⁹⁶Schmitt, 2008b, s. 117-118.

²⁹⁷*Politisk Teologi*, i Schmitt, 2019b, s. 238-239.

²⁹⁸Bodin, 1992, s. 45 og Hobbes, 1996, s. 120.

²⁹⁹Neff, 2005, s. 90.

Kapittel 7. Verden uten nomos: Liberalismes manglende orden

7.1. Angrepskrig og offentlig mening

Den gamle europeiske ordenen hadde et ikke-diskriminerende krigsbegrep. Stater kunne gå til krig uten å bli straffet for det. Når en stat gikk til krig mot en annen stat, var det krig mot en rettmessig fiende, *justis hostis*. Reglene for statlig krigføring gjaldt frem til slutten av første verdenskrig, mente Schmitt. Dette betydde at angrepskrig ikke ble regnet for å være en forbrytelse: Man anerkjente den andre staten som suveren og så på den andre staten som en likeverdig, rettmessig motstander som hadde rett til å gå til og føre krig.³⁰⁰ Krigsforbrytelser eksisterte, men dette var forbrytelser som forekom i krigen og som stred mot krigens regler. Lovene man følger i løpet av krigføring, nevner Schmitt, gjaldt lover for krigføring på land, havrett og behandling av krigsfanger.³⁰¹ Ut fra Schmitts utvalg, ser man at krig ikke var en lovløs handling. Som Neff skriver, var krig en rettsinstitusjon, og man hadde et rammeverk av regler som kunne anvendes på krigen, noe som innebar: «[...] a view of war as a new mode of existence, a new moral and legal universe that was wholly at odds with the state of peace. A state of war, on this view, was the legal framework within which individual acts of hostility took place – with the state of war consisting of the framework rather than of the acts.»³⁰² Rammeverket var allment akseptert. Neff omtaler dette som et laissez-faire perspektiv på krig: Det var ikke ulovlig å føre krig, det var en akseptabel måte å løse problemer mellom stater, men man måtte følge visse regler når man førte krig.³⁰³ Schmitt mente at den gamle europeiske ordenen var bygget på suverenitet.

Når angrepskrig blir sett på som en kriminell handling, får dette konsekvenser for statlig suverenitet. De gamle reglene for krig forutsetter at krig er tillatt og at begge sider har rettferdigheten på sin side, men det moderne forsøket på å kriminalisere angrepskrig, fører til nye lover for krigføring som gikk mot reglene for krigføring i *Jus Publicum Europeum*.³⁰⁴ Et eksempel, for Schmitt, var at man prøvde å straffeforfølge og tildele den tyske keiseren, Vilhelm II av Tyskland (1859-1941), ansvaret for første verdenskrig. Denne tiltalen stred mot de gamle reglene for krig fordi stater, ikke individer (og grupper), gikk til og førte krig. Angrepskrig, som de seirende maktene ville at Vilhelm II skulle stå til ansvar for, var ikke en forbrytelse og man fengslet ikke og forsøkte ikke å stille statsoverhoder til ansvar for krig: «The enemy was *justis hostis*, i.e., he was distinguished from a criminal.»³⁰⁵ Man hadde rett til å spørre om erstatninger, men dette var del av krigsforliket. Anklagen mot Vilhelm II lot man også falle.

Likevel hadde man, ifølge Schmitt, åpnet for tanken om at angrepskrig kunne være straffbart. For Schmitt var det hos deler av den amerikanske offentligheten, som hadde et moraliserende syn på krig, så på angrepskrig som en forbrytelse og ville gjøre det til en straffbar handling.³⁰⁶ Denne holdningen var ikke uten virkning. At Tyskland måtte betale erstatning i form av krigsgjeld, ikke kunne ruste opp og måtte ta ansvar for krigen, var ifølge Schmitt et tegn på et slikt meningsskifte. Denne holdningen til krig hadde blitt mer

³⁰⁰Schmitt, 2006, s. 259.

³⁰¹Ibid, s. 261.

³⁰²Neff, 2005, s. 177.

³⁰³Ibid, s. 201.

³⁰⁴Schmitt, 2006, s. 261-262.

³⁰⁵Ibid, s. 263.

³⁰⁶Ibid, s. 266.

utbredt i mellomkrigstiden, mente Schmitt. Angrepskrig ble sett på som en handling stater ikke kunne ty til og ble ansett for å være en kriminelt straffbar handling.³⁰⁷

Et vendepunkt var, mente Schmitt, Genèveprotokollen fra oktober 1924. Tanken bak protokollen var at alle internasjonale tvister skulle legges frem foran en internasjonal domstol. De som nektet megling, ville blitt anset som en angriper og fått sanksjoner innført mot seg. Schmitt anså det som betydningsfullt at protokollen hadde blitt til på initiativ fra den amerikanske historieprofessoren James T. Shotwell (1874-1965). Protokollen kunne bli sett på som et typisk amerikansk prosjekt og viste at den amerikanske offentligheten grep inn og forsøkte å kontrollere europeiske anliggender.³⁰⁸ Siden USA ikke var medlem av Folkeforbundet, ville ikke Genèveprotokollen gjelde for USA. Europeiske stater måtte føye seg etter amerikansk offentlig mening, uten en tilsvarende påvirkning fra europeisk hold. I lys av et slikt asymmetrisk forhold, var det ikke underlig at europeiske stater nølte med å vedta protokollen. For de europeiske statene var det fremdeles bedre å holde fast ved de juridiske standardene man hadde etablert i den europeiske folkeretten.³⁰⁹

Schmitt ser på skillet mellom den amerikanske offentlighetens mening og de gamle juridiske standardene når han analyserer kriminaliseringen av angrepskrig. Å forby krig og kriminalisere angrepskrig, var et ønske i store deler av den amerikanske offentligheten, og ble sett på som en mulig løsning, men et blikk på den europeiske folkeretten viste, ifølge Schmitt, at dette var et spørsmål som var vanskelig å løse.³¹⁰ At krig var et moralsk problem, førte ikke nødvendigvis til at man var i stand til å utvikle juridiske standarder som kunne løse problemene forbundet med krig. Å angripe, angrepskrig og krigens urettferdighet kan, ifølge offentlig mening, virke som det samme, men når det kommer til kriminalisering av angrepskrig, har man å gjøre med tre forskjellige handlinger.³¹¹ Ifølge Schmitt viser skillet mellom å angripe noen og angrepskrig til en slik forskjell. Når en stat angriper en annen stat og invaderer dens territorium, er det snakk om angrepskrig og de fleste vil tenke at dette er en form for aggressiv og uprovosert krigføring. Men selv om en stat angrep en annen stat, betyr ikke det at den første staten bestandig vil befinne seg i angrepsposisjon. Den andre staten kan være i stand til å komme med et vellykket forsvar og slå tilbake. Angriperen befinner seg nå i forsvarsposisjon, konflikten har endret karakter og kan gjøre det i fremtiden. I krig kan det være vanskelig å skille mellom hvem som angriper og hvem som forsvarer. Den angrepne staten kan ende opp med å føre en aggressiv krig og slå enda hardere tilbake. Samtidig er det vanskelig å forby et aggressivt forsvar siden de aller fleste vil støtte selvforsvar. Man kan forestille seg situasjoner hvor forsvar fører til urettferdighet.

Dette er skiller som Schmitt mener at jurister er klar over og som et moralsk syn på krig ikke vil eller er i stand til å ta inn over seg.³¹² Juristene er klar over, slik vi så ved Schmitts analyse i forrige kapittel, at de juridiske abstraksjonene som gjaldt i krigføring mellom europeiske stater, var et resultat av måten man tenkte statlig suverenitet på. Når man vil kriminalisere angrepskrig, skyldes det at offentlig mening oppfatter krig som urettferdig og at man har et ønske om å avskaffe krig som en måte å løse internasjonale problemer på. Men Schmitt mener at man kan ha gode grunner til å angripe en annen stat. Når man vil kriminalisere angrepskrig, er dette et problem som man, ifølge Schmitt,

³⁰⁷Ibid, s. 270.

³⁰⁸Ibid, s. 271-272.

³⁰⁹Ibid, s. 272.

³¹⁰Ibid, s. 273.

³¹¹Ibid.

³¹²Ibid, s. 278.

ikke vil forholde seg til. De som vil løse angrepskrigen som problem må løse problemet med politikk blant nasjoner, i Schmitts betydning av det politiske som distinksjonen mellom venn og fiende. Hvis man ikke skaper internasjonale institusjoner som gjør at stater står til ansvar for andre stater og menneskeheten mer generelt, nytter det ikke å sette opp et rettssystem som forbyr angrepskrig: «All efforts to abolish war immediately are thrust into the context of three great substantive problems, which are more political than juridical if one chooses to make a distinction between juridical and political: security, disarmament, and peaceful change.»³¹³ En ny folkerett må forankres i overnasjonale institusjoner i stand til å regulere mellomstatlige forhold.

Den europeiske folkeretten er klar over at stater fører sin egen politikk og at man forholder seg til statlig suverenitet. I suverenitetsbegrepet lå det en tanke om stater hadde rett til å føre krig. At man har en rett til å føre krig, er skilt fra tanken om krigens rettferdighet.³¹⁴ Krig kan være et moralsk problem og forferdelig onde, men Schmitt mente at man hadde gode grunner til å forholde seg til de juridiske standardene man hadde utviklet i den europeiske folkeretten. Det er skillet mellom rett og rettferdighet som offentlig mening, ifølge Schmitt, ikke forstår.³¹⁵ En kriminalisering av angrepskrig vil medføre, i Schmitts mening, at man beveger seg bort fra de prinsippene som gjaldt i *Jus Publicum Europeum*. Hvis man vil bevege seg bort fra den europeiske folkeretten, må man ha andre prinsipper som og internasjonale institusjoner som håndhever den nye folkeretten. En løsning, mener Schmitt, er at man går fra en tanke om at begge stater har retten på sin side og istedenfor tenker seg at man har overnasjonale institusjoner som står over statene.³¹⁶ Kriminalisering av angrepskrig betyr, mener Schmitt, at man går fra en orden bygd på statlig suverenitet til en orden hvor man forholder seg til institusjoner med internasjonal autoritet. Folkeforbundet var et forsøk på dette, men var et mislykket forsøk, mente Schmitt, siden Folkeforbundet ikke klarte å løse problemene mellom stater som førte til krig i mellomkrigstiden: Opprustning og sikkerhet, revisjonisme og anti-revisjonisme.³¹⁷ I Folkeforbundet hadde man utarbeidet komplekse rettslige formuleringer som skulle avskaffe krig, men ifølge Schmitt sto man overfor en rekke underliggende problemer som ingen hadde gode løsninger på. Det som manglet i mellomkrigstiden, var det som hadde eksistert før krigen: En stabil og felles europeisk orden som kunne løse europeiske problemer.

7.2. Kriminalisering av angrepskrig og amerikansk utenrikspolitikk

Hvis man skal lykkes med å kriminalisere angrepskrig, må man erstatte det europeiske statssystemet. Et tegn på dette finner Schmitt i undertegnelsen av Briand-Kellogg-pakten (også kjent som Parispakten).³¹⁸ Denne avtalen sa at stater ikke skulle bruke krig til å løse tvister og konflikter som hadde oppstått mellom partene som hadde skrevet under på avtalen (USA, Sovjetunionen, og flere europeiske stater, blant de Tyskland, hadde skrevet under på avtalen). Briand-Kellogg-pakten ble senere brukt som grunn i tiltalen for forbrytelser mot freden i Nürnbergprosessen. Schmitt satte Briand-Kellogg-pakten i forbindelse med amerikansk utenrikspolitikk og Briand-Kellogg ble, ifølge Schmitt, brukt til å begrunne amerikanske intervensjoner i verden: «However, American proponents of outlawing war were not dissuaded by this failure, and in 1928, in the Kellogg Pact, succeeded in making a formal condemnation, an abolition of war, a means of national

³¹³Ibid, s. 275.

³¹⁴Ibid, s. 277.

³¹⁵Ibid.

³¹⁶Ibid, s. 278.

³¹⁷Ibid.

³¹⁸Ibid, s. 279

policy. The Kellogg Pact changed the global aspect of international law.»³¹⁹ Å forby andre fra å ty til angrepskrig, samt å straffe stater, ble mulig som et mål i amerikansk utenrikspolitikk. Briand-Kellogg-pakten var, i Schmitts øyne, et tegn på at man hadde gått fra en verden ledet av europeiske stater og at man hadde gått over til en verdensorden hvor Europa var de underkastet de globale supermaktene, USA og Sovjetunionen. Fra nå av var verden delt mellom supermaktene, som avgjorde spørsmålet om krig og fred.³²⁰

Schmitt gjør denne forbindelsen eksplisitt når han knytter Briand-Kellogg-pakten til Stimson-doktrinen fra 1932. Doktrinen sa at USA ikke anerkjente internasjonale endringer i territorium som hadde skjedd ved bruk av angrepskrig og hadde blitt formulert i etterkant av den japanske okkupasjonen av Mandsjuria. For Schmitt viste doktrinen at det i amerikansk utenrikspolitikk var legitimt å ta stilling til territoriale endringer i verden: «It was a legal approval or disapproval of any change, in particular a territorial change, considered to be significant anywhere in the world. This position found its first authentic formulation in the Stimson doctrine, which was linked juridically to the 1928 Kellogg Pact.»³²¹

Stimson-doktrinen innebar en utvidelse av målene til amerikansk utenrikspolitikk. Det pekte mot en global tilstand hvor USA mente at det var i den amerikanske statens interesse å gripe inn i alle konflikter som stred mot dens nasjonale interesser.³²² Amerikansk makt hadde en global rekkevidde og kunne potensielt gripe inn hvor som helst i verden. Briand-Kellogg-pakten var, for Schmitt, måten man begrunnet amerikanske intervensjoner på. Dette førte til at man beveget seg bort fra reglene som hadde regulert krigføring i det europeiske statssystemet. USA godkjente ikke lenger krig i den gamle betydningen: Man så ikke lenger på krig som en duell mellom likeverdige parter og man så på angrepskrig som en forbrytelse.³²³ Territoriale endringer som skjer gjennom angrepskrig, trenger man ikke å anerkjenne fordi angrepskrig er en forbrytelse og det er rettfærdig å intervensjonere fordi man straffer forbrytere. Amerikansk utenrikspolitikk fikk med det både en moralsk og juridisk begrunnelse, mente Schmitt.

Denne tankegangen støttet USAs nye posisjon som verdensmakt. Tidligere amerikanske jurister og statsmenn hadde, ifølge Schmitt, sett på det som nødvendig å holde den vestlige halvkule, den nye verden, adskilt fra resten av verden, særlig Europa, den gamle verden. Denne tanken om isolasjon hadde, i løpet av mellomkrigstiden, skiftet til en forståelse om at man måtte intervensjonere hvis man skulle være i stand til å hindre anarki og beskytte egne interesser.³²⁴ Å beskytte sine interesser, innebar noe mer enn beskyttelse av eget territorium og interessesfære, ifølge Schmitt. USA kan ikke være isolert i den vestlige halvkule og løsrevet fra europeiske problemer. Den amerikanske staten måtte gripe inn hvis den skulle være i stand til å beskytte økonomiske interesser i utlandet.

Forsvaret av økonomiske interesser kunne bety intervensjoner hvor som helst i verden siden størrelsen på den amerikanske økonomien gjorde det mulig, for amerikanske forretninger, å være involvert og til stede hvor som helst i verden. Økonomisk makt endret forholdet mellom stat og økonomi, mente Schmitt, fordi verdensøkonomien krysset

³¹⁹Ibid.

³²⁰Ibid, s. 280.

³²¹Ibid, s. 306-307.

³²²Ibid, s. 307.

³²³Ibid.

³²⁴Ibid.

landegrenser.³²⁵ Man kan ikke ta lenger ta det for gitt at staten kontrollerer det økonomiske livet i territoriet og økonomiske interesser kan begrunne intervensjoner i andre staters territorium: «That is an important statement for the problem of the new *nomos* of the earth, especially if one bears in mind my comments on the *maxim cuius regio, ejus economia* and its highly modern reversal, *cujus economia, ejus regio*.»³²⁶ Økonomisk makt fører til en undergraving av statlig suverenitet og de som vil bygge en ny *nomos* for jorden må, ifølge Schmitt, være klar over at dette er et problem.

Amerikansk utenrikspolitikk blir, av Schmitt, sett på som en form for økonomisk imperialisme. Til forskjell fra tidligere, hadde USA bestemt seg for å spille en rolle på verdensscenen. I mellomkrigstiden hadde USA vaklet mellom økonomisk tilstedeværelse og politisk fravær, som var grunnet i tanken om at man kunne separere økonomi og politikk.³²⁷ USA var ikke medlem av Folkeforbundet, men utøvde allikevel en betydelig innflytelse over europeiske nasjoner i form av lån og støtte til europeiske nasjoner. Schmitt mente at USA, i løpet av andre verdenskrig, hadde forstått at det ikke holdt å utøve indirekte makt gjennom økonomiske kanaler og at man måtte gripe aktivt inn i verden.³²⁸ Den nye forståelsen av krig, utarbeidet av amerikanske jurister og statsmenn, begrunnet USAs posisjon som og forståelse av seg selv som verdensmakt: «Accordingly, in the international law praxis of American statesmen and jurists, the concept of recognition became a general act of approval that could be extended to any state of affairs, any event, any war, and any territorial change anywhere in the world.»³²⁹ At både USA og Sovjetunionen står for og representerer universalistiske ideologier (liberalistisk kapitalisme og kommunisme) som hevder å tale for menneskeheten, fører til en konkurranse om verdensdominans. Oppdelingen av Europa mellom øst og vest var for Schmitt et eksempel på dette.

Med det hadde man lagt fra seg andre alternativer, mente Schmitt. Før andre verdenskrig hadde Schmitt satt frem tanken om *Großraum* [store rom] og hadde forestilt seg at verden kunne deles opp i større blokker. Disse blokkene skulle bli styrt av en ledende makt innenfor blokken og fremmede makter, som tilhørte andre blokker, skulle holde seg i sin blokk og ikke gripe inn i andre *Großraum*.³³⁰ Schmitt hadde tidligere brukt denne tanken til å forsvare nazismens utenrikspolitikk. *Großraum* er derfor en ide med et problematisk opphav, men i *The Nomos of the Earth* var Schmitt forsiktig med å utelukke og nedtone de problematiske aspektene ved ideen. I dette verket brukte Schmitt ideen til å forestille seg en verden delt mellom *Großräume* og hvordan en slik oppdeling kunne utgjøre en ny verdensorden: «A combination of several independent *Großräume* or blocs could constitute a balance, and thereby could precipitate a new order of the earth.»³³¹ Schmitt mente at tilstanden som hadde oppstått etter andre verdenskrig ikke nødvendigvis var permanent. En ny oppdeling av jorden var mulig, mente Schmitt. Schmitts bilde av *Großräume*, i versjonen den dukker opp her, har inspirert og funnet bifall fra tenkere på høyre- og venstresiden i etterkrigstiden og har, utover på 2000-tallet og blitt brukt til å kritisere amerikansk utenrikspolitikk og amerikanskledet globalisering.³³² Schmitts tanke om *Großräume* har en antiuniversalistisk brodd og Schmitt forestiller seg homogene

³²⁵Ibid, s. 235.

³²⁶Ibid, s. 297.

³²⁷Ibid, s. 255.

³²⁸Ibid, s. 296-297.

³²⁹Ibid, s. 298.

³³⁰*The Großraum Order of International Law with a Ban on Intervention for Spatially Foreign Powers: A Contribution to the Concept of Reich in International Law*, i Schmitt, 2011, s. 88.

³³¹Schmitt, 2006, s. 355.

³³²Müller, 2003, s. 224-225.

blokker som styrer hver sin del av verden: «The third possibility, an equilibrium of several independent *Großräume*, is rational, if the *Großräume* are differentiated meaningfully and are homogeneous internally.»³³³ Teoretikere på høyresiden som vil forsvare sine partikulære nasjonale kulturer fra (amerikansk) liberalisme og som vil at staten skal fremme og håndheve det nasjonale fellesskapet og dens kulturelle homogenitet, er tro mot Schmitt når de bruker *Großraum* for å forsvare sine nasjoners posisjon i verden. Et *Großraum* vil være en egen del av verden, skjernet for uønsket innflytelse og kontroll.

Europas stilling etter andre verdenskrig viste at man foreløpig ikke kunne ha slike håp: «The contradictions stem from the unsolved problematic of a spatial development that is compelled either to make the transition to a *Großraum* and to find its place in a world of other recognized *Großräume*, or to transform the concept of war contained in traditional international law into a global civil war.»³³⁴ Grunnen til at Schmitt forestiller seg en global borgerkrig, er at både sosialisme og liberalisme setter økonomien i sentrum når de drøfter oppdelingen av verden: «Here is where socialism falls in with classical political economy and its liberalism. The core of liberalism, both as a science of society and as a philosophy of history, also is concerned with the sequence of production and distribution.»³³⁵ Hvem som lager hva og hvem som skal få hva, er nøkkelspørsmål, mener Schmitt, for både sosialismen og liberalismen. Selv om sosialismen og liberalismen er uforenelige ideologier, er de, mener Schmitt, enige om at økonomien er kjernen i politiske konflikter.

Likevel står det mer på spill, ifølge Schmitt, enn økonomien. Det økonomiske peker mot en historiefilosofi. Dette blir tydelig i Schmitts diskusjon av Karl Marx og hans historiesyn. Marx var ikke bare en moralsk kritiker av kapitalismen, han hadde også et bilde av historien og tenkte at historien beveger mot proletariatet seier, og at proletariatet erstatter borgerskapet og tar over borgerskapets produksjonsmidler: «The philosophical dialectic of the development of world history is the same as that which provides the side of coming things with the great historical right to appropriate what, in theory, they already have.»³³⁶ Marx så, ifølge Schmitt, ikke bare hva som var feil med kapitalismen, men spådde samtidig hvilken retning historien kom til å ta. Liberalismen hadde også en historiefilosofi, men grunnsteinen i liberalismen var frihet: «Liberalism is a doctrine of freedom, freedom of economic production, freedom of the market, and, above all, the queen of all economic freedoms, freedom of consumption.»³³⁷ Felles for begge ideologier var en visjon av hva økonomien var til for og rollen økonomien hadde i historien. Begge ideologier hadde til felles at de ikke så noe annet valg enn økonomien. Det var på det økonomiske planet at både sosialismen og liberalismen, for Schmitt, fant meningen med historien.

I et tidligere skrift, skrevet før andre verdenskrig, hadde Schmitt sett på liberalismen og sosialismen som metafysiske system og denne kritikken tar han nå opp igjen. Om liberalismen skriver Schmitt: «Det er nødvendig å se på liberalismen som et konsekvent, omfattende og metafysisk system.»³³⁸ Liberalismen er forankret i parlamentet: «Parlamentet er følgelig det stedet hvor fornuftpartiklene samler - spredt og ujevnt fordelt blant menneskene - samler seg og bringer den offentlige makt under

³³³Schmitt, 2006, s. 355.

³³⁴Ibid, s. 296.

³³⁵Ibid, s. 331.

³³⁶Ibid, s. 334.

³³⁷Ibid, s. 331.

³³⁸*Parlamentarismens Svanesang*. Inkludert i Schmitt, 2019b, s. 113.

kontroll.»³³⁹ Tilsvarende finner marxismen sin forankring i historiefilosofi: «Det vil da bli klart at det her foreligger en bestemt metafysisk evidens, som fører til bestemte sosiologiske konstruksjoner og til et rasjonalistisk diktatur.»³⁴⁰ De to systemene tar for gitt og har som trosartikkel at det politiske dreier seg om det økonomiske. Begge ideologier skiller seg fra den europeiske statsordenen, hvor suverenitet står i sentrum.

I et annet skrift hadde Schmitt sett på fascismen som et alternativ til både sosialismen og liberalismen. Det var ikke bare fascismens evne til å vekke massenes entusiasme gjennom nasjonale myter som appellerte til Schmitt. Fascismen unngikk, ifølge Schmitt, å ta stilling for enten arbeidsgivere eller arbeidere og stilte seg over konfliktene som splittet det moderne samfunnet. Den fascistiske staten, ledet av en sterk leder, var en høyere tredje som sto over og forente det nasjonale fellesskapet.³⁴¹ Den fascistiske staten ble sett i forlengelse av europeisk historie og videreførte en eldre statstradisjon. Den viste til en form for synlig, offentlig lederskap og videreførte en forestilling om makt som konkret og håndgripelig, en forestilling med, hevdet Schmitt, dype røtter i europeisk historie og som man kan gjenfinne i renessansen, barokken, og Hegels statsteori.³⁴² Fascisme var ikke lenger et alternativ etter krigen, men det viser til en leting etter alternativer fra Schmitts side. At økonomi og private foretagender kunne være det høyeste målet i livet, ble ikke akseptert av Schmitt. Et av målene med Schmitts tenkning, var derfor å finne et metafysisk system som kunne være et alternativ til liberalismen og sosialismen. Til forskjell fra Sorel, som Schmitt mente hadde gjort klassekampen til den sentrale historiske myten, hadde fascismen innsett: «[...] at den sterkeste myten ligger i det nasjonale.»³⁴³

Mange av de trekkene som, for Schmitt, er appellerende ved fascismen, kan man gjenfinne i bildet Schmitt ga av europeiske monarker i forrige kapittel. Jeg hevder ikke at de er identiske, men jeg vil hevde at det er typisk for det Schmitt ser etter når han vil finne en alternativ politisk retning i den moderne verden: En autoritær løsning som kan hevde å representere folket og nasjonen. At det finnes personer som kan hevde å representere staten, er for Schmitt det man behøver hvis en stat skal eksistere: «There is, therefore, no state without representation because there is no state without state form, and the presentation of the political unity is an intrinsic part of the form. In every state, there must be persons who can say, L'Etat c'est nous.»³⁴⁴ Referansen til Ludvig XIV viser at den monarkiske staten var en form for politisk fellesskap. Som vi så i forrige kapittel spilte monarken flere offentlige roller: Han skulle føre krig, beskytte riket fra fremmede fiender og sikre fred og ro innad i riket.

Allikevel finnes det et hovedtrekk som skiller moderne autoritære retninger fra den tidligere kongemakten: Alle moderne politiske styresett må ha demokrati som grunnlag. Demokrati er den eneste måten å oppnå legitimitet på: «*Democratic legitimacy*, by contrast, rests on the idea that the state is the political unity of a people. The people are the subject of every definition of the state; the state is the political status of a people.»³⁴⁵ Å representere folket er nødvendigvis hvis man skal ha en stat. Schmitt ser heller ingen motsigelse mellom et moderne diktatur og demokrati: «Bolsjevismen og fascismen derimot er, som ethvert diktatur, riktignok antiliberale, men ikke nødvendigvis

³³⁹Ibid.

³⁴⁰Ibid, s. 134.

³⁴¹*Wesen und Werden des faschistischen Staates* [1929]. Inkludert i Schmitt, 1940, s. 112-113.

³⁴²Ibid.

³⁴³*Parlamentarismens Svanesang*, i Schmitt, 2019b, s. 115.

³⁴⁴Schmitt, 2008a, s. 241.

³⁴⁵Ibid, s. 138.

antidemokratiske. I demokratiets historie finnes det flere diktaturer, cæsarismer og andre eksempler på påfallende metoder for å forme folkets vilje og skape homogenitet på, uvanlige sådanne for det forrige århundrets liberale tradisjoner.»³⁴⁶ Liberalismen var derfor ikke det eneste demokratiske styresett, diktaturet kunne også være et alternativ.

Moderne styresett, hvis de skal oppfattes som legitime, må derfor styre på vegne av folket: «Interessen retter seg følgelig mot hvordan folkeviljen blir dannet og formet; troen på at all makt kommer fra folket, får en lignende betydning som troen på at all makt hos øvrigheten kommer fra Gud.»³⁴⁷ Denne referansen til Gud er ikke tilfeldig. Når Schmitt vil forklare hvor dette behovet for å grunne moderne styresett på folkets vilje, trekker han frem politisk teologi: «En vitenskapelig betraktning av demokratiet blir nødt til å begi seg inn på et spesielt område, som jeg har gitt betegnelsen politisk teologi.»³⁴⁸ I *Politisk Teologi* hadde Schmitt sett på hvordan endringer i metafysikk førte til nye begrunnelser for stats- og rettslæren. I det 19. århundre, hevder Schmitt, oppsto det en immanensmetafysikk som man ifølge Schmitt kan se ikke bare politiske og statsrettslige teorier i lys av, men alle tanker og forestillinger fra og med det 19. århundre.³⁴⁹ Schmitt kan skrive følgende om Tocquevilles bok om demokratiet: «Tocqueville kunne ennå i sin skildring i av det amerikanske demokratiet fremheve: I den demokratiske tenkning svever folket over hele det statlige liv som Gud over verden, som alle tings årsak og ende, fra hvem alt utgår og vender tilbake.»³⁵⁰ Den samme Tocqueville hadde skrevet at demokratiets fremmarsj i verden var uunngåelig: «To wish to arrest democracy would then seem tantamount to a struggle against God himself, and nations would have no choice but to accommodate to the social state imposed on them by Providence.»³⁵¹ Denne følelsen av uunngåelighet er delt av Schmitt. Det er han heller ikke alene om. John Dunn skriver at demokrati er den vestlige sivilisasjonens politiske kjerne, noe som understreker hvor utbredt denne oppfatningen er i dag.³⁵²

Den utbredte oppfatningen om at demokratiet er den eneste legitime måten å begrunne et politisk styresett på, fører til, for Schmitt, en revurdering av hvilke styresett man kan forvente i den moderne verden. Siden kongemakt ikke lenger er mulig, trenger man en ny form for styresett som opprettholder Schmitts forståelse av det politiske: «When the concern is the defense of political, Schmitt is resolved to consider revolutionary forces also as possible 'restrainers,' and to the extent that is aimed at liberalism, he is, as things stand today, that is, after the caesure of the First World War, even prepared to get involved to a point with democracy.»³⁵³ Som et alternativ til liberalismen, som negerer det politiske, er Schmitt villig til å støtte autoritære statsløsninger. Den eneste måten et slikt styresett kan begrunnes på, er ved å være en form for demokrati, et diktatur som representerer folket. Hvis Schmitt griper til slike tanker, skyldes det at man har gått vekk fra den absolutte fyrstens makt og nå må forholde seg til folkets allmenvilje i etterkant av Rousseau (fra suveren til folkesuverenitet). I sin forfatningslære peker Schmitt på skillet mellom kongelig absolutisme og folkesuverenitet.³⁵⁴ Schmitt referer til Emmanuel-Joseph Sieyès (1748-1836) sitt utsagn når han skal forklare den moderne forfatningens opphav: «But how, in the light of this, is it possible to claim that the nation itself ought to have

³⁴⁶Parlamentarismens Svanesang, i Schmitt, 2019b, s. 94.

³⁴⁷Ibid, s. 110.

³⁴⁸Ibid.

³⁴⁹Politisk Teologi, i Schmitt, 2019b, s. 240.

³⁵⁰Ibid.

³⁵¹Tocqueville, 2004, s. 7.

³⁵²Dunn, 2005, s. 14.

³⁵³Meier, 2011, s. 139.

³⁵⁴Schmitt, 2008a, s. 140.

been given a constitution? The nation exists prior to everything; it is the origin of everything. Its will is always legal. It is the law itself.»³⁵⁵ Ifølge Sieyès innebar dette at regjeringens makt kom fra og var avhengig av folket. Følgende utsagn er åpenbart inspirert av Sieyès sine tanker: «The people, the nation, remains the origin of all political action, the source of all power, which expresses itself in continually new forms, producing from itself these ever renewing forms and organizations. It does so, however, without ever subordinating itself, its political existence, to a conclusive formation.»³⁵⁶

For Schmitt er det et problem at de to ledende ideologiene etter andre verdenskrig, liberalismen og sosialismen, retter fokuset mot økonomien og ser på økonomi som livets mål og mening. Representasjon av folket er ikke mulig i den økonomiske sfæren: «Representation can occur only in the public sphere. There is no representation that occurs in secret and between two people, and no representation would be a 'private matter.' In this regard, all concepts and ideas are excluded that are essentially part of the spheres of the private, of private law, and of the merely economic.»³⁵⁷ I etterkrigstiden kommer ikke Schmitt med håndfaste forslag til liberalismen og sosialismen. Men kritikken av de to ledende moderne politiske ideologiene forblir i Schmitts tenkning. *Jus Publicum Europeum*, som dreier seg om offentlig rett mellom europeiske stater, utgjør i den forstand en standard som brukes til å evaluere og forstå endringene som har skjedd siden andre verdenskrig.

Den europeiske statsordenen var ikke lenger gyldig, ifølge Schmitt. Men den gamle europeiske ordenen og dens regler for krigføring var en standard som man kunne bedømme etterkrigstidens politiske orden, delt mellom USA og Sovjetunionen, og de reglene som gjaldt for etterkrigstidens krigføring. Schmitts kritikk rammer både liberalismen og sosialismen siden han setter likhetstrekk og trekker forbindelser mellom ideologiene: «With his attack, Schmitt does not take a stand for the old but for the right faith. From this position he believes he can strike liberalism and Marxism with one blow and even identify the latter as a mere 'case of the application of the liberal way of thinking proper to the nineteenth century.'»³⁵⁸ Schmitts posisjonering i motsetning til liberalismen og sosialismen, gjorde det mulig å kritisere troen på fremskritt og utvikling man fant hos begge ideologier: «Insofar as he fights against the heretical dogma of the final victory of economic, industrial, and technological progress over the political, he aims at the center of faith for both, true to the principal that 'every utterance on the spiritual level has, consciously or unconsciously, a dogma - orthodox or heretical - as its premise.»³⁵⁹ Dette var viktig for Schmitt siden man i etterkrigstiden hadde valget mellom to supermakter som sto for ideologier som hevdet å representere menneskeheten. Implikasjonene av dette blir tydeligere når vi ser på hvordan supermaktene konkurrerer om verdensherredømme og hvordan moderne kriger føres. Den gamle europeiske statsordenen hadde gått i oppløsning, ifølge Schmitt, men dens historie viste hvordan man kunne innhenge krig, et trekk Schmitt ikke fant i moderne krigføring. Etterkrigstidens orden var delt mellom to supermakter og denne ordenen hadde egne regler for krigføring (mer om dette snart). Det var også en orden hvor man, ifølge Schmitt, kunne se for seg en situasjon hvor en av partene seiret og hvor en av supermaktene ville være i en posisjon til å forene verden i en verdensstat.³⁶⁰

³⁵⁵Sieyès, 2003, s. 136.

³⁵⁶Schmitt, 2008a, s. 128.

³⁵⁷Schmitt, 2008a, s. 242.

³⁵⁸Meier, 2011, s. 62.

³⁵⁹Ibid, s. 62-63.

³⁶⁰Schmitt, 2006, s. 354.

Det man konkurrerte om hadde også endret seg, mente Schmitt. Når liberalismen og sosialismen tenkte over hvordan man skulle dele opp den industrielle økonomien og formålene teknologi skulle tjene, glemte man samtidig den opprinnelige oppdeling av jorden som Schmitt la i ordet *nomos*.³⁶¹ Tidligere konflikter hadde vært en konflikt om landjord, men dette var av sekundær betydning for de moderne ideologiene. Det viktige her var valget av økonomisk system og kontrollen over industriell teknologi og produksjonsmidler. Spørsmålet ble hvordan man skulle tilegne seg den moderne industrien. Fordi økonomi og industri er til stede overalt på jorden, har man, ifølge Schmitt, å gjøre med en ny form for imperialism, en intens økonomisk imperialism: «If the essence of imperialism lies in the precedence of appropriation before distribution and production, then a doctrine such as expropriation of the expropriators is obviously the strongest imperialism, because it is the most modern.»³⁶² Konflikten mellom ideologiene var kampen om økonomisk kontroll. Det var en altomfattende konflikt som førte til en altomfattende form for imperialism, bedrevet av både revolusjonære ledere og liberale statsmenn.

7.3. Gjenintroduisering av rettferdig krig

Av spesiell interesse for Schmitt var den nye forståelsen av krigføring som hadde blitt introdusert av amerikanske jurister og statsmenn. Som vi har sett, hevder Schmitt at i amerikansk utenrikspolitikk, i etterkant av Briand-Kellogg-pakten og Stimson-doktrinen, blir de som bruker angrepskrig til å løse internasjonale problemer og til å tilegne seg territorium, sett på som forbrytere. De som utfører slike krigshandlinger, blir ikke anerkjent som legitime stater av USA. Schmitt siterer en offisiell uttalelse skrevet av høyesterettsdommeren Robert H. Jackson (1892-1954) som sa at USA hadde beveget seg bort det 19. århundres ideer om krig og at man istedenfor hadde omfavnet eldre og bedre prinsipper.³⁶³ De eldre prinsippene som det refereres til, er tanken om rettferdig krig. Den eldre tanken om krig har erstattet prinsippene som gjaldt i *Jus Publicum Europaeum*. Stimson-doktrinen har også blitt sett på som en formulering av prinsippene for rettferdig krig.³⁶⁴ Schmitt mener at denne oppfatningen er utbredt blant amerikanske jurister og statsmenn i løpet av og i etterkant av andre verdenskrig.

Men det betyr ikke, sier Schmitt, at man har gjenopplivet middelalderens tanke om rettferdig krig. Schmitt er både enig og uenig med de som ser på de nye reglene for krigføring som en ny-rettferdig krigsorden.³⁶⁵ Funksjonen som gjenoppdagelsen av den rettferdige krigens prinsipper spiller i Schmitts historie, er at disse tankene, til forskjell fra middelalderen, blir brukt til å fordømme angrepskrig: «By contrast, the present theory of just war aims to discriminate against the opponent who wages unjust war. War becomes an 'offense' in the criminal sense, and the aggressor becomes a 'felon' in the most extreme criminal sense: an outlaw, a pirate.»³⁶⁶ Statene som fører angrepskrig og som forsøker å bruke krig til å avgjøre internasjonale uoverensstemmelser, er ifølge dette synet forbrytere og kan behandles som kriminelle. Schmitt nevner at de som bryter fredens lover, er kriminelle og fredløse som befinner seg utenfor det siviliserte samfunnet. At man begynte å se på krig som en kriminell handling, har blitt tolket ut ifra tanken om at fred er den vanlige tilstanden til mennesket og at krig er unormalt og antisosialt, en tanke som var utbredt blant moderne eksponenter av rettferdig krig.³⁶⁷ Allikevel var det en forskjell,

³⁶¹Ibid, s. 334.

³⁶²Ibid.

³⁶³Ibid, s. 297-298.

³⁶⁴Neff, 2005, s. 296.

³⁶⁵Ibid, s. 316-317.

³⁶⁶Schmitt, 2006, s. 122.

³⁶⁷Neff, 2005, s. 336.

mente Schmitt. Man hadde ikke gjenopplivet middelalderens moralteologi og dens forestilling om rettferdig krig.³⁶⁸ Innenfor middelalderens moralske teologi og spirituelle orden hadde tanken om rettferdig krig hatt en plass i en konkret orden. Korstoget, som vi så i kapittel 5, som ingen moderne statsmenn ville erklært i bokstavelig forstand, var et eksempel på den spesifikke meningen rettferdig krig hadde i middelalderen.

Den moderne bruken av tanken om rettferdig krig tydet på noe annet, mente Schmitt. At man omtaler de som tyr til angrepskrig som kriminelle og pirater er talende siden pirater, opp gjennom tidene, har blitt sett på som fiender av menneskeheten: «The disturbers of the order created thereby sank to the level of common criminals. The pirate was declared to be an enemy of the human race (*hostis generes humani*). This meant that he was ostracized and expelled, stripped of his rights, and made an outlaw by the rules of the sea empire.»³⁶⁹ Piraten, som fiende, skiller seg fra både forestillingen om den rettmessige fienden og middelalderens krig mot hedninger og vantro. At man ser på fienden som pirater og kriminelle, peker mot en annen oppfatning av fienden som man fører krig mot. Rettferdig krig ble ikke ført mot andre stater som ble oppfattet som rettmessige fiender. Rettferdig krig føres mot forbrytere som skal straffes og dette er grunnen, ifølge Schmitt, at moderne krigføring blir til en form for politi- og straffeaksjoner.³⁷⁰ Målet med moderne krig, som støtter seg på tanken om rettferdig krig, blir å uskadeliggjøre de som handler mot menneskehetens interesser: «He has committed an offense in the criminal sense: the crime of aggression, le crime de l'attaque. Thus, the action taken against him is no more war than a police action against a gangster.»³⁷¹ Dette fører til at oppfatningen av den andre staten som rettmessig fiende forvitrer.

Men selv om moderne krig blir sett på som politiaksjoner, betyr ikke det at det stemmer, mener Schmitt. Tanken om rettferdig krig ble til i en tid før stater og passer ikke på en internasjonal orden befolket av stater: «Should this doctrine be abandoned today? After several hundred years of rationalization in thinking about relations among states, it is not easy to return to a pre-state doctrine.»³⁷² For å forstå hvorfor Schmitt hevder dette må vi se på det han skrev i *Begrepet om det Politiske*. Schmitt skrev der at en politisk enhet forutsetter muligheten for fiende, noe som betyr at andre politiske enheter også eksisterer.³⁷³ En stat forutsetter eksistensen av andre stater og siden man ikke finner en politisk enhet som omfatter hele menneskeheten, kan man omtale det politiske universet som et pluriversum. Dette utelukker samtidig forestillingen om en verdensstat.³⁷⁴ I det øyeblikket en slik politisk enhet oppstår vil man, ifølge Schmitt, samtidig avskaffe det politiske fordi man utvisker skillet mellom venner og fiender. Schmitt sier at man har fått et kvasi-teologisk fiendebilde, noe som utvilsomt skyldes at man kjemper for menneskeheten, som har erstattet Gud.³⁷⁵ De som påkaller menneskeheten, kan fremstille seg som menneskehetens krigere.

Men påkallelsen av menneskeheten fra begge supermakter, spiller likevel en rolle, mener Schmitt. Menneskeheten i seg selv kan ikke føre krig siden den, på jordkloden, ikke har noen fiender, men menneskeheten som begrepet kan, som alle begreper, misbrukes

³⁶⁸Schmitt, 2006, s. 122.

³⁶⁹Ibid, s. 44.

³⁷⁰Ibid, s. 123.

³⁷¹Ibid, s. 124.

³⁷²Ibid, s. 122.

³⁷³Schmitt, 2007, s. 66.

³⁷⁴Ibid, s. 70.

³⁷⁵Schmitt, 2006, s. 124 og Dunn, 1996, s. 141.

og anvendes i egen sak som propagandamiddel.³⁷⁶ Ved å hevde at man kjemper for menneskeheten, kan man diskriminere mot og demonisere de fiendene man har: «'Menneskeheten' er et særdeles anvendelig ideologisk instrument for imperialistiske ekspansjoner, og i sin etisk-humanitære form et yndet fremkomstmiddel for økonomisk imperialisme. For dette saksforhold har Proudhons formulering fortsatt gyldighet, litt modifisert lyder den: Den som sier menneskehet vil bedra.»³⁷⁷ Bruken av menneskeheten passer til og er typisk for den økonomiske imperialismens tidsalder. Å sette sine fiender utenfor menneskeheten, som fiender av menneskeheten, er et nyttig propagandamiddel. Det er ingen som kjemper for menneskeheten, men bruken av menneskeheten fungerer i en propagandaoperasjon hvor supermaktenes mål er å sette i gang en global borgerkrig.³⁷⁸

At menneskeheten som sådan ikke har noen fiender, holder Schmitt fast ved gjennom forfatterskapet. Til og med de sletteste mennesker, mener Schmitt, tilhører menneskeheten.³⁷⁹ Dette inkluderer morderen, mener Schmitt, også de man regner for å være onde, må ses på som en del av menneskeheten og kan sies å ha et krav på et minimum av menneskerettigheter. Det er først når man begynner å diskriminere innad i menneskeheten, gjennom å trekke frem den andres negative og påståtte umenneskelige sider, at man gjør den andre til en ikke-person som lever et verdiløst liv man burde ødelegge.³⁸⁰ Slike utryddelsesaksjoner er den egentlige funksjonen til bruken av menneskeheten: «It is merely the execution of justice and, ultimately, with the modern transformation of penal law into social pest control, only a measure taken against a parasite or trouble-maker: against a perturbateur who is disarmed with all the means of modern technology, e.g., rendered harmless by a police raid.»³⁸¹ At man straffet de som var under en og utryddet verdiløse liv, var for Schmitt det som gjorde moderne krigføring så grusomt sammenlignet med tidligere former for krigføring.

Schmitt var opptatt av å avmaskere det han oppfattet som et bedrag. Mens Schmitt levde, var verden fremdeles delt mellom de to supermaktene. De to supermaktene var heller ikke, påpekte Schmitt, klare til eller interessert i å oppgi den hegemoniske makten de hadde oppnådd.³⁸² All snakk om å oppgi atomvåpen eller en deling av makt med resten av menneskeheten, var absurde forslag uten forankring i virkeligheten og gjorde at man misforsto etterkrigstiden stormaktspolitikk, ifølge Schmitt. Det gamle europeiske statssystemet hadde gått i oppløsning, men man forholdt seg fremdeles til en adskilt og splittet menneskehet. Koskenniemi hevder at Schmitts kritikk stammer fra en motforestilling mot det som ses på som en bedragerisk universalisme: «He did not attack the liberal powers because of their universalism but because of their false and nihilistic universalism.»³⁸³ Dette er universalisme i selvrettferdiggjørelsens tjeneste og blir en måte å kontrollere andre på, mener Schmitt. Schmitt sier at menneskeheten har blitt til et asymmetrisk begrep fordi det brukes til å introdusere dype ulikheter innad i menneskeheten og kan brukes til å sette noen, om enn bare i forestillingen, utenfor menneskeheten.³⁸⁴

Schmitts drøfting av menneskeheten som asymmetrisk begrep, trekker på artikkelen til den tyske historikeren Reinhart Koselleck (1932-2006), *The Historical-*

³⁷⁶Schmitt, 2007, s. 67.

³⁷⁷Ibid.

³⁷⁸Schmitt, 2006, s. 296.

³⁷⁹*Die legale Weltrevolution* [1978]. Inkludert i Schmitt, 2019a, s. 935.

³⁸⁰Ibid.

³⁸¹Schmitt, 2006, s. 124.

³⁸²*Die legale Weltrevolution* [1978]. Inkludert i Schmitt, 2019a, s. 935.

³⁸³Koskenniemi, 2019, s. 604.

³⁸⁴Schmitt, 2019a, s. 935.

Political Semantics of Asymmetric Counterconcepts. I artikkelen, som er influert av Schmitt, hadde Koselleck gransket de skiftende begrepene som hadde blitt brukt på venner og fiender opp gjennom historien. Koselleck hevdet at man hadde skilt mellom grekere og barbarer, kristne og hedninger, menneskelig og umenneskelig, og disse begrepene ble brukt til å skille mellom de som sto innenfor og utenfor det politiske fellesskapet.³⁸⁵ De som befant seg utenfor det politiske fellesskapet ble tradisjonelt regnet for å være fiender. I begrepsparene som Koselleck bruker, er det første leddet den overlegne parten, noe som gjør at man har å gjøre med asymmetriske begreper: «It is characteristic of counterconcepts that are unequally antithetical that one's own position is readily defined by criteria which makes it possible for the resulting counterposition to be only negated.»³⁸⁶ Det asymmetriske motbegrepet brukes til å forklare hvorfor den fremmede står utenfor og ikke passer inn i det fellesskapet.

Schmitt fant denne tanken nyttig siden det, i hans øyne, bekreftet at menneskeheten bestandig hadde skilt mellom venner og fiender. De som kjempet på vegne av menneskeheten var ikke et unntak. Men sammenlignet med tidligere skiller mellom venner og fiender, mellom grekere og barbarer, kristne og hedninger, var skillet mellom menneskelig og umenneskelig en enda mer intens form for fiendskap fordi man tenkte seg at man var menneskehetens representant og bekjempet de som sto utenfor menneskeheten og var mindre enn mennesker.³⁸⁷ Siden man kunne hevde å ha rettferdigheten på sin side, ble moderne kriger til globale borgerkriger: Hvis man står på menneskehetens side, kan man også intervensere hvor rettferdigheten må beskyttes og hevnes, mente Schmitt. For Schmitt minnet det om de religiøse borgerkrigene som hadde herjet i Europa før *Jus Publicum Europeum*. Moderne krigføring tok ikke bare i bruk en eldre forestilling om fienden. Det var også et tilbakeskritt sammenlignet med den tidligere ordenen, som hadde lagt fra seg forestillinger som sa at fienden måtte var en kriminell som måtte straffes og utslettes: «Thus they succeeded in purifying the doctrine of just war from the elements of civil war, insofar as they separated the question *iusta causa belli* [the just cause of war] from that of *iustus hostis* [the just enemy] and restored awareness of the old distinction between the enemy and the criminal.»³⁸⁸ Schmitt mente at man burde foretrekke forestillingen om en rettmessig fiende siden det nye fiendebildet, i verste fall, kunne føre til at man trakk konklusjonen man hadde trukket i løpet av religionskrigene og ellers hvor man mente å ha rettferdigheten på sin: De som ikke deler min tro og mening må utryddes: «Das dabei zu befürchtende Endergebnis erinnert an das schon im 19. Jahrhundert erfundene Wort eines sterbenden Machthabers, der auf dem Sterbebett von seinem geistlichen Berater gefragt wird: 'Verzeihen Sie Ihren Feinden?' und der mit bestem Gewissen antwortet: 'Ich habe keine Feinde; ich habe sie alle getötet' [...]»³⁸⁹ Schmitt forsvarte det han mente var en eldre og bedre orden og fremstilte seg selv som den siste representanten for den europeiske statsordenen: «I am the last knowing representative of *ius publicum Europaeum*, its last teacher and researcher in an existential sense, and I experience its ending as did Benito Cereno the journey of the pirate ship. Silence is appropriate to this place and time. We need not fear it. By being silent we reflect upon ourselves and upon our godly origins.»³⁹⁰ Schmitt var klar over at denne lærdommen ikke var verdsatt.

³⁸⁵Koselleck, 2004, s. 157.

³⁸⁶Ibid, s. 159.

³⁸⁷Schmitt, 2019a, s. 936.

³⁸⁸Schmitt, 2017, s. 58.

³⁸⁹Schmitt, 2019a, s. 936.

³⁹⁰Schmitt, 2017, s. 60-61.

7.4. Havet, sjømakt og USAs fremvekst som verdensmakt

Den europeiske folkerettens fallitt, skyldes ikke utelukkende at man støttet seg på tanken om rettferdig krig. Nedgangen måtte sees i sammenheng med oppløsningen av den europeiske statsordenen. Denne ordenen hadde blitt skjøvet til side i fremveksten av nye verdensmakter, USA og Sovjetunionen. Det som interesserer Schmitt, er USAs nye posisjon som supermakt og Schmitt tegner et bilde av de europeiske landmaktens nedgang med det han kaller sjømakter. Det britiske imperiet var et eksempel på sjømakt, men sto ikke mot den europeiske statsordenen.³⁹¹ USA blir av Schmitt tolket som den fremste representanten for denne typen makt, som står i motsetning til kontinentalmaktene: «The sea remained outside any specific state spatial order: it was neither state or colonial territory nor occupiable space. It was free of any type of state spatial sovereignty.»³⁹² Havretten står også i motsetning til statsretten.

Rettsprinsippene man følger i sjøkrigen, skiller seg fra reglene for krig som gjelder mellom stater. Et eksempel på dette er priseloven (fra det franske preude, på norsk å ta) som sa at man kan selge kaprede fartøy og dens last. Kjernen i denne loven, for Schmitt, var at skip kapret fra smuglere og blokadebrytere var tatt fra privatpersoner som hadde tatt en risiko på egne vegne.³⁹³ De som handlet slik, var å regne som ikke-statlige aktører. De tok i bruk sjøens frihet og var villige til å ta risikoene dette innebar for egen vinnings skyld. Handlinger mot slike personer, var handlinger rettet mot privatpersoner og medførte en behandling som man ikke ville ha utsatt statlige aktører for. Havretten, for Schmitt, var viktig siden man utviklet rettsprinsipper hvor motstanderen ikke var en likeverdig part.³⁹⁴ Dette åpnet for asymmetrien vi har sett på tidligere.

Krigføring til sjøs hadde asymmetriske trekk. Denne formen for krigføring, ifølge Schmitt, hadde som mål å ramme motstanderens handel og industri, og gjorde det tillatt å ramme alle som var knyttet til fiendens økonomi gjennom blokader, plyndring og synking av skip.³⁹⁵ Siden verdenshavet var området for frihandel og verdensmarkedet, var en denne formen for krigføring tillatt, ifølge Schmitt. Sjøkrig var derfor konflikter hvor det ikke finnes nøytralitet. Sjøkrig kunne være, mente Schmitt, destruktiv på en måte som man ikke finner i statlig krigføring. Schmitt kritiserer sjømaktene for en utvikling som i hans øyne peker mot moderne krigføring. Sjøkrigen fører til en total mobilisering mot totale fiender: «Der englische Seekrieg ist nämlich total im Sinne der Fähigkeit zu einer totalen Feindschaft. Er weiß religiöse und weltanschauliche, seelische und moralische Kräfte zu mobilisieren, wie nur irgendeine der großen, weltgeschichtlichen Kriegarten.»³⁹⁶ Dette åpnet for en form for krigføring som står i motsetning til reglene som gjaldt mellom stater: «Denn der totale Feindbegriff des Seekriegsrechts bedeutet ja ob der universalistischen Tendenz dieses Systems von vornherein die Negation aller kontinentalen Rechtsprinzipien.»³⁹⁷ Grunnen til at denne formen for krigføring ble tolerert, var at den til å begynne med var av begrenset omfang. Schmitt nevner at teknologiske begrensninger gjorde at land og hav var to forskjellige former for krig med ulike, adskilte militærteatre.³⁹⁸ Land og hav var til å begynne med adskilte sfærer som ikke berørte hverandre. Sjøkrigens destruksjon og negering av kontinentale rettsprinsipper gjaldt kun

³⁹¹Schmitt, 2006, s. 173.

³⁹²Ibid, s. 172.

³⁹³Ibid, s. 310-311.

³⁹⁴Ibid.

³⁹⁵Schmitt, 2016, s. 88.

³⁹⁶*Totaler Feind, totaler Krieg, totaler Staat* [1937]. Inkludert i Schmitt, 2019a, s. 484.

³⁹⁷Hoffman, 2020, s. 223.

³⁹⁸Schmitt, 2006, s. 312.

i et begrenset område. Men i sjøkrigen kan man, mener Schmitt, finne roten til konflikter hvor man hevder å kjempe på vegne av menneskeheten.

Endringen hadde ifølge Schmitt skjedd med innføringen av moderne våpenteknologi. En marineflåte som operer med og beskyttes av luftvåpenet har et langt større destruktivt potensial enn en flåte utrustet med gamle skipsvåpen.³⁹⁹ Siden luftvåpenet, i teknisk forstand, var knyttet til marinen, brukte man de lovene som gjaldt for sjøkrig når man sendte flyene ut fra flåten. At man operer med gamle regler etter en så stor endring, blir et problem for Schmitt. Innføring av flyvåpen fører til at de reglene for sjøkrig nå gjelder i et nytt rom.⁴⁰⁰

At man ikke vil anerkjenne at det har skjedd en betydelig endring, skyldes, ifølge Schmitt, at sjømaktene ser på det som gunstig at luftkrig ses i forlengelse i sjøkrigen. Siden de har et teknologisk forsprang, er det heller ingen som kan tvinge frem nye regler for luftkrigen. Dette endrer forholdet mellom land- og sjømaktene, ifølge Schmitt. At bombing av militære installasjoner blir sammenlignet med artilleri fra en flåte, viser at man har overført og tar i bruk prinsippene for økonomisk krigføring.⁴⁰¹ Et bombetokt kan sammenlignes med ødeleggelsen av smuglergods. Kategoriene som gir mening i sjøkrigen, som tidligere var av begrenset omfang, blir nå brukt i luftkrigen. Slike overføringer er problematiske, mener Schmitt. Sjøkrig inneholdt allerede elementer av ren ødeleggelse, men dette forsterkes og blir uproporsjonalt med innføringen av moderne våpenteknologi.⁴⁰²

Dette var en utvikling som hadde akselerert med USAs fremvekst som supermakt. USA delte opp rommet i den vestlige halvkule på en måte som var forskjellig fra Europas romlige orden, mente Schmitt. Som alle imperier hadde USA en romlig utstrekning, et *Großraum*, som går utover statens grenser og som det prøver å kontrollere.⁴⁰³ Den amerikanske staten inntok en hegemonisk posisjon på det amerikanske kontinent og skilte mellom land og hav gjaldt ikke for amerikansk maktprojisering. USA patruljerer og beskytter de omkringliggende havområdene og dette trekker, mener Schmitt, grensene til USA utover havet.⁴⁰⁴ Tilegnelsen av havet, i samspill med moderne teknologi, gjorde at eldre folkerettslige forestillinger om skillet mellom land og hav ikke lenger ga mening: «As Friedrich Ratzel put it, space had protruded into the expanse and evenness of the sea. [...] Of course, this mere surface dimensionality led to the suspension of the antithesis between land and sea, and, as soon as airspace was introduced as a new dimension, to a new spatial structure.»⁴⁰⁵ Innføringen av luftvåpen fører til at sjøkrigens regler gjelder på landjorden. Schmitt ser på dette som en problematisk utvikling siden USA, i nyere tid, anser havet for å være sin interessesfære og er i stand til å projisere makt hvor havet når. Siden havet dekker store deler av jordkloden, kan USA intervensjonere så å si hvor som helst, og Schmitt siterer en amerikansk jurist som hevder at man, en dag, kan komme til å krige på Chang Jiang, Volga og Kongoelven hvis det handler om å beskytte amerikanske interesser.⁴⁰⁶ Denne ekspansive forståelsen av rommet og de geopolitiske ambisjonene om å beskytte egne interesser, sa at hele verden måtte føye seg etter USAs vilje.

³⁹⁹Ibid, s. 313.

⁴⁰⁰Ibid, s. 316.

⁴⁰¹Ibid.

⁴⁰²Ibid, s. 317.

⁴⁰³Ibid, s. 281.

⁴⁰⁴Ibid, s. 283.

⁴⁰⁵Ibid.

⁴⁰⁶Ibid, s. 284-285.

Dette synet reflekterer nok Schmitts lesning av den amerikanske admiralen og historikeren Mahan, som hevdet at USA burde ha fri tilgang til asiatiske markeder.⁴⁰⁷ Mahan hevdet at kontroll over havet var viktig hvis en nasjon skulle bli rik og mektig, og var klar på at man måtte ty til militærmakt for å beskytte nasjonale interesser.⁴⁰⁸ De militærtaktikkene som Schmitt trakk ved sjømakt, som økonomisk krigføring, hadde tidligere blitt beskrevet av Mahan og Mahan var en av forfatterne som Schmitt refererte til når han skulle forklare sjømaktenes geopolitiske ambisjoner. Mahans posisjon, ifølge Schmitt, var at frie markeder, frihandel og fri bevegelse, var sammenfallende med Amerikas posisjon som verdensmakt og at Amerikas rolle i verden var å beskytte friheten.⁴⁰⁹ Et slikt forsvar gjorde det tillatt å intervensjonere hvis det var nødvendig: «[...] zu der imperialistischen Wirklichkeit eines ökonomischen Welthandelsanspruchs dagegen gehört die grenzenlose, universale Intervention.»⁴¹⁰ USA beskyttet høyere prinsipper. Intervensjoner skjedde på vegne av universelle prinsipper og brukes til å forsvare den liberaldemokratiske og kapitalistiske verdensmaktens økonomiske imperialism, mente Schmitt.⁴¹¹ De som ikke aksepterte amerikansk hegemoni, kunne derfor bli legitime mål for intervensjon. Den økonomiske imperialismen var en trussel mot den europeiske statsordenen og folkeretten den fulgte. Schmitts lesning av Mahan og andre admiraler, var utgangspunktet for Schmitts utsagn om at verdenshistorien var en kamp mellom land- og havmakt og var Schmitts foretrukne forklaring på etterkrigstidens verdenspolitikk.⁴¹² Dette skillet forklarte, for Schmitt, hvorfor Europa hadde blitt erstattet som verdens ledende makt i etterkant av krigen.

7.5. Politisk teologi og historiesyn

USA hadde en dyp forbindelse til og var samtidig adskilt fra Europa. USA, gjennom Monroedoktrinen, hadde hindret videre europeisk kolonisering på det amerikanske kontinent, men USA så samtidig på seg selv i forlengelse av og som en representant for den europeiske sivilisasjonen.⁴¹³ Det som forente disse adskilte forestillingene, var en tanke om at USA (og det amerikanske kontinentet) var den nye og overlegne versjonen av den europeiske kulturen. Den nye verden hadde tatt med seg det beste fra den gamle verden. Det amerikanske kontinentet var den ikke-korrumperte versjonen av Europa og fordi det representerte en ny begynnelse, mente Schmitt, var det amerikanske folket, tenkere og politikere opptatt av å skjerme Amerika fra europeisk korrupsjon. Thomas Jefferson (1743-1826) var, ifølge Schmitt, en representant for dette synet. Jefferson mente at man måtte skjerme den vestlige halvkule fra europeisk innblanding og isolere den nye verden fra den gamle verdens fordervelse.⁴¹⁴ Gjorde man det, ville man få et kontinent hvor freden hersket. Schmitt siterer Jeffersons utsagn om at den vestlige halvkule er stedet hvor løven og lammet skal ligge fredelig ved siden av hverandre.⁴¹⁵ Ønsket om å isolere den vestlige halvkule, var bygget på utopiske tanker. USAs stigende posisjon i verden gjorde at dette var tanker som nå gjaldt for resten av menneskeheten. Den amerikanske offentlighetens ønske om å avskaffe krig, var et tegn på dette. USAs rolle var å muliggjøre overgangen til en verden uten krig.

⁴⁰⁷Ibid, s. 292.

⁴⁰⁸Mahan, 1987, s. 1.

⁴⁰⁹*Beschleuniger wider Willen oder: Problematik der westlichen Hemisphäre*. [1942] Inkludert i Schmitt, 1995, s. 432.

⁴¹⁰Ibid.

⁴¹¹*Großraum gegen Universalismus* [1939]. Inkludert i Schmitt, 1940, s. 296.

⁴¹²*Gespräch über den Neuen Raum*. [1955] Inkludert i Schmitt, 1995, s. 555.

⁴¹³Schmitt, 2006, s. 287.

⁴¹⁴Ibid.

⁴¹⁵Ibid.

Dette frelseshistoriske synet på USAs rolle sporer Schmitt tilbake til en form for politisk teologi. Røttene til denne tankegangen kunne spores tilbake til Amerikas puritanske opphav: «In terms of the history of ideas, the consciousness of the elect stems from a Calvinist-Puritan outlook. It proceeds in a deistic and secularized form, and, for this reason, often becomes even more intense, because, of course, the feeling of absolute dependency on God does not become secularized simultaneously.»⁴¹⁶ Dette tankesettet ble, av amerikanske filosofer og politikere, satt sammen med tanker fra den franske opplysningstiden og forklarte hva Amerika var og den optimistiske fremtiden den hadde i vente. Den nye verden ble forstått ut ifra tanken om naturtilstanden. Man så for seg en uberørt verden med uendelige muligheter. Schmitt mener at det er Rousseaus tanke om naturtilstanden, uberørt av sivilisasjonens korrupsjon, som ligger til grunn. Disse tankene, ifølge Schmitt, ga grunner til hvorfor man bør forsvare den nye, primitive og ufordervede verden fra den gamle verdens korrupsjon og politiske absolutisme.⁴¹⁷ Amerika var stedet hvor de utvalgte kunne begynne på nytt og man forestilte seg at historien var på Amerikas side.

Annerledes forholdt det seg i Europa. Europa hadde siden midten av det 19. århundre, mente Schmitt, vært i krise, men dette var noe europeiske eliter og offentligheten ikke ville innse. De tenkerne som hadde diagnostisert krisen, ble enten oversett eller glemt.⁴¹⁸ Felles for de som så problemene, var at de hadde varslet om revolusjonen i 1848 og Europas gryende massedemokrati. At eliter og folket nektet å tenke over problemene med massedemokratiet, hadde gjort at man hadde havnet i en form for europeisk dekadanse. Den gamle verden, til forskjell fra den nye verden, klarte ikke å håndtere den moderne verdens problemer. Disse inkluderte sosialisme, kommunisme, ateisme, anarkisme og nihilisme og europeiske tenkere som kritiserte disse fenomenene, ble ikke hørt.⁴¹⁹

Roten til disse forskjellige politiske retningene var Europas gryende massesamfunn og -demokrati. Schmitts fortsatte kritikk av den europeiske moderniteten, vil jeg påstå, må ses av det jeg allerede har sagt om Schmitts leting etter et politisk alternativ til liberalismen og sosialismen, et alternativ som skulle være i stand til å videreføre den europeiske statsordenen i massenes tid. I etterkrigstiden var dette et mislykket prosjekt som Schmitt reflekterer over. Schmitt, i en fotnote, viser til Tocquevilles konklusjon i slutten av første del av *Democracy in America* (utgitt i to deler, 1835 og 1840) som et eksempel på det man hadde oversett.⁴²⁰ Her skrev Tocqueville: «The American's principal means of action is liberty; the Russian's servitude. Their points of departure are different, their ways diverse. Yet each seems called by a secret design of Providence some day to sway the destinies of half the globe.»⁴²¹ Konturene av etterkrigstiden var allerede i synlig i 1835, ifølge Schmitt.

Tocqueville hadde forutsett hvordan vestlige samfunn skulle utvikle seg i fremtiden: «Tocqueville's prognosis states that humankind will irresistibly and inevitably continue further along the path it has long been on, toward centralization and democratization.»⁴²² Tocqueville prognoserte at to supermakter skulle dele verden mellom seg, før alle andre hadde sett at historien kom til å legge Europa bak seg: «The wider strata of society became

⁴¹⁶Ibid.

⁴¹⁷Ibid.

⁴¹⁸Ibid, s. 214.

⁴¹⁹Ibid, s. 292.

⁴²⁰Ibid, s. 291, fn15.

⁴²¹Tocqueville, 2004, s. 476.

⁴²²Schmitt, 2017, s. 27.

conscious of this shift only later, through the spotlight of open emergency and the amplifiers of the German headline 'Demise of the West.' The problem is not one of today, and not one of yesterday.»⁴²³ I denne passasjen referer Schmitt til Oswald Spenglers (1880-1936) verk *Der Untergang des Abendlandes* (utgitt i 2 volum, 1918 og 1922). Schmitt mener at Tocqueville var den første som skrev om dette temaet. De som kunne tolke tegnene, kunne se hvor historien beveger seg. Men Schmitt kaller også Tocqueville en av de beseirede siden han, ifølge Schmitt, manglet en katechon, en som holdt tilbake, noe som gjorde at man ikke klarte å plassere Europa innenfor et frelseshistorisk perspektiv og havnet i fortvilelse.⁴²⁴

Denne ideen om katechon er noe vi allerede har vært inne på. Som Meier skriver ble denne tankefiguren trukket frem av Schmitt når han ville bestride den sekulære forestillingen om historien i etterkrigstiden: «The political-theological battle that Schmitt wages in the forties and fifties is essentially a battle for the interpretation of history.»⁴²⁵ Til forskjell fra den sekulære tolkningen av historien, opererte Schmitt med en kristen tolkning av historien. Katechon var en sentral skikkelse for Schmitt siden han holdt tilbake slutten av historien. Denne tankefigurens funksjon i Schmitts forfatterskap har blitt sett på som en måte å fremsette en katolsk forståelse av historien og et forsvar av det politiske mot forestillinger om en samlet verden og slutten på det politiske og historien.⁴²⁶ Det katechon holdt tilbake, var Antikrist siden hans komme ville bety Jesus sin tilbakekomst.

Det er dette frelseshistoriske perspektivet som Schmitt mener Tocqueville manglet. Denne mangelen, ifølge Schmitt, hadde ført til at Tocqueville hadde mistet muligheten til å bli det han burde ha blitt: En kristen Epimetheus⁴²⁷. Epimetheus, fra gresk mytologi, var broren til Prometheus. Navnet hans betyr ettertanke, til forskjell fra broren, som var den som tenkte på forhånd. Epimetheus er kjent som den etterpåkloke siden han ga bort alle de positive trekkene til dyrene og glemte å gi noen til menneskene. Det var denne tabben som gjorde at Prometheus måtte stjele ilden og gi den til menneskene. Innforstått i Schmitts utsagn om en kristen Epimetheus, er at han selv spiller denne rollen. Den kristne Epimetheus, som hadde forstått for sent, som oppdager at verden er delt mellom supermaktene, ser nå at verden kan bli forent under en verdensstat eller imperium.⁴²⁸ Jeffersons (og amerikanske tenkere i etterkant av ham) tanke om en fredelig jord og en slutt på krigen var, for Schmitt, et tegn på den type bedrag som Antikrist pleide å lokke mennesket med. En verdensstat ville bety slutten på historien fordi et slikt bedrag nå ville ha universelle dimensjoner. Schmitt mente at hans tanker kom for sent og at han hadde havnet i etterpåklokskapen: I en slik verden ville det politiske, som skillet mellom venn og fiende, ikke lenger ha gyldighet.

Men den kristne Epimetheus var også den siste læreren og granskeren av *Jus Publicum Europeaum*. Denne ordenen hadde kanskje gått i oppløsning, men lærdommen fra denne ordenen var viktig siden man hadde forstått at fiendskap var en uunngåelig del av forholdet mellom stater og man hadde bygget en rett som forsto og regulerte dette. I *Jus Publicum Europeaum* hadde man hatt en forståelse av at voldelige konflikter mellom mennesker var uunngåelig. Dette kom også til å være tilfellet så lenge historien varte og mens man ventet på dommens dag, fordi mennesket var et blandet vesen som krevde å

⁴²³Ibid, s. 28.

⁴²⁴Ibid, s. 29.

⁴²⁵Meier, 2011, s. 158.

⁴²⁶Lievens, 2016, s. 415.

⁴²⁷Schmitt, 2017, s. 29.

⁴²⁸Meier, 2011, s. 165.

få svar på og kranget om både religiøse og politiske spørsmål.⁴²⁹ Hvordan politikk skulle forholde seg til religion, og hvordan religion skulle forholde seg til politikk, var bestandig et aktuelt spørsmål, mente Schmitt. Man trengte derfor en politisk teologi og, som vi så i slutten av forrige kapittel, mente Schmitt at *Jus Publicum Europeum* hadde vært et vellykket resultat av politisk teologi. Man ville alltid ha behovet for dette siden det politiske, for Schmitt, stammet fra arvesynden og ville bestå så lenge mennesket fantes på jorden: «The other proves to be my brother, and the brother proves to be my enemy. Adam and Eve had two sons, Cain and Abel. Thus begins the history of humankind. This is what the father of all things looks like. This is the dialectical tension that keeps world history moving, and world history has not yet ended.»⁴³⁰ Så lenge verdenshistorien består, vil både vennskapet og fiendskapet bestå.

Dette gjaldt fremdeles i en verden som var delt mellom supermaktene. Schmitt hevdet at selv om man hevdet å kjempe på vegne av menneskeheten, og selv om man mente å føre rettferdig krig, var resultat ikke fred, men et enda skarpere skille mellom de gode og de onde: «Here lies another new danger: if not a Manichaeian enmity between God and the devil, then certainly a 'Gnostic recidive', to use Blumenberg's terminology.»⁴³¹ Enten et gnostisk skille mellom lyset og mørket, eller kampen mellom Antikrist og frelsen, var to mulige versjoner av historien som Schmitt forestilte seg. Man måtte ikke la seg lure til å tro at man faktisk kunne ha fred på jorden, for det var slike forestillinger som var fristende som var typisk for bedraget til Antikrist.⁴³² Det er slike forestillinger som Schmitts historie om *Jus Publicum Europeum* danner en motvekt til og som Schmitts historiefortelling kritiserer. Men Schmitts historie viser også til en annen mulighet enn fortvilelse over historiens gang. I begynnelsen av verket hadde Schmitt forestilt seg en ny nomos for jorden: «The earth has been promised to the peacemakers. The idea of a new nomos of the earth belongs only to them.»⁴³³ Schmitt utelukker derfor ikke muligheten for at man kunne få en ny oppdeling av jorden og en folkerett som bevarte det politiske.

⁴²⁹Schmitt, 2008b, s. 115.

⁴³⁰Schmitt, 2017, s. 71.

⁴³¹Schmitt, 2008b, s. 123.

⁴³²Meier, 2011, s. 163.

⁴³³Schmitt, 2006, s. 39.

Kapittel 8. Konklusjon

Det som kjennetegner Schmitts antiliberale kritikk av den nyeste perioden i folkeretten, er at Schmitt tviler på om liberalismen er i stand til å regulere krigføring mellom stater. Denne perioden i folkeretten erstattet en tradisjon, den europeiske folkeretten. Samtidig med dette ble en konkret orden, det europeiske statssystemet, erstattet av de to supermaktene, USA og Sovjetunionen. Dette førte ikke til en ny konkret orden, men til en tilstand av kald krig hvor supermaktene sto overfor hverandre. Det er mange grunner til at endringen inntraff, men det er mulig å konstruere en sammenhengende historie. I en tid hvor demokratiet er det eneste legitime styresett, må man forholde seg til offentligheten. Den amerikanske offentligheten, misfornøyd med første verdenskrig og de gamle reglene for krig, kan nok, av Schmitt, ses på som ufornuftige når de forkaster den 300 år gamle tradisjonen. Samtidig er amerikanske politikere og jurister villige til å tjene offentligheten.

Etter første verdenskrig gjenintroduserer man tanken om rettferdig krig. I nyere tid har ikke disse tankene den forankringen de hadde i middelalderen. Schmitt ser på disse tankene med skepsis, men anerkjenner også at de er anvendelige siden de postulerer en rekke moralske prinsipper for når og hvordan man skal gå til krig. Bruken av tanken om rettferdig krig har både en realpolitisk og fanatisk side for Schmitt. Rettferdig krig brukes til å rettferdiggjøre en ny, moderne form for økonomisk imperialisme. Tankene bedrar når de brukes som argumenter for amerikansk utenrikspolitikk. Men i Schmitts øyne er dette bedraget tvetydig. Tanken om rettferdig krig er også et bedrag når man innbiller seg at man kjemper på vegne av menneskeheten. Denne formen for krigføring trekkes frem som særlig grusom av Schmitt siden det rettferdiggjør at man utrydder de man har plassert utenfor menneskeheten. Både liberalismen og sosialismen hevder å stå for menneskeheten, ifølge Schmitt. Liberalismen og sosialismen har et slektskap, mener Schmitt: Begge tror at den moderne økonomien er det fremste målet og meningen med livet. Tvetydighet preger også Schmitts analyse av USA: USA er en sjømakt og fører derfor destruktive kriger, men samtidig har man en amerikansk politisk teologi som sier at man kan ha fred på jorden. Denne tanken er for Schmitt det største bedraget siden det viser til en tanke om at man kan legge fra seg det politiske og med det arvesynden.

Schmitts kritikk av liberalismen i *The Nomos of the Earth* viser til en forbindelse til Schmitts tidligere tenkning. Men vår analyse har også vist mange nye trekk ved Schmitts tenkning. Det nye skyldes ikke bare at Schmitt analyserer internasjonal politikk, men også at Schmitt ikke utarbeider konkrete alternativer til liberalismen i etterkrigstiden. Schmitt setter frem noen tentative forslag og utelukker ikke at alternativer kan eksistere, men understreker at den europeiske perioden er over. Schmitts bilde i *The Nomos of the Earth*, når det kommer til politiske alternativer, er derfor langt mer pessimistisk enn det man ellers finner i Schmitts andre verker, noe som skyldes at ikke bare individuelle nasjoner, men tilsynelatende hele den europeiske sivilisasjonen har spilt fallitt. Schmitts nye forståelse av den europeiske tradisjonen var også, som Müller skriver, begynnelsen på europeiseringen av Schmitts tenkning: «After the War, many prominent right-wing lawyers and humanist intellectuals remained, or became, committed Europeanists. Just like Schmitt, they saw themselves as the guardians of an authentic European heritage that was being threatened by the two superpowers.»⁴³⁴ Schmitts tilbakeskuende blikk var ikke uten virkning.

⁴³⁴Müller, 2003, s. 6.

Samtidig viser utbredelsen av Schmitts tenkning til en begrensning ved Schmitts antiliberalisme. Schmitt søkte etter et alternativ til liberalismen gjennom mellomkrigstiden, noe som endte med Schmitts støtte av nazismen: «Carl Schmitt meldte seg inn i NSDAP 1. mai 1933 (for øvrig samme dag som Martin Heidegger), og ble omtalt som 'Hitlers kronjurist' inntil han i 1936 falt i unåde og fratatt alle sine posisjoner bortsett fra professoratet ved Friedrich-Wilhelms-Universität zu Berlin.»⁴³⁵ Akkurat hva Schmitts forhold til nazismen var, er omstridt. Men hvis vi holder oss til Reinhard Mehrings biografi om Schmitt kan vi si var villig til å støtte nazismen av opportuniste og som en måte å oppfylle personlige ambisjoner, og at Schmitt hevdet at han hadde kristne grunner for sin støtte, noe som ikke virker særlig imponerende eller kan sies å spille noen særlig rolle i det tredje riket.⁴³⁶ Mehring hevder også at Schmitt støttet nazismen frem til 1939 og det Schmitt skrev mellom 1933 og 1939 må derfor ses i lys av dette. Mehring gjør det også klart at Schmitt delte nazistenes antisemittisme, og at Schmitt var en livslang antisemitt. Raphael Gross (1966-) har også påpekt dette: «Schmitt's antisemitism did not first begin in 1933; nor did it end either in 1936, the year he came into conflict with part of the Nazi leadership, or in 1945.»⁴³⁷ Av den grunn er boken fra 1938, *The Leviathan in the State Theory of Thomas Hobbes: Meaning and Failure of a Political Symbol* (1938), som har blitt sett på som Schmitts kritikk av naziregimet, problematisk. Rune Slagstad (1945-) påpeker at dette verket er: «[...] et relativt utilslørt oppgjør med Det tredje rikets stat som et byråkratisk maskineri uten en høyere mytisk-etisk himmel. Den hadde gjeninnstiftet naturtilstanden i pervertert form, hvor ingen lenger kunne være viss på hvem som var venn eller fiende, og ingen var forpliktet på en handlingsanvisende statsetikk.»⁴³⁸ I den forstand viser boken til Schmitts uenigheter med nazismen. Schmitt delte ikke nazismens rasebiologi, og Schmitt fremmet heller ikke en totalitær stat. Som man ser i boken om Hobbes (og tidligere i forfatterskapet), foretrakk Schmitt et statsstyre som tok inspirasjon fra Hobbes. Men i boken om Hobbes trakk Schmitt frem det han så på jødernes som negative innflytelse og Schmitts antisemittisme var forenlig med og stammet fra hans kristne tolkning av liv og verk.⁴³⁹

Lesere har god grunn til å unngå Schmitts politiske posisjoner. Dette gjelder åpenbart for Schmitts støtte av nazismen, men også mellomkrigstidens alternativer til liberalismen, fornyelse av den katolske kirkens autoritet og et hobbesiansk forsvar av samfunnet, er problematiske.⁴⁴⁰ Etterkrigstidens beundring for det gamle regimets styre av europeiske samfunn og apokalyptiske kristendom kan vel heller ikke sies å være et alternativ.⁴⁴¹ Som Müller skriver, er dette et tegn på at Schmitts leting etter et alternativ til liberalismen var mislykket: «Philosophical conservatism - under the conditions of twentieth century mass democracy - did not find a sustainable model of political action. Schmitt's 'intellectual adventures' in the antechambers of power were one cautionary example of how radical action for conservative goals could end in moral and political catastrophe.»⁴⁴²

Hvis man allikevel fortsetter å lese Schmitt, skyldes det at kritikk av liberalismen fremdeles har noe å si. Koskenniemi fremhever dette når han forklarer hvorfor Schmitt fortsatt er viktig i folkeretten: «Schmitt's reprehensible association with the Nazis and his

⁴³⁵Slagstad, 2023, s. 21.

⁴³⁶Mehring, 2014, s. 403.

⁴³⁷Gross, 2016, s. 96.

⁴³⁸Slagstad, 2023, s. 25.

⁴³⁹Mehring, 2014, s. 355-356 og 427 og Schmitt, 2008c, s. 68-71

⁴⁴⁰Bendersky, 2014, s. 270-271.

⁴⁴¹Mayer, 1981, s. 79-82 og Mehring, 2014, s. 443-444.

⁴⁴²Müller, 2003,

blatant antisemitism throw a well-founded shadow on his life as well as on some of his writings from that period. But they fail to undermine the force of many of his insights about law and the new political order.»⁴⁴³ Det samme har blitt sagt i Schmitts ekspertområder, rettsteori og statsforfatningsrett. Schmitts *Constitutional Theory* (1928) har blitt sett på som et standardverk i forfatningsrett. Innenfor rettsteorien trekker Loughlin frem Schmitt som en viktig skikkelse for en teoretisk forståelse av offentlig rett.⁴⁴⁴ Schmitts økende popularitet blant amerikanske jurister tyder på at dette er en mening mange deler. Endringer i geopolitikk og internasjonale ordninger, som har vært et tema i denne oppgaven, er nok et område hvor Schmitt trekkes inn. Hva det neste steget er etter staten som politisk organisasjonsform, som Schmitt diagnostiserer, og hva dette vil bety for internasjonal politikk, er et spørsmål Schmitt som foreslår noen svar på.⁴⁴⁵ Schmitts tanker om det politiske har også blitt tatt opp i politisk filosofi og teori. Dunn trekker frem Schmitt, sammen med Machiavelli, Hobbes og Lenin, som viktig for å forstå fiendskap og politiske konflikter.⁴⁴⁶ Men som Dunn skriver, er dette bare den ene siden av det vi forstår med politikk: De som vil forstå samarbeid og vennskap må lese andre forfattere.

Dette tar meg tilbake til formålet med oppgaven: Å klargjøre hva Schmitts posisjon er. Jeg har utforsket Schmitts kritikk og pekt på at Schmitt mente at rettferdig krig sto i forbindelse med liberalismen. Denne delen av Schmitts kritikk kan nok virke overbevisende og interessant og kan fremdeles sies å være aktuell. Schmitts sammenkobling av makt og rett og hva dette har å si for moderne forståelser av krigføring, kan brukes av de som misliker eller føler ubehag måten rettferdig krig rettferdiggjør når og hvordan man går til krig. Samtidig viser Schmitts konservative ståsted til begrensninger for hva man kan gjøre med Schmitt. Hva alternativet er, finner man nok ikke hos Schmitt. Dette gjelder både for de som vil bygge nye internasjonale institusjoner eller for de som ser på diplomati (Morgenthau) som et alternativ til folkerettens svakheter.⁴⁴⁷

Noe bør også bli sagt om måten Schmitt har blitt tolket på i denne oppgaven. I løpet av oppgaven har jeg forholdt meg til en rekke tekster ved Schmitt og trukket disse inn når dette virket hensiktsmessig. Jeg mener at måten dette har blitt gjort på i oppgaven er forsvarlig, særlig med tanke på at Schmitt forventer at leseren er godt bevandret i hans forfatterskap. Dette er selvsagt givende for de med kjennskap til Schmitts forfatterskap, men kan også, om enn i mindre grad, være frustrerende. Det sier seg kanskje selv at lesninger som forholder seg til en side av Schmitts forfatterskap ikke trenger å trekke inn et like stort antall tekster. Jeg vil også si at det er forsvarlig med tanke på sekundærlitteraturen jeg forholder meg til. Jeg har prøvd å trekke på tre forskjellige lesninger: Koskenniemi, Meier, og Specter. Til forskjell fra disse tre forfatterne, har jeg ikke like stor grad prøvd å fokusere på enten folkerett (som en disiplin), geopolitikk, eller politisk teologi. Jeg vil påstå at dette er et originalt trekk ved min tekst og at dette var et godt valg i et eksegetisk prosjekt. Fordelene ved å trekke inn så mange forskjellige sider ved Schmitts forfatterskap er at man belyser elementer som ofte holdes adskilt. Inspirasjonen bak de sidene jeg forholdt meg til i oppgaven, stammer fra *The Oxford Handbook of Carl Schmitt* (2016) hvor disse sidene holdes adskilt. Bidragene til denne samlingen viser også at, for de som ikke deler en ambisjon om å belyse et verk, men vil

⁴⁴³Koskenniemi, 2001, s. 424.

⁴⁴⁴Loughlin, 2003, s. 33-36.

⁴⁴⁵Kervègan, 1999, s. 69-71.

⁴⁴⁶Dunn, 2000, s. 134.

⁴⁴⁷Morgenthau, 1949, s. 431-445.

se på et emne eller et tema i Schmitt, kan det være hensiktsmessig å velge en annen fremgangsmåte.

Helt til slutt vil jeg si noe kort om hva man kan gjøre videre med forskningen i denne oppgaven. Skjebnen til det politiske er et viktig tema i *The Nomos of the Earth*. For de som vil utforske denne problematikken videre, kan man på *Teori om Partisanen: Bemerkning til Begrepet om det Politiske*, som er en oppfølger til både *Begrepet om det Politiske* og *The Nomos of the Earth*. Dette korte verket, samt en rekke andre tekster som Schmitt skrev i etterkrigstiden, kan brukes til å belyse Schmitts sene oppfatning av det politiske, som både belyser, supplerer og problematiserer det Schmitt sier i de to foregående verkene. En lesning av disse verkene ville sett på Schmitts forhold til Clausewitz, samt Schmitts tolkning av Lenin og Maos forhold til Clausewitz og hva dette betyr for en moderne forståelse av fiendskap og uregulert krigføring.⁴⁴⁸ Jeg kan ikke komme inn på dette, men det er en side ved Schmitt man bør se videre på.

⁴⁴⁸*Teori om Partisanen: Bemerkning til Begrepet om det Politiske*. [1963]. Inkludert i Schmitt, 2019b, s. 347-348, og 372-388, og *Clausewitz als politischer Denker. Bemerkungen und Hinweise* [1967]. Inkludert i Schmitt, 2019a, s. 887-918.

Litteraturliste:

- Adair-Toteff, C. (2020) *Carl Schmitt on Law and Liberalism*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Benjamin, W. (2019) *The Origin of the German Trauerspiel*. Oversatt fra Ursprungen des deutschen trauerspiels av H. Eiland. Cambridge: Harvard University Press.
- Agamben, G. (2010) *Homo Sacer: Den suverene makten og det nakne livet*. Oversatt fra Homo sacer: il potere sovrano e la nuda vita av B.O. Svihus. Rakkestad: Valdisholm Forlag.
- Benjamin, W. (2019) *Origin of the German Trauerspiel*. Oversatt fra Ursprung des deutschen trauerspiels av H. Eiland. Cambridge: Harvard University Press.
- Bendersky, J. W. (2014) Carl Schmitt and the Weimar Right i Jones, L. E. (red.) *The German Right in the Weimar Republic: Studies in the History of German Conservatism, Nationalism, and Antisemitism*. 1. utgave. New York: Berghahn Books, s. 268- 290
- Bodin, J. (1992) *On Sovereignty*. Oversatt fra i utvalg Les Six livres de la République fra av J. H. Franklin. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bogandy, A. og Hussain, A. (2021) Carl Schmitt's International Thought and the State i Brett, A., Donaldson M., og Koskenniemi, M. (red.) *History, Politics, Law: Thinking through the International*. 1. utgave. Cambridge: Cambridge University Press, 131-159.
- Brown, C. (2007) From Humanised War to Humanitarian Intervention: Carl Schmitt's Critique of the Just War Tradition i Odysseos, L. og Petito, F. (red.) *The International Political Thought of Carl Schmitt: Terror, Liberal War and the Crisis of Global Order*. 1. utgave. New York: Routledge, s. 56-69.
- Caldwell, P. (2021) Conservative Critiques of the Rechtsstaat i Loughlin, M. og Meierhenrich, J. (red.) *The Cambridge Companion to the Rule of Law*. 1. utgave. Cambridge: Cambridge University Press, s. 278-294.
- Cristi, R. (1988) Carl Schmitt on Sovereignty and Constituent Power i Dyzenhaus, D. (red.) *Law as Politics: Carl Schmitt's Critique of Liberalism*. 1. utgave. London: Duke University Press, s. 179-195.
- Croce, M. og Salvatore, A. (2013) *The Legal Theory of Carl Schmitt*. New York: Routledge.
- Crowl, P. A. (1986) Alfred Thayer Mahan: The Naval Historian, i Paret, P, med assistanse fra Gorden, A. C. og Gilbert, F. (red.) *Makers of Modern Strategy from Machiavelli to the Nuclear Age*. 1. utgave. Princeton: Princeton University Press, s. 444-477.
- Derrida, J. (2005) *The Politics of Friendship*. Oversatt fra Politiques de l' amitie av G. Collins. London: Verso.
- Dunn, J. (1990) *Interpreting Political Responsibility: Essays 1981-1989*. Cambridge: Polity Press.
- Dunn, J. (1996) *The History of Political Theory and other essays*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dunn, J. (2000) *The Cunning of Unreason: Making Sense of Politics*. London: Basic Books.
- Dunn, J. (2005) *Setting the People Free: The Story of Democracy*. London: Atlantic Books.
- Gross, R. (2016) The "True Enemy" Antisemitism in Carl Schmitt's Life and Work i i Meierhenrich, J. og Simons, O. (red.) *The Oxford Handbook of Carl Schmitt*. 1. utgave. New York: Oxford University Press, s. 96-116.
- Hjalmar, F. (2020) Carl Schmitt and the challenges of interwar internationalism. Against Weimar – Geneva – Versailles, *Global Intellectual History*, 7(4): 765-783. doi:10.1080/23801883.2020.1830497.
- Hobbes, T. (1996) *Leviathan: Revised Student Edition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hoffman, H. (2020) *Legitimität gegen Legalität: Der Weg der politischen Philosophie Carl Schmitts*. 6. utgave. Berlin: Duncker & Humblot.
- Holmes, S. (1993) *The Anatomy of Antiliberalism*. Cambridge: Harvard University Press.

- Kervègan, J. F. (1994) Carl Schmitt and World Unity i Mouffe, C. (red.) *The Challenge of Carl Schmitt*. 1. utgave. London: Verso, s. 54-74.
- Koselleck, R. (2004) *Futures Past: On the Semantics of Historical Time*. Oversatt fra *Vergangene Zukunft: Zur Semantik geschichtlicher Zeiten* av K. Tribe. New York: Columbia University Press.
- Koselleck, R. (2018) *Sediments of Time: On Possible Histories*. Oversatt fra *Zeitschichten: Studien zur Historik, Vom Sinn und Unsinn der Geschichte: Aufsätze und Vorträge aus vier Jahrzehnten og Begriffsgeschichten: Studien zur Semantik und Pragmatik der politischen und sozialen Sprache* av S. Franzel og S. L Hoffmann. Stanford: Stanford University Press.
- Koskenniemi, M. (2001) *The Gentle Civilizer of Nations: The Rise and Fall of International Law, 1870-1960*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Koskenniemi, M. (2004) International Law as Political Theology: How to Read Nomos der Erde? *Constellations*, 11 (4), s. 492-511. doi: 10.1111/j.1351-0487.2004.00391.x
- Koskenniemi, M. (2016) Carl Schmitt and International Law i Meierhenrich J. og Simons O. (red.) *The Oxford Handbook of Carl Schmitt*. 1. utgave. New York: Oxford University Press, s. 592-611.
- Lievens, M. (2016) Carl Schmitt's Concept of History i Meierhenrich J. og Simons O. (red.) *The Oxford Handbook of Carl Schmitt*. 1. utgave. New York: Oxford University Press, s. 401-425.
- Linneberg, A. og Sund, J. (2014) "Å lese det som aldri er skrevet." Om å lese Walter Benjamin baklengs. Inkludert i Benjamin, W. (2014) *Skrifter i utvalg [I]*. Oversatt av A. Linneberg; med P. Buvik; E. Børdahl; R. Linneberg Eliassen; N. Goga; E. Høyer Leivstad; P. Norheim; R. Bjørnøy Norseng; F. Hemlich Pedersen; J. Sund; L. Sætre. Oslo: Vidarforlaget AS.
- Mackinder, H. J. [1904] (2004). The Geographical Pivot of History, *The Geographical Journal*, 170(4), s. 298-321. doi:10.1111/j.0016-7398.2004.00132.x
- Mackinder, H. J. [1919] (2009). *Democratic Ideals and Reality*. London: Faber and Faber Ltd.
- Mahan, A. T. [1890] (1987) *The Influence of Sea Power Upon History 1660-1783*. New York: Dover Publications.
- Malcolm, N. (2002) *Aspects of Hobbes*. Oxford: Oxford University Press.
- Mayer, A. J. (1981) *The Persistence of the Old Regime: Europe to the Great War*. New York: Pantheon Books.
- Maus, I. (1998) The 1933 'Break' in Carl Schmitt's Theory i i Dyzenhaus, D. (red.) *Law as Politics: Carl Schmitt's Critique of Liberalism*. 1. utgave. London: Duke University Press, s. 196-216.
- McClelland, J. S. (1996) *A History of Western Political Thought*. London: Routledge.
- McCormick, J. P. (1997) *Carl Schmitt's Critique of Liberalism: Against Politics as Technology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- McCormick, J. P. (2003) Carl Schmitt's Europe: Cultural, Imperial and Spatial Proposals for European Integration, 1923-1955 i Joerges C. og Singh Ghaleigh N. (red). *Darker Legacies of Law in Europe: The Shadow of National Socialism and Fascism over Europe and its Legal Traditions*. 1. utgave. Portland: Hart Publishing, s. 133-141.
- Meier, H. (1995) *Carl Schmitt and Leo Strauss: The Hidden Dialogue*. Oversatt fra Carl Schmitt, Leo Strauss und "Der Begriff des Politischen": Zu einem Dialog unter Abwesenden av J. H. Lomax. Chicago: The University of Chicago Press.
- Meier, H. (2011) *The Lesson of Carl Schmitt: Four Chapters on the Distinction between Political Theology and Political Philosophy*. Oversatt fra Die Lehre Carl Schmitts. Vier Kapitel zur Unterscheidung Politischer Theologie und Politischer Philosophie. 3., durchgesehene und erweiterte Auflage av Marcus Brainard. Chicago: The University of Chicago Press.
- Meierhenrich, J. og Simons, O. (2016) A Fanatic of Order in an Epoch of Confusing Turmoil i Meierhenrich, J. og Simons, O. (red.) *The Oxford Handbook of Carl Schmitt*. 1. utgave. New York: Oxford University Press, s. 3-70.

- Mehring, R. (2014) *Carl Schmitt: A Biography*. Oversatt fra *Carl Schmitt: Aufstieg und Fall. Eine Biographie* av D. Steuer. Cambridge: Polity Press.
- Minca, C. og Rowan, R. (2016) *On Schmitt and Space*. New York: Routledge.
- Mommsen, W. J. (1984) *Max Weber and German Politics, 1890-1920*. Oversatt fra Max Weber und die deutsche Politik, 1890-1920 av M. S. Steinberg. Chicago: The University of Chicago Press.
- Mouffe, C. (1999) Carl Schmitt and the Paradox of Liberal Democracy i Mouffe, C. (red.) *The Challenge of Carl Schmitt*. 1. utgave. London: Verso, s. 38-53.
- Morgenthau, H. J. (1949) *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: Alfred A. Knopf, Inc.
- Murphy, D. T. (1997) *The Heroic Earth: Geopolitical Thought in Weimar Germany, 1918-1933*. Kent: Kent State University Press.
- Müller, J.W. (2003) *A Dangerous Mind: Carl Schmitt in Post-War European Thought*. London: Yale University Press.
- Neff, S. C. (2005) *War and the Law of Nations: A General History*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Odysseos, L. og Petito, F. (2007) Introduction: The International Political Thought of Carl Schmitt Order i Odysseos, L. og Petito, F. (red.) *The International Political Thought of Carl Schmitt: Terror, Liberal War and the Crisis of Global Order*. 1. utgave. New York: Routledge, s. 1-17.
- Owens, M. T. (1999) In Defense of Classical Geopolitics, *Naval War College Review*, 52 (4), s. 59-76. Hentet 29.09.2022. <https://jstor.org/stable/44643038>
- Parker, G. (2015) *Western Geopolitical Thought in the Twentieth Century*. New York: Routledge.
- Preuß, U.K. (2016) Carl Schmitt and the Weimar Constitution i Meierhenrich, J. og Simons, O. (red.) *The Oxford Handbook of Carl Schmitt*. 1. utgave. New York: Oxford University Press, s. 471-489.
- Scheuermann, W. E. (2020) *The End of Law Carl Schmitt in the Twenty-First Century*. 2. utgave. London: Rowman & Littlefield International Ltd.
- Schmitt, C. (1940) *Positionen und Begriffe im Kampf mit Weimar-Genf-Versailles: 1923-1939*. Hamburg: Hanseatische Verlagsanstalt.
- Schmitt, C. (1986) *Political Romanticism*. Oversatt fra Politische Romantik av G. Oakes. London: The Mit Press.
- Schmitt, C. (1995) *Staat, Großraum, Nomos: Arbeiten aus den Jahren 1916 - 1969*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Schmitt, C. (2004) *Legality and Legitimacy*. Oversatt fra Legalität und Legitimität av J. Seitzer. London: Duke University Press.
- Schmitt, C. (2006) *The Nomos of the Earth in the International Law of the Jus Publicum Europaeum*. Oversatt fra Der Nomos der Erde im Völkerrecht des Jus Publicum Europaeum av G. L. Ulmen. New York: Telos Press Publishing.
- Schmitt, C. (2007) *Begrepet om det Politiske*. Oversatt fra Der Begriff des Politischen av K. Dokset. Oslo: Vidarforlaget A/S.
- Schmitt, C. (2008a) *Constitutional Theory*. Oversatt fra Verfassungslehre av J. Seitzer. London: Duke University Press.
- Schmitt, C. (2008b) *Political Theology II: The Myth of the Closure of any Political Theology*. Oversatt fra Politische Theologie II: Die Legende von der Erledigung jeder Politischen Theologie av M. Hoelzl og G. War. Cambridge: Polity Press.
- Schmitt, C. (2008c) *The Leviathan in the State Theory of Thomas Hobbes: Meaning and Failure of a Political Symbol*. Oversatt fra Leviathan in der Staatslehre des Thomas Hobbes av G. Schwab og E. Hilfstein. Chicago: The University of Chicago Press.

- Schmitt, C. (2009) *Hamlet or Hecuba: The Intrusion of Time Into the Play*. Oversatt fra Hamlet oder Hecuba: Der Einbruch der Zeit in das Spiel av D. Pan og J.R. Rust. New York: Telos Press Publishing.
- Schmitt, C. (2011) *Writings on War*. Oversatt fra Die Wendung zum diskriminierenden Kriegsbegriff, Völkerrechtliche Großraumordnung mit Interventionsverbot für raumfremde Mächte: Ein Beitrag zum Reichsbegriff im Völkerrecht og Das internationalrechtliche Verbrechen des Angriffskrieges und der Grundsatz 'Nullum crimen, nulla poena sine lege' av T. Nunan. Cambridge: Polity Press.
- Schmitt, C. (2016) *Land und Meer: Eine weltgeschichtliche Betrachtung*. Stuttgart: Klett-Cotta
- Schmitt, C. (2017) *Ex Captivitate Salus: Experiences, 1945-47*. Oversatt fra Ex Captivitate Salus: Erfahrungen der Zeit 1945/47 av M. Hannah. Cambridge: Polity Press.
- Schmitt, C. (2019a) *Frieden oder Pazifismus? Arbeiten zum Völkerrecht und zur internationalen Politik, 1924-1978*. 2. Opplag. Berlin: Duncker & Humblot.
- Schmitt, C. (2019b) *Politikk og Rett: Et antiliberal tema med variasjoner*. Oversatt fra Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus; Macchiavelli: Zum 22. Juni 1927; Der bürgerliche Rechtsstaat; Staatsethik und pluralistischer Staat; Politische Theologie: Vier Kapitel zur Lehre von der Souveränität; Über die drei Arten des rechtswissenschaftlichen Denkens; Politik; Staat als ein konkreter, an eine geschichtliche Epoche gebundener Begriff; Das Problem der Legalität; Theorie des Partisanen: Zwischenbemerkung zum Begriff des Politischen av Ø. Skar. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Slagstad, R. (2023) Introduksjon til Carl Schmitts tenkning, *Teologisk tidsskrift*, 12 (1), s. 7-27. doi: <https://doi.org/10.18261/tt.12.1.2>
- Sieyès, E.-J. (2003) *Political Writings*. Oversatt fra Œuvres de Sieyès, Essai sur les privilèges, Qu'est ce que le tiers état av M. Sonenscher. Cambridge: Hackett Publishing Company, Inc.
- Specter, M. G. (2016) What's "Left" in Schmitt? From Aversion to Appropriation in Contemporary Political Theory i Meierhenrich J. og Simons O. (red.) *The Oxford Handbook of Carl Schmitt*. 1. utgave. New York: Oxford University Press, s. 426-454.
- Specter, M. G. (2022) *The Atlantic Realists: Empire and International Thought Between Germany and the United States*. Stanford: Stanford University Press.
- Strauss, L. (2007) *Anmerkninger til Carl Schmitt*. Inkludert i Schmitt, C. (2007) *Begrepet om det Politiske*. Oversatt fra Der Begriff des Politischen av K. Dokset. Oslo: Vidarforlaget A/S.
- Tocqueville, A. (2004) *Democracy in America*. Oversatt fra De La Démocratie en Amérique av Arthur Goldhammer. New York: The Library of America.
- Tuck, R. (1999) *The Rights of War and Peace: Political Thought and the International Order from Grotius to Kant*. Oxford: Oxford University Press.
- Weber, M. (2020) *Charisma and Disenchantment: The Vocation Lectures*. Oversatt fra Wissenschaft als Beruf og Politik als Beruf av D. Searls. New York: The New York Review of Books.
- Whyte, J. (2013) *Catastrophe and Redemption: The Political Thought of Giorgio Agamben*. Albany: State University of New York Press.
- Žižek S. (1999) Carl Schmitt in the Age of Post-Politics i Mouffe, C. (red.) *The Challenge of Carl Schmitt*. 1. utgave. London: Verso, s. 18-37.

